

ISSN: 2564 - 7091 (Basılı)

ISSN: 2630 – 5623 (Elektronik)

Bahar 2020 - Sayı 7 - Hakemli Dergi

Spring 2020 - Issue 7 - Peer – Reviewed Journal

Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından yayınlanan Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS) yayın hayatına 2017 yılında başlamıştır. Dergi 2017 yılı itibariyle Bahar ve Güz olmak üzere yılda iki sayı olarak yayınlanmaktadır. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, hakemli akademik bir dergidir. DergiPark tarafından listelenmekte ve Eurasian Scientific Journal Index tarafından taranmaktadır.

Dergi; iktisat, işletme, maliye, pazarlama, sosyal politika, çalışma ilişkileri, siyaset bilimi, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, uluslararası ticaret ve lojistik, hukuk, davranış bilimleri, tarih, sanat tarihi, arkeoloji, Türk dili ve edebiyatı, eğitim bilimleri, coğrafya, iletişim bilimleri, sosyoloji, felsefe, antropoloji, sanat ve tasarım, yabancı diller ve edebiyatları, dil bilim, din bilimleri, toplumsal cinsiyet çalışmaları, turizm, gerontoloji, gastronomi ve mutfak sanatları, spor bilimleri alanlarında üretilen Türkçe ve İngilizce çalışmaları ve araştırmaları yayınlamak Türkiye’de bu alandaki birikime katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Yazarların Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi’ne gönderdikleri makalelerin benzer versiyonlarının başka bir yerde daha önce basılmamış olmaları gerekmektedir. Yazılar yayımlanmak üzere kabul edildiği takdirde, tüm yayın hakları Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi’ne aittir ve yazarlar telif haklarını devretmiş sayıldıklarından yazarlara ayrıca telif ücreti ödenmez. Dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir. Kaynak göstermeden alıntı yapılamaz.

Akdeniz University Journal of the Institute of Social Sciences (AKSOS), which is a peer-reviewed and multi-disciplinary academic journal, began to be published in 2017. The journal will be published on a biannual basis (Spring and Autumn issues). AKSOS is listed by DergiPark and indexed by Eurasian Scientific Journal Index.

The AKSOS welcomes original, up-to-date articles from all disciplines in social sciences and aims to makes contribution to the literature and the field of social sciences by publishing theoretical articles and empirical research in Turkish or English to provide a forum for the dissemination of knowledge and findings. Areas relevant to the scope of the AKSOS include: economics, finance, business management, social policies, labour relations, political sciences, public administration, international relations, international trade and logistics, law, behavioral sciences, history, art history, archaeology, Turkish language and literature, pedagogy, geography, communication sciences, sociology, philosophy, anthropology, art and design, foreign languages and literatures, linguistics, theology, gender studies, tourism studies, gerontology, sport sciences and gastronomy and culinary arts.

All papers (or their similar versions) submitted to AKSOS journal must be unpublished. Authors submitting manuscripts to the journal should not simultaneously submit them to another journal. The copyrights of the papers accepted for publication are deemed transferred to Akdeniz University Journal of the Institute of Social Sciences (AKSOS). Authors will not be paid any royalty fees. Responsibility of published papers belongs to the authors. Citing without giving due credit is prohibited.

Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına İmtiyaz Sahibi

Grant Holder in behalf of Akdeniz University, Institute of Social Sciences
Prof. Dr. İhsan Bulut

Editör / Editor

Doç. Dr. Ayşad Güdekli

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Öğr. Gör. Ayşe Nur Soysal

Arş. Gör. Mehmet Emre Gül

Yabancı Dil Editörü / Foreign Language Editor

Arş. Gör. Mehmet Sebih Oruç

Kapak Tasarımı / Sayfa Tasarımı / Cover Design / Page Design
Serkan Kırbaç

Basım (Matbaa) / Printing Press
Kutlu Avcı Ofset Form Baskı Ltd. Şti.

Alan Editörleri* / Specialized Co-Editors

Prof. Dr. Ahmet Ögke	Akdeniz Üniversitesi / İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Beykan Çizel	Akdeniz Üniversitesi / Turizm Fakültesi
Prof. Dr. Mustafa Adak	Akdeniz Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Mustafa Şeker	Akdeniz Üniversitesi /İletişim Fakültesi
Prof. Dr. Mehmet Altunkaya	Akdeniz Üniversitesi/Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Nurşen Adak	Akdeniz Üniversitesi / Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Selim Çağatay	Akdeniz Üniversitesi / İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Mustafa Gülmez	Akdeniz Üniversitesi/Uygulamalı Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Osman Eravşar	Akdeniz Üniversitesi / Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Hasan Şahan	Akdeniz Üniversitesi / Spor Bilimleri Fakültesi
Doç. Dr. Ömür Tosun	Akdeniz Üniversitesi / Uygulamalı Bilimler Fakültesi

Yayın Kurulu* / Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet Ayhan	Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi
Prof. Dr. Ahmet Ögke	Akdeniz Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Beykan Çizel	Akdeniz Üniversitesi, Turizm Fakültesi
Prof. Dr. Emine Uçar İlbuğa	Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi
Prof. Dr. Erol Esen	Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bil. Fakültesi
Prof. Dr. Hasan Şahan	Akdeniz Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi
Prof. Dr. Mehmet Altunkaya	Akdeniz Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Mustafa Gülmez	Akdeniz Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Mustafa Şeker	Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi
Prof. Dr. Zekeriya Karadavut	Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Doç. Dr. Zehra Yiğit	Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Onur Öksüz	Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi

* İsmine göre alfabetik olarak sıralanmıştır. / – in alphabetical order by name

Danışma Kurulu* / Advisory Board

Prof. Dr. Abdullah Koçak	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Ata Yakup Kaptan	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Aylin Göztaş	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Barbaros Gönencgil	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram Kaya	Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Belma Güneri Fırlar	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Cengiz Alyılmaz	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Ebru Güzelcik Ural	Beykent Üniversitesi
Prof. Dr. Edibe Sözen	Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Prof. Dr. Emel Şerife Baştürk Akca	Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Gian Paolo Luppi	Conservatorio Di Musica G. Battista Martini
Prof. Dr. Güliz Uluç	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. İrfan Erdoğan	Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Zaman	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Mutlu Binark	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan Gökçe	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman İrvan	Üsküdar Üniversitesi
Prof. Dr. Ümit Atabek	Yaşar Üniversitesi
Prof. Dr. Zafer Özden	Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Ayselin Gözde Yıldız	Yaşar Üniversitesi
Doç. Dr. Bilal Karabulut	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Burak Özçetin	Kadir Has Üniversitesi
Doç. Dr. Çisil Sohodol Bir	Bahçeşehir Üniversitesi
Doç. Dr. Gönül Demez	Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Günseli Bayraktutan Sütçü	Başkent Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Yılmaz	Ordu Üniversitesi
Doç. Dr. Sefa Usta	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Doç. Dr. Serhat Yener	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Sırrı Serhat Serter	Anadolu Üniversitesi

* İsmine göre alfabetik olarak sıralanmıştır. / – in alphabetical order by name

Editörden...

Değerli okurlar ve değerli araştırmacılar dergimizin yedinci sayısı ile tekrar sizlerle. Bahar sayımızda da editöryal ekibimizin titiz ve özverili çalışmaları ile birlikte; sosyal bilimlerin farklı alanlarında yapılmış olan çalışmalara yer verilmiştir. Bu sayımızda; maliye, ekonomi, yerel yönetimler ve mali ilişkileri, dijitalleşme ve veri analizi ve son olarak sergi konusuna odaklanan, bilime katkı sağlayacak çalışmalar yer almıştır. Dergimizin her sayısında kaliteyi artırmak ve sürekliliği sağlamak adına başvuruda bulunulan çalışmaların titiz bir hakem değerlendirme sürecinden geçtiğini tekrar belirtmek isterim. Bu sayımızda Aslıhan Ece Paköz'ün **“Aktör Ağ Teorisi İle Vernakülere Bakmak”** başlıklı çalışması, Mahamane Moutari Aboubacar İssa'nın **“Karşılaştırmalı Yerel Yönetimler Perspektifinden Türkiye ve Nijer’de Belediye Sistemi”** başlıklı çalışması, Murat İçmen ve Rana İçmen'in **“Belediyelerde Mali Özerklik: Antalya Büyükşehir Belediyesi Gelir Yapısının Mali Özerklik Açısından Değerlendirilmesi”** başlıklı çalışmaları, Onur Terzi ve Ayşe Gülgün İşli'nin **“Dijitalleşen Dünyada Dijital Okuryazarlık: Banka Müşterileri Üzerine Bir Araştırma”** başlıklı çalışmaları, Şükriye Kılıç Aksoy'un **“Çalışanların Motivasyonunu Etkileyen Faktörler: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinde Bir Analiz”** başlıklı çalışması, Sibel Yazar'ın **“Uluslararası St. Louis Sergisi (1904) Ve İstanbul'dan Gerçek Bir Kesitin Temsili”** başlıklı çalışması ve Zehra Abdioğlu ve Berat Harman'ın **“Alternatif Yatırım Araçlarının Getirilerinin Otoregresif Bütünleşik Hareketli Ortalama Yaklaşımı İle Tahmini”** başlıklı çalışmaları yayınlanmıştır.

Dergimizin bahar sayısının siz değerli araştırmacılarımız ve okurlarımıza sunulması için büyük bir emek ve özveri ile çalışan yardımcılarımız *Öğr. Gör. Ayşe Nur Soysal'a, Arş. Gör. Mehmet Emre Gül* ve *Arş. Gör. Mehmet Sebih Oruç'a* teşekkür ederim. Her zaman desteğini yakından hissettiğimiz enstitü müdürümüz *Prof. Dr. İhsan Bulut' a*, enstitü sekreterimiz *Atiye Koyuncu'ya, Durmuş Yıldız'a* ve son olarak dergimize mizanpaj desteği veren *Serkan Kırbaç'ya* en içten teşekkürlerimi sunarım.

Keyifli okumalar dilerim.

Doç. Dr. Ayşad GÜDEKLİ

Editör

İçindekiler / Contents

- 9 | Aktör Ağ Teorisi İle Vernakülere Bakmak – **Ashhan Ece PAKÖZ**
(Araştırma Makalesi)
- 16 | Karşılaştırmalı Yerel Yönetimler Perspektifinden Türkiye ve Nijer’de Belediye Sistemi – **Mahamane Moutari ABOUBACAR İSSA**
(Araştırma Makalesi)
- 34 | Belediyelerde Mali Özerklik: Antalya Büyükşehir Belediyesi Gelir Yapısının Mali Özerklik Açısından Değerlendirilmesi – **Murat İÇMEN, Rana İÇMEN**
(Araştırma Makalesi)
- 50 | Dijitalleşen Dünyada Dijital Okuryazarlık: Banka Müşterileri Üzerine Bir Araştırma – **Onur TERZİ, Ayşe Gülgün İŞLİ**
(Araştırma Makalesi)
- 68 | Uluslararası St. Louis Sergisi (1904) Ve İstanbul’dan Gerçek Bir Kesitin Temsili– **Sibel Yarar**
(Araştırma Makalesi)
- 89 | Çalışanların Motivasyonunu Etkileyen Faktörler: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinde Bir Analiz – **Şükriye KILIÇ AKSOY**
(Araştırma Makalesi)
- 112 | Alternatif Yatırım Araçlarının Getirilerinin Otoregresif Bütünleşik Hareketli Ortalama Yaklaşımı İle Tahmini – **Zehra ABDİOĞLU, Berat HARMAN**
(Araştırma Makalesi)

AKTÖR AĞ TEORİSİ İLE VERNAKÜLERE BAKMAK¹

Aslıhan Ece PAKÖZ²

Özet

Bu çalışma, “ilişkisellik” kavramından yola çıkarak “vernaküler” kavramını tartışmaktadır. Bunu yapmak için teorik çerçeve olarak “Aktör Ağ Teorisi” (Actor Network Theory-ANT) benimsenmiştir. Bilindiği gibi modernite; doğa ile toplumu, özne ile nesneyi ayırmaya dayalıdır ve buna göre özne aktif, nesne pasiftir. ANT’ne göre ise, insanlar için doğa ile toplum ayırımı olmadığı gibi saf doğa ya da saf toplum da yoktur. Toplumsallık sadece insanlardan oluşan bir şey değildir ve nesnelere olmadan düşünülemez. Böylece ANT’nde toplumsallığın tanımı; sosyal, söylemsel ve nesnel öğelerin bir arada olması olarak yapılır. Her şey bu öğeler arasındaki melez ilişkilerden ibarettir. Bu çalışmada “ilişkisellik” kavramıyla anlatılmak istenen de bu üç öğe arasındaki melez ilişkilerdir. Toplumsal ilişkilere ve bu ilişkilerde nesnelere rolüne bakmak, mimarlık dünyasındaki bazı kavramsal sorunları anlamak için de bir yol olabilir. ANT çerçevesinden mimarlık alanına bakınca öncelikle disiplinlerin sınırlarının geçirgen olduğunu görülür. Başka bir deyişle saf doğa ya da saf toplum olmadığı gibi saf mimarlık da yoktur. ANT’nde toplumsallık için tanımlanan; sosyal, söylemsel ve nesnel öğeler arasındaki ilişki, toplumsallığı oluşturan öğelerden biri olan mimarlık için de bir aradadır. Bu çalışmada ele alınan vernaküler için de aynı durum söz konusudur. Vernaküler söylemlerde farklı disiplinlerden birçok konu ile ilişki kurularak, mimarlığın disiplinler sınırları esnetilmekte ve vernaküleri, bu ilişkileri inşa etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aktör Ağ Teorisi, ANT, Vernaküler, İlişkisellik

Araştırma Makalesi | Geliş Tarihi: 05.07.2019 - Kabul Tarihi: 01.10.2019

Atıf: Paköz, A., E. (2020). “Aktör Ağ Teorisi İle Vernakülere Bakmak”.
Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), sayı 7, s. 9-15.

1 Bu çalışma, 23-24 Nisan tarihleri arasında İstanbul’da düzenlenen IV. Uluslararası Mühendislik, Mimarlık ve Tasarım Kongresi’nde aynı başlıkla sunulan sözel bildirinin tam metnidir.

2 Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Şehir Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İstanbul / Türkiye, aslihanpakoz@gmail.com, 0000-0002-4806-077X

VERNACULAR REVISITED WITH ACTOR NETWORK THEORY

Abstract

The present study discusses “vernacular” based on “relationality”. To this end, it adopts the “Actor Network Theory” (ANT) as the theoretical framework. As it is well known, modernity is founded on nature-society and subject-object distinction, and according to this, subject is active, and object is passive. In ANT, there is no nature-society distinction for human beings, nor is there pure nature, or pure society. Socialty is not an entity that solely consists of human beings; objects are indispensable. Thus, ANT defines socialty as the unity of social, discursive, and objective elements. Everything is in a hybrid relationship between these elements. In this study, too, “relationality” concept refers to the hybrid relationships between these three elements. Looking at the social relationships and the role of objects in them could be a means of comprehending certain conceptual problems in the realm of architecture. An approach to the field of architecture from the viewpoint of ANT first reveals that the borders of the disciplines are permeable. In other words, just as pure nature, or pure society does not exist, there is no such thing as pure architecture. The connection between the social, discursive, and objective elements defined within the scope of ANT are also all together for architecture, one of the elements that builds socialty. This also applies to the vernacular, which is the focus of the this study. In vernacular discourses, various subjects from different disciplines are related, and disciplinary boundaries of architecture are stretched, which establishes the vernacular and these relationships.

Key Words: Actor Network Theory, ANT, Vernacular, Relationality

“— Sen beni bilgili, çok okumuş bir adam mı sanıyorsun?
— Tabii ki - dedi Zi-gong - öyle değil misin?
— Pek sayılmaz - dedi Konfüçyüs -, ben yalnızca
Başka her şeyi birbirine bağlayan bir ipi tuttum.”
Sima Qian, “Confucius”³

Müphemliği ortadan kaldırma çabası olarak da tanımlanan modernitenin; tam olarak ne zaman başladığı, halen devam edip etmediği tartışmalı bir konudur. Modernite müphemliğin karşısına, dilin ana fonksiyonlarından adlandırmayı ve sınıflandırmayı getirmiştir (Bauman, 2014, s. 20)⁴. Buna göre müphemlik arttıkça adlandırma ve sınıflandırma artar⁵. Bauman; modernliğin kendisine biçtiği ve aynı zamanda modernliği oluşturan pek çok imkansız ödev arasında düzenleme ödevinin öne çıktığını söyler

3 Manuel Castells, “Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Ağ Toplumunun Yükselişi, s. 2.

4 “Müphemliğin kökünü kazıma çabası tipik bir modern pratiktir; modern aklın ve modern yaşamın özüdür. Bu, kesin olarak tanımlama ve kesin olarak tanımlanamayan her şeyin bastırılması ya da elenmesi çabasıdır”.

5 “Müphemlik, sınıflandırma işinin bir yan ürünüdür ve her seferinde daha fazla sınıflandırma çabası gerektirir. Müphemlik adlandırma/sınıflandırma çabasından doğsa da, bununla savaşmak ancak daha doğru bir adlandırma ve daha kesin tanımlanan kategorilerle mümkündür” (Bauman, 2014, s. 14).

(Bauman, 2014, s. 16). Bu durum karıştırma korkusunun sonucudur; karıştırma korkusu, bölme saplantısını yansıtır.

Müphemliği ortadan kaldırmak için bölen, düzenleyen, sınıflandıran modern aklın ve modern pratiğin merkezi çatısı ikiliktir (Bauman, 2014, s. 29). Bu ikilik sonucunda kavramlar arasında karşıtlıklar kurulur. Anormallik normun, sapkınlık yasaya itaatin, hastalık sağlığın, barbarlık uygarlığın, hayvan insanın, kadın erkeğin, yabancı yerlinin, düşman dostun, “onlar” “biz”in, delilik aklın, ecnebi vatandaşın, sıradan adam uzmanın ötekisi haline gelir. Doğa ile insan da bu ikili karşıtlık kurgusu sonucu birbirinden ayrı tahayyül edilmeye başlanır (Bauman, 2014, s. 30). Böylece doğa, insanlığın ötekisi anlamında hedefsiz ve anlamsızın adı olur. Kendisinden içsel bütünlük ve anlam esirgenen doğa, insan özgürlüklerinin mülayim bir nesnesi gibi görünür. Bu nesnelere, “uyumu bozdukları yerlerde” biten otlar gibidir. Kısaca düzeni, uyumu, tasarımı bozan, dolayısıyla da amaç ve anlamı reddeden her şey Doğa’dır (Bauman, 2014, s. 62-63).

Modernliğin, doğa ve insan kavramlarını ayrı tahayyül etmesiyle birlikte klasik sosyal teoride, doğadan, fiziki dünyadan ayrı bir “toplum” alanı ve “sadece sosyal ilişkilerden oluşan bir toplum” varsayılmaya başlanır (Durkheim, 2016, s. 170). Moderniteye özgü bu varsayım, toplumsal olgulara ilişkin doğaninkilerden ayrı kuralların ve sadece kendisine gönderme yapan bir sistematüğün var olduğu savını da içerir (Diken, 1997, s. 77). Bu sebeple klasik sosyal teori, sosyal ilişkileri açıklarken, ekonomi, siyaset, antropoloji gibi alanlardan bağımsız bir sosyallik düşünmekte ve sosyal gerçekleri başka sosyal gerçeklerle açıklamaktadır.

Klasik sosyal teörinin bu varsayımları, hâlâ genel geçer sosyal teori bağlamında kabul görmektedir. Ancak 19. yüzyıl düşüncesinin bir mirası olan klasik sosyal teori, başka kategoriler aracılığıyla ve belirgin değişiklikler göstererek yaşamını sürdürülebilmektedir. Örneğin, istatistik bir kategori olarak “ortalama insan” gibi kavramlar, bu arayışın ürünüdür. Bugün bu varsayımlarla hâlâ yakın ilişki içinde bulunan teoriler, klasik sosyal teörinin başlıca üç varsayımını kabul etmektedir. Bunlar; “toplum” a atfedilen bütünlük fikri, bu bütünün “saf” ve katışıksız bir bütün olduğu ve “toplum” un bir düzen içerdiği. Klasik sosyal teörinin; bütünsellik, homojenlik ve düzen olarak sıralanabilecek bu üç varsayımı arasında, günümüz sosyal teörinde ilk sorunsallaştırılan, bütünsellik arayışı olmuştur. Bu anlamda Pierre Bourdieu ve Niklas Luhmann, modern toplumların tutarlı ve tek merkezli bir bütünlük oluşturmaktan çok, otonom ve farklılaşmış alanlardan oluştuğu fikrinde birbirlerine yaklaşmışlardır (Diken, 1997, s. 78).

Bruno Latour, Aktör Ağ Teorisi⁶ ile konuya daha farklı bir bakış getirmiştir. Latour, moderniteyi farklılaşma olarak algılayan Bourdieu ve Luhmann’ın tersine, Aktör Ağ Teorisi’nde modernitedeki farklılaşmış bölgenin sınırları arasında geçişlilik sağlayan ağların nasıl oluştuğuyla ilgilenmektedir. Başka bir deyişle, modern “toplum” Luhmann’ın perspektifinde yatay, Bourdieu’de dikey olarak örgütlenmiş sistemlerden ya da alanlardan oluşmuş görünürken, Latour için «toplum», insan ve insan-olmayan unsurların çapraz bir şekilde melezleşmesinden ortaya çıkan bir yapıdır. Ve diğerleri gibi “düzen”le ilgilenen de artık düzen, yatay ve dikey olarak farklılaşmış alanların nasıl görece is-

6 Bruno Latour, Michel Serres’ten devraldığı Aktör Ağ Teorisi’ni, 1980’li yılların başında, Paris’teki Centre de Sociologie de l’Innovation’dan, Michel Callon ve John Law ile birlikte geliştirmiştir.

tikrarlı -ve görece istikrarsız- biçimlerde iç içe geçtiğini, farksızlaştığını gösteren melez bir düzendir (Diken, 1997, s. 87). Kısaca Aktör Ağ Teorisi'ne göre, toplumu bir arada tutan, sosyal unsurlarla karışmış ve toplumun istikrarına katkıda bulunan “bedendışı” kaynaklar, materyal unsurlardır (Diken, 1997, s. 86)⁷.

Bu konuda Harvey de, insanlar arasındaki toplumsal ilişkilerin nesnelere, ürettiğimiz ve dolaşıma soktuğumuz (insanlar arasındaki toplumsal ilişkilere maddi şeyler arbuluculuk eder) şeyler aracılığıyla kurulduğunu söyler. Nesnelere ve şeyler toplumsal anlamlarla doludur, anımsatır çünkü toplumsal emek ve amaca yönelik insan eyleminin cisimleşmiş halleridir (maddi şeyler toplumsal ilişkileri temsil eder, onların cisimleşmiş halidir) (Harvey, 2012, s. 77).

Toplumsallığın mekânla ilişkisi üzerine çalışmalar yapan Lefebvre'ye göre ise; bir toplumsal mekân yoktur, fakat birden çok toplumsal mekân, hatta sonsuz bir çokluk vardır. Toplumsal mekânların içerimi bir yasadır. Tek başına ele alındıklarında bunların her biri bir soyutlamadan başka bir şey değildir. Somut soyutlamalar, ağlar ve zincirler, ilişki demetleri aracılığıyla “gerçekten” var olurlar. Toplumsal mekânlar iç içe girerler ve/veya üst üste binerler. Bunlar, birbirlerini sınırlandıran, hudutlarıyla ya da atalet sonucu birbirine çarpan şeyler değildir. Her toplumsal bağ ancak ikili bir belirlenime göre anlaşılabilir: Çakışmalar üretebilen büyük hareketler bunları taşır, sürükler, kimi zaman parçalar, fakat buna karşılık, küçük hareketler, ağların ve zincirlerin hareketleri de onların içinden geçer, onlara nüfuz eder (Lefebvre, 2015, s. 111-2).

Latour, “Biz Hiç Modern Olmadık” isimli kitabında, modern aklın inşa ettiği ikili karşıtlıkların hiç bir zaman var olmadığını; özne ile nesnenin, doğa ile toplumun hiç bir zaman ayrılmadığını söyler. Latour'a göre, insanlar için doğa ile toplum arasında ayırım olmadığı gibi toplumsallık da nesnelere olmadan düşünülemez. İnsanlar, toplumsal ilişkilerinde karışıklıkları azaltmak için ilişkilerine nesnelere eklerler. Nesnelere, hem toplumsal ilişkiyi sınırlayarak stabilizasyonu sağlamakta -toplumsal ilişki bu sınırın içinde oluşur- hem de bu sınırın dışıyla ilişkili kurarak globalizasyonu sağlamaktadır. Toplumsallık, hem yerelliği hem de globalliği sağladığı için heterojen bir ağıdır. Aktör Ağ Teorisi'nde toplum, bu heterojen ağ ile bir arada tutulur. Heterojen ağ, sürekli değişen, mutlak olmayan bir düzenleme, bir süreçtir. Heterojen ağ toplumunda; farklılaşmış alanların iç içe geçip farksızlaştığı, uzak-yakın ya da iç-dış olmayan bir ilişkisellik söz konusudur. Bu ilişkiselliğe verilen örneklerden biri şöyledir: “MacKenzie atalet merkezinden söz etmek için bütün Amerikan Navy'sini, hatta Temsilciler Meclisi'ni ortaya koyar; Callon, elektrotunun ucundaki iyon değişimlerini anlamak için EDF ile Renault'yu olduğu kadar, Fransız enerji politikasının da önemli yanlarını seferber eder; Hughes'ün, Edison'un lambasının akkor flamanı etrafında yeniden inşa ettiği bütün Amerika'dır; Pasteur'ün bakterilerinin ucundan çekildiğinde, ardından gelen bütün 19. yüzyıl Fransız toplumdur” (Latour, 2008, s. 10).

Latour'a göre “ince bir mekiğin gökyüzünü, sanayiye, metinleri, ruhları ve ahlak yasasını bağlaması” gibi toplumsal olan her şey sürekli birbirine bağlanmaktadır (Latour, 2008, s. 12). Bu mekiğin, tercüme ya da ağ kavramıdır. Her tercüme ya da ağ ile anlam değişmekte, müphem olmaktadır. Toplumsal olan her şey gibi kavramlar da sürekli

⁷ “Toplum bizi birarada tutan değil, -materyal öğeler tarafından- birarada tutulandır”.

birbirine bağlanmaktadır ve müphemdir. Bu durum, toplumsal olan her şeyin istenildiği gibi anlamlandırılmasını ve sahiplenilmesini sağlamaktadır.

ANT'nin en merkezi analitik terimi, “toplumsalla doğal olan ya da teknolojik olan arasındaki önsel ayrıştırmalara karşı çıkmak” anlamına gelen “serbest birleşme”⁸ kavramı; hem insan hem de insan-olmayan unsurları, yani “aracıları” harekete geçiren, mobilize eden girişimciler olarak tanımlanabilir (Diken, 1997, s. 87). Aracılarla oluşan bir ağın üç boyutu vardır: sosyal, söylemsel ve maddesel. Bu üç öge arasında bir hiyerarşi yoktur ve her şey bu ögeler arasındaki melez ilişkilerden ibarettir. Böylece ANT'de toplumsallığın tanımı; söylemsel, sosyal ve maddesel ögelerin bir arada olması olarak yapılmaktadır.

Bu çalışmada toplumsallığı oluşturan ögelerden biri olan vernakülerin; söylemsel, sosyal ve maddesel ögeler arasında kurduğu melez ilişkileri görmek amaçlanmaktadır. Çalışmanın kapsamını Türkiye’de son yüz yılda mimarlık alanında üretilen vernaküler söylemler oluşturmaktadır⁹. Bu söylemler aynı zamanda çalışmanın yöntemini de oluştururlar. Benjamin’in yönetime ilişkin bir açıklamasında belirttiği gibi evrensel tarihin yöntemi, toplama yöntemidir (Benjamin, 1993, s. 42). Gösterilen olguların kendisi bizatihi teori oluşturmaktadır. Vernaküler söylemler de, hem mimarlıkla hem de bu söylemlerin üretildiği toplumla ilgili değerlendirme yapmaya imkan sağlayan olgulardır.

Mimarlık alanında mekânın sadece fiziksel ya da sadece sosyal nitelikleriyle değerlendirilmesi; onun statik olarak düşünülmesi ve dondurulması olarak yorumlanabilir. ANT çerçevesinden bakıldığında bu durum sosyal, söylemsel ve maddesel ögelerin biraradalığıyla oluşan heterojen ağdan maddenin koparılması anlamına gelir. ANT ile mimarlığa toplumsallık, toplumsallığa da heterojen ağ olarak bakınca disiplinlerin sınırlarının geçirgen olduğu ve disiplinlerin birbiri ile ilişkileri daha net görülmektedir. ANT'ye göre de toplumsallık; sadece insanlar arasındaki ilişkileri anlatan homojen, katı ve statik tanımların aksine; sürekli değişen, mutlak ya da durağan olmayan, rastlantısal, muğlak ve akışkan bir düzenleme, bir süreçtir. Toplumsallığı var eden ögelerden biri olan mimarlık bir çok farklı sosyal ilişkiyle hem yeniden inşa olmakta hem de toplumsallığı dönüştürmektedir. Mimarlık alanında belirli bir yapı grubunu tanımlayan bir nesne olarak değerlendirilen vernakülerin işlevi de, sosyal ilişkisellikleri sayesinde bu alanla sınırlı değildir. Vernaküler, onu net olarak tarif edenlerin varsaydığından çok daha karışık şekillerde gerçekleşmektedir. Farklı disiplinlerden bir çok konu ile sosyal ilişki kurmakta ve bu ilişkiler vernaküler kavramını yeniden inşa etmektedir. Örneğin bir dizi paranoya, vernakülerle ilişkilendirilmektedir. Bunlar; kimlik kaybı paranoyası, depresyon paranoyası, mahremiyetin yıkımı paranoyası ya da çevre estetiğinin bozulması paranoyası olabilmektedir. Kurulan ilişkiselliğe bakıldığında; Türkiye’de vernakülerin sosyal ilişkiselliğinin, her seferinde vernaküler olanın olumlanmasıyla sonuçlandığı söylenebilir. Vernaküler yapıların her zaman “halk”ın ihtiyaçlarına uygun, “iyi” ve “doğru” mimari çözümlere sahip, depreme karşı dayanıklı sağlam olduğu söylenir. Vernakülerin tarihselliği unutulmuş gibi düşünülür. Vernaküler olana modern özellikler atfedilerek onda

8 Free association.

9 Bu söylemlerle ilgili ayrıntılı değerlendirme için bkz.: Aşlı Paköz, “Vernaküler Mimarlık Söylemlerinde Özcülük: Yanıt Bekleyen Sorular”, *Arredamento Mimarlık*, 2018, 324, 92-97.

yeni üstün özellikler bulunur ya da bu özelliklerin farkına varılır.

Aralarındaki benzerlikten dolayı, vernakülerle modernite ilişkisi dikkat çekicidir. Modernite, toplumu, birliği olan bir bütün olarak düşünmektedir. Toplumda birliği sağlayan ya da toplumu bir arada tutan şeyler olduğunu varsaymaktadır. Toplumsal olanı, ülke sınırlarına göre belirlemektedir. Ayrıca toplumu düşünürken, kendine referans veren bir şey olarak, başka bir deyişle homojen olarak düşünmektedir. Toplum gibi öznelere de homojen düşündüğünden kimlikleri türdeşleştirmekte, toplumun düzenli olduğunu varsaymaktadır. Bu düzen, stabil, kuralları yasaları olan totaliter bir düzendir ve toplumda sıkı bir şekilde düzenlenmiş eylemler sistematığı vardır. Modernitenin bu niteliklerine vernaküler de sahiptir. Vernaküler söylemler bir taraftan ayrıştırıp diğer taraftan bütünselleştiren gerilimli karşıtlıklara sahiptir; yerelle evrensel, modernle geleneksel arasında paradokslar yaratırlar. Vernaküler, modernite gibi toplumda aynılaşma ile farklılaşmanın yaşandığı bir kısır döngü olarak ortaya çıkmaktadır. Premodern, modernitenin ötekisi ya da anti modernite olarak sunulsa da, vernaküler, modernitenin bilinçaltı olarak da ele alınabilir. Konuya bu şekilde yaklaşmak, vernakülerin sahip olduğu paradoksları açıklamak için de yeni bir yol olabilir. Modernitenin bilinçaltı olduğu varsayımıyla vernaküler olanda, klasik sosyal teorinin “toplum” a atfettiği nitelikler; birlik, homojenlik ve düzen aranabilir.

Bu bakış açısıyla vernaküler kavramı değerlendirildiğinde; kavramın geleneksel dünyanın ne olduğunun araştırılmasından çok, bir disiplinler bütün olarak yeniden inşa edilmesine yönelik bir arayışa işaret ettiği söylenebilir. Bu konudaki çoğu çalışmada, vernaküler söylemler aracılığıyla özlenen bir geçmiş anlatılarak aslında bugün tarif edilmektedir. Böyle değerlendirildiğinde vernaküler, herkesin belirlenen kurallara uyduğu düşünülen düzenli bir dünya hayalinin kurucu araçlarından biri haline gelmektedir. “Doğal” kuralları olan ve herkesin bu kurallara sorun çıkarmadan uyduğu düşünülen bir dünyanın yanılısına olduğu ortadadır. Ancak bu yanılısına Türkiye’de yaklaşık bir yüzyıldan beri üretilmiştir ve bugün de üretilmeye devam edilmektedir. Konunun Aktör Ağ Teorisi ile birlikte ele alınması bu yanılısamayı anlamak için faydalı olabilir. Böylece, vernaküler söylem ağının kurduğu ilişkilerle egemen olunmaz bir şekilde bütün alanı kapattığı ve neredeyse dünyadaki bütün güzel şeyleri tarif etmek, kötü şeyleri eleştirmek için kullanılan, başlı başına bir mistifikasyon alanı olduğu görülebilir.

Kaynakça

- Bauman, Z. (2014). Modernlik ve Müphemlik (İ. Türkmen, çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Benjamin, W. (1993). Pasajlar (A. Cemal, çev.). İstanbul: YKY.
- Castells, M. (2008). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, Ağ Toplumunun Yükselişi (E. Kılıç, çev.). 1. Cilt, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Deleuze, G., Guattari, F. (1995). Felsefe Nedir? (T. Ilgaz, çev.). İstanbul: YKY.
- Diken, B. (1997). Melezlik ve Sosyal Teori. Toplum ve Bilim, 73, 74-110.
- Durkheim, É. (2016). Sosyolojik Yöntemin Kuralları (Ö. Doğan, çev.). Ankara: Doğu

Batı Yayınları.

Harvey, D. (2012). Paris, Modernitenin Başkenti (B. Kılınçer, çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Latour, B. (2008). Biz Hiç Modern Olmadık (İ. Uysal, çev.). İstanbul: Norgunk Yayınları.

Lefebvre, H. (2015). Mekânın Üretimi (I. Ergüden, çev.). 3. Baskı, İstanbul: Sel Yayınları.

KARŞILAŞTIRMALI YEREL YÖNETİMLER PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE VE NİJER'DE BELEDİYE SİSTEMİ

Mahamane Moutari ABOUBACAR İSSA¹

Özet

Bu çalışmada bir Batı Afrika ülkesi olan Nijer Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyetinde belediye yönetimleri belediyelerin tarihi gelişimi ve reform süreci; türleri, organları ve yönetimi; yetki, görev ve sorumlulukları; gelir ve harcamaları; özerklik ve desantralizasyon bağlamında belediyelerin merkezi yönetimle ilişkileri olmak üzere beş kriter açısından karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Birbirinden uzak coğrafyalarda yer alan iki ülke de kendine özgü tarihsel gelişim dinamiklerine, farklı toplumsal, siyasal ve yönetsel kültüre ve ekonomik gelişmişlik düzeylerine sahip olmakla birlikte bir takım benzer siyasal ve yönetsel özelliklere sahiptir. Özellikle Fransız yönetim geleneğinin etkileri, idari yargı rejiminin olması, üniter ve merkezîyetçi devlet yapısı gibi ortak yönler bulunduğundan iki ülkenin karşılaştırılabilir olduğu düşünülmektedir. İki ülke belediye yönetiminin belirli kriterler çerçevesinde incelenmesinin ülkeler arasında belediye reformuna ilişkin tecrübe paylaşımı ve ders çıkarma imkanı sağlayacağı varsayılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Belediye yönetimi, Nijer, Türkiye, Karşılaştırmalı yerel yönetimler

Araştırma Makalesi | Geliş Tarihi: 05.03.2020 - Kabul Tarihi: 22.06.2020

İssa Aboubacar, M, M.(2020).

"Karşılaştırmalı Yerel Yönetimler Perspektifinden Türkiye ve Nijer'de Belediye Sistemi".
Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), sayı 7, s. 16-33.

MUNICIPALITY SYSTEM IN NİGER AND TURKEY: A COMPARATIVE LOCAL GOVERNMENT PERSPECTİVE

Abstract

This study examines municipality systems of the Republic of Niger and the Republic of Turkey in terms of five common criteria: (1) historical development and reform process; (2) types, organs and administration; (3) authority, functions and responsibilities; (4) revenues and expenditures; (5) intergovernmental relations on the basis of autonomy and decentralization. These two countries, located in divergent geographies, have specific historical evolution processes, different social, political and administrative culture and economic development levels. However, they both have some common political and administrative characteristics as well. Specifically, the impact of the French administrative tradition, the system of administrative jurisdiction, and unitary and centralist character of both countries are similar feature that lead us to presume that they are comparable. Analyzing two countries in the context of certain criteria is thought to bring about the possibility of exchange of experience and lesson-drawing with regard to municipality reform in both countries.

Key Words: Municipality administration, local governments in Niger, Turkey, comparative local governments

Giriş

Siyaset bilimi, iktisat, sosyoloji ve kamu yönetimi gibi birçok disiplinde karşılaştırmalı çalışmalar yaygın bir şekilde yer bulmaktadır. Hatta karşılaştırmalı yöntemin gelişmesi siyaset bilimi, sosyoloji, iktisat gibi disiplinlerde karşılaştırmalı siyaset, karşılaştırmalı kültür çalışmaları, karşılaştırmalı tarihsel sosyoloji ve karşılaştırmalı politik ekonomi gibi alt disiplinlerin doğmasını sağlamıştır. Benzer bir gelişmenin sonucu olan “karşılaştırmalı kamu yönetimi” veya “karşılaştırmalı yönetim” disiplini, farklı ülkelerin yönetim sistemleri, kurumları, politikaları ve yönetsel uygulamalarının belirli bir ilişkisellik ve örüntü içinde karşılaştırmalı bir şekilde incelenmesine odaklanan bir kamu yönetimi alt disiplinidir. Karşılaştırmalı kamu yönetimi kapsamında karşılaştırmalı personel yönetimi, karşılaştırmalı kamu politikaları ve karşılaştırmalı yerel yönetimler gibi alt çalışma alanları da gelişme göstermiştir.

Türkiye’de 2000’li yıllarda genel olarak karşılaştırmalı kamu yönetimi alanında artan bir ilgi dikkati çekmektedir. Ayrıca son yıllarda daha özel olarak karşılaştırmalı yerel yönetimler konusundaki çalışmalar da artış göstermiştir (Okçu ve Özgür, 2013; Sobacı ve Köseoğlu, 2016). Bu çalışmada Türkiye’de yapılan karşılaştırmalı araştırmalarda genellikle “unutulan” bir coğrafya olan Afrika Kıtası’ndan Nijer Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti’nde belediye yönetimleri belirli ortak kriterler açısından karşılaştırmalı yöntemle incelenmektedir. Nijer, 3 Ağustos 1960 tarihinde Fransa’dan bağımsızlığını ilan etmiştir. Fransız sömürgesi olarak 1922 yılından itibaren varlığını sürdüren Nijer Cumhuriyeti, yönetsel yapılanmasını da Fransız sisteminden etkilenecek oluşturmuştur. Bununla birlikte, genel olarak Afrika ülkelerinin karşılaştığı toplumsal, siyasal, eko-

nomik ve yönetsel sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bağımsızlığını ilan ettikten sonra 1991 yılında gerçekleştirilen siyasal uzlaşma neticesinde, 1993 yılında tekrar demokratik hayata geri dönülmüş; ancak bu tarihten itibaren dört defa askeri darbe yaşanmış, siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar ise devam etmiştir.

Nijer'de belediyelerin temelleri 21 Mart 1919 ve 1 Nisan 1936 tarihi kararnameyle kurulan Seçkinler Konseylerine (Conseils des Notables), dolayısı ile sömürge dönemine uzanmaktadır. Daha sonra 1955 yılında gerçekleşen Batı Afrika'daki Fransız belediye reformu ile birlikte, başkent Niamey'de tam fonksiyonlu bir belediye ve Maradi ve Zinder kentlerinde ise başkenttekinden farklı, daha az yetki ve göreve sahip belediyeler kurulmuştur. 1959 Anayasasının 58/9. maddesinde "seçilmiş organların serbest yönetimine dayanan yerel yönetimlerin oluşturulması" ilkesine yer verilmesiyle birlikte yerel yönetimler Anayasal düzeyde düzenlenmiştir (DGDCT, 2015, s. 9).

Türkiye Cumhuriyeti ise Nijer'e göre çok daha eski bir tarihsel kökene ve mirasa sahip bir imparatorluk devleti olarak gelişmiş ve günümüze ulaşmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun son yüzyılında önce askeri alanda başlayan reformlar zaman içinde devlet ve toplum düzenini de etkilemiştir. Osmanlı devletinde Tanzimat'ın ilan edildiği 1839 yılından itibaren Batı'ya yönelmiş ve Batı tarzı reformlara girilmiştir. Tanzimat'tan önce başlayan Batı tarzı idari reformlar sistematik ve kurumsal bir şekilde Cumhuriyet'in ilanına kadar devam etmiştir. Merkezi yönetimde bakanlıklar ve müsteşarlık sisteminin kurulması, memurlara düzenli maaş verilmesi, Danıştay (Şura-yı Devlet) ve Sayıştay (Divan-ı Muhasebat) gibi merkezi yönetim kurumlarının oluşturulmasını kapsayan reformlar Tanzimat döneminde Fransız yönetim sisteminden esinlenilerek gerçekleştirilmiştir. Yerel yönetimler açısından bakıldığında 1855 yılında Şehremaneti adıyla İstanbul'da ilk belediye teşkilatı oluşturulmuş ve Beyoğlu-Galata bölgesinde Paris Belediyesinden esinlenilerek Altıncı Belediye Dairesi kurulmuştur. Benzer biçimde, Fransız il sistemine paralel bir şekilde, 1864 Vilayet Nizamnamesi ile önce Tuna Vilayetinde ve 1871 İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi ile tüm Osmanlı ülkesinde günümüzde de kullanılan il sistemi ile ildeki yerel yönetim kuruluşu olan il özel idaresi oluşturulmuştur (Eryılmaz, 2017). Belediyelere ilişkin ilk Anayasal düzenleme ise 1876 tarihli Kanun-i Esasi ile mümkün olmuştur. Cumhuriyet dönemi Anayasalarında da belediyelere yer verilmeye devam edilmiştir.

Nijer, sömürge döneminde Fransız yönetim sistemini ve idare hukuku rejimini benimsemiştir. Türkiye açısından bakıldığında ise Osmanlı Devletinin son döneminde merkezi yönetim, taşra yönetimi, personel yönetimi, yargı rejimi ve yerel yönetim sistemi büyük ölçüde Fransız yönetim sisteminden esinlenerek oluşturmuştur. 1923 yılında Cumhuriyetin ilanının ardından 1946 yılında Demokrat Partinin (DP) kurulmasına kadar tek parti yönetimi (CHP) hakim olmuştur. Türkiye'nin demokratikleşme süreci genelde, 1950 seçimlerini CHP dışında farklı bir partinin (DP) kazanmasıyla birlikte başlatılır. Nijer ise 1960 yılında bağımsızlığını ilan ettikten sonra uzun süre askeri rejim altında varlığını sürdürdükten sonra 1991 yılından itibaren yeniden demokratikleşme sürecine girmiştir. Ancak hem Türkiye hem de Nijer demokratik yönetimlerini inşa ettikten sonra dönem dönem askeri müdahaleler yaşamıştır. Askerin siyasete müdahalesi açısından iki ülkede benzer bir siyasal kültür olduğu söylenebilir.

Görüldüğü gibi iki ülke farklı coğrafyalarda kendilerine özgü tarihsel gelişim dina-

miklerine, farklı toplumsal, siyasal ve yönetsel kültüre ve ekonomik gelişmişlik düzeylerine sahiptir. Bununla birlikte ülkelerin ortak bazı siyasal ve yönetsel özellikleri dikkat çekmektedir. Bu ortak yönler nedeniyle iki ülkenin, genel olarak yerel yönetim sistemi ve özelde belediye sistemi açısından belirli kriterler çerçevesinde karşılaştırmalı olarak incelenmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir. Böylece Nijer ve Türkiye'nin belediye yönetimi açısından iyi uygulama örnekleri ortaya çıkarılarak bu iki ülkenin birbirinden öğrenme yoluyla belediye sistemlerini nasıl geliştirebilecekleri yönünde çözüm önerileri ve politikalar geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Özellikle Nijer'de yaşanan büyük kentlerin yönetimi sorunu ve belediyelerin mali yetersizliklerine ilişkin problemler karşısında Türkiye'den transfer edilebilecek politika ve uygulamalar bulunabileceği düşünülmektedir. Ayrıca belediye yönetimine ilişkin diğer yapısal ve işlevsel konular da derinlemesine incelendiğinde iki ülke arasında belediyelere ilişkin temel sorunlara yönelik çözümler geliştirilebileceği varsayılmaktadır.

1. Ülkelerin Siyasal ve Yönetsel Yapılarına İlişkin Genel Bilgiler

Bilimsel araştırmalarda karşılaştırmalı yöntemin kullanılmasında, karşılaştırılacak olan olgunun (kurum, politika, program, sistem, uygulama vb.) içinde bulunduğu çevre şartlarının da dikkate alınması, yani bağlamından koparılmadan incelenmesi önem arz etmektedir. Bu nedenle, iki ülkenin siyasal, yönetsel, ekonomik ve toplumsal bazı özelliklerini değerlendirmek gerekir.

Nijer Cumhuriyeti'nin yüzölçümü 1.267.000 km² olup başkenti Niamey'dir. Coğrafi olarak bakıldığında Nijer, Afrika kıtasında denize kıyısı olmayan ve üç farklı iklim kuşağı arasında bulunan bir ülkedir (<https://www.banquemondiale.org/fr/country/niger/overview>.Erişim Tarihi: 20-01-2020) Nijer İstatistik kurumu'nun verilerine göre 2019 yılı itibarıyla Nijer'in nüfusu 21,4 milyonu aşmıştır. Nüfusun yıllık artışı % 3,9 gibi bir oran ile dünyadaki en yüksek nüfus artış oranlarından biridir (http://www.stat-niger.org/statistique/file/DSEDS/TBS_2019.pdf) Erişim Tarihi:16-06-2020. Fransa sömürgesi olan diğer Afrika ülkeleri gibi resmi dili Fransızcadır. Nijer'in adı büyük bir Afrika nehrinin (Nijer Nehri) adını taşımaktadır. Nijer topraklarında yaşayan ve vatandaşlık almış olan herkes, Nijerli olarak tanımlanmıştır (<http://www.presidence.ne/le-niger>. Erişim Tarihi: 30-2-2020).

Nijer 19. yüzyıldan itibaren sömürgeci devletlerin etki alanında kalmıştır.1922 yılından itibaren Fransız sömürgesi olan Nijer, 1960 yılında bağımsızlığına kavuşabilmiştir. Bağımsız bir devlet olarak ilk 14 yılında Hamani Diori başkanlığında tek partili sivil otoriter bir rejim yönetiminde olan Nijer, 1974'te yaşanan yıkıcı kuraklık ve bürokrasi içerisindeki yolsuzluk ve hırsızlık ciddi boyutlara ulaşmış, ülke çapında iktidara karşı yaygınlaşan yolsuzluk suçlamalarının birleşimi, askeri bir grup tarafından devrilmiştir. Yaşanan askeri darbenin ardından 1991 yılına kadar askeri bir rejimle yönetilmiştir. Böylece bağımsızlığın kazanılmasının ardından demokrasiye geçiş süreci 1974 ve 1996 yılları arasında gerçekleştirilen askeri darbelerle iki kez akamete uğramıştır (CADHP ve İWGIA, 2008, s. 25). Bunun yanında 1991 yılında gelişen Tuareg isyanı, ülke ekonomisi açısından ciddi bir krize neden olduğu gibi Nijer demokrasisi açısından da önemli bir sınav olmuştur. 2007 yılından bu yana uranyum fiyatlarının düşüşü ile birlikte Nijer ekonomisi yeni bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır (<http://www>.

presidence.ne/le-niger. Erişim Tarihi: 2-2-2020). Bu bağlamda 1988-1999 yılları arasında yaşanan (4 Anayasa 4 cumhuriyet 3 geçici hükümet 9 başbakanı 20 hükümet ve 4 meclis seçimi olmak üzere) ülkenin çok partili sisteme geçmesine rağmen demokratleşme ve modernleşme hayalini güçlü bir siyasi ve kuramsal istikrarsızlar karşı karşı kalmıştır. Ancak bu istikrarsızlık bakıldığında sadece Nijer'e özgü değildir, ulus ve demokrasileşmenin bir karakteridir. Nijer'de olduğu gibi bir kaç Afrika Ülkelerinde durumlar çok farklı değildir (İsmael, 2007, s.58).

Fransız tipi yarı-başkanlık sistemi ile yönetilen Nijer üniter bir devlettir. Nijer, 2011 yılından bu yana yedinci Cumhuriyeti sürdürmektedir (Maiga, 2016, s.37). Nijer Anayasaya göre, Nijer parlamentosu tek meclisli bir parlamentodur. Milletvekilleri, halk tarafından doğrudan doğruya gizli oy usulü ile ve beş yıl için seçilmektedir. Yürütme, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu olmak üzere ikili bir yapı arz eder. Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Milletlin birliğini ve bağımsızlığını temsil eder, ülkenin toprak bütünlüğünü korumakla sorumludur. Eşit ve gizli oya dayalı seçimler ile halk tarafından doğrudan doğruya beş yıllık bir süre için seçilir. Arka arkaya iki kez seçilebilir. Bakanlar Kurulu, Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanır. Başbakan, tarafından atanır. Mecliste güven bulamazsa Meclis çoğunluğu tarafından önerilen üç kişilik bir listeden Cumhurbaşkanı atanır. (Anayasa 83, 84, 85, 46, 56, 57. Maddeler) Anayasa gereği bağımsız olan yargı ise Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Yargıtay ve düzenli olarak oluşturulan mahkemeler tarafından yürütülmektedir. (Anayasa 116, 117) Fransız yargı sisteminden esinlenilerek idari yargı rejimi kurulmuştur. Öte yandan ülkenin bağımsızlığından hemen sonra 1962'de kabul edilen 62-11sayılı kanununla kurulan mekanizmalar halen büyük ölçüde yönetilmeye devam etmektedir. (<http://www.droit-africain.com/niger-organisation-judiciaire/> Erişim Tarihi:16-06-2020). Nijer'de 139'den fazla Siyasi parti faal bulunmaktadır. 21 Şubat'ta 2016 tarihinde yapılan genel seçimlere ise sadece 15 siyasi parti katılabilirken, Nijer Millet Meclisinde toplam 16 siyasi parti bulunmaktadır. (<http://www.ceniniger.org/partis-politiques/>) Erişim Tarihi:16-06-2020. İdari açıdan bakıldığında Nijer Cumhuriyeti'nde, 2002 yılından bu yana, Niamey kentsel komünü de dahil olmak üzere 7 bölge, 63 il, 52'si kentsel ve 231'ü kırsal olmak üzere 265 komün ve 4 kentsel komün birliği bulunmaktadır (<http://www.presidence.ne/division-administrative>. Erişim Tarihi: 03-03-2020).

Tablo 1. Nijer ve Türkiye'nin Başlıca Siyasal ve Yönetimsel Özellikleri

Siyasal ve Yönetimsel Özellikler	Nijer	Türkiye
Devlet Yapısı	Üniter	Üniter
Yönetim Geleneği	Fransız (Napolyonist) Yönetim	Fransız (Napolyonist) Yönetim
Hükümet Sistemi	Yarı-Başkanlık Sistemi	Cumhurbaşkanlığı Sistemi
Mevcut Anayasal Düzeni	2010	1982
İdari Yapıları	Adem-i Merkeziyetçi	Merkeziyetçi
Seçim Sistemi	Doğrudan halk tarafından	Doğrudan halk tarafından

Yürütme Organı	Çift Başlı	Tek Başlı
Çok Partili Hayata Geçiş	1991	1946
Yasama Organı	Tek Meclisli (Millet Meclisi)	Tek Meclisli (TBMM)
Parlamento Seçimleri	5 yılda bir	5 yılda bir
Bakanlık Sayısı	36	16
Yargı Sistemi	İdari yargı rejimi	İdari yargı rejimi
Yerel Yönetim Türleri	Kentsel ve Kırsal Komün	Belediye, İl Özel İdaresi, Köy
Devlet Teşkilatlanması	Adem-i Merkezi Bölgesel Yönetim Yerel yönetim	Merkezden Yönetim Yerinden yönetim
Yerel Özerkliği	Kısıtlı özerklik	Kısıtlı özerklik
Desantralizasyon Düzeyi	Orta Ademi- Merkeziyetçi Yönetim Anlayışı	Düşük/Orta Merkeziyetçi Yönetim Anlayışı

Kaynak: (Gönenç ve vd, 2019, s.8), (Zaki, 2017, s.10),(AY,md:46,73),
(Usta ve Bilgiç, 2017, s. 12).

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birbirine çok yaklaştığı bir alanda yer alan Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzölçümü 783.562 km² olup, başkenti Ankara'dır. Nijer'in aksine Türkiye'nin, sömürgecilik geçmişi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yürütülen reformlar çerçevesinde, büyük ölçüde Fransa'dan esinlenilerek merkezi ve yerel yönetim düzenini şekillendirmiştir. Günümüz Türkiye'sinde 19. yüzyılda Tanzimat reformları çerçevesinde ortaya çıkan idari yapı büyük ölçüde kullanılmaya devam etmektedir.

1982 Anayasasına göre "Türkiye Cumhuriyeti devleti ve milletiyle bölünmez bir bütündür" denilerek üniter devlet sistemi kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, Anayasal olarak parlamenter sisteme uygun bir şekilde Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulundan oluşan ikili yürütme düzenine sahiptir. Cumhurbaşkanı, 2007 yılında yapılan Anayasa değişikliği sonucunda doğrudan halk tarafından 5 yıl için seçilmekte ve bir kez daha seçilme hakkına sahip olmaktadır(Anayasa 3, 101, 104 maddeler). Türkiye'de doğrudan halk tarafından yapılan ilk Cumhurbaşkanlığı seçimleri 2014 yılında gerçekleştirilmiştir. 2014 yılındaki Cumhurbaşkanlığı seçimleriyle birlikte hükümet sistemi klasik parlamentarizmden daha da uzaklaşmış ve yarı-başkanlık sistemine doğru yönelmiştir. 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen referandumda %51.41 ile evet oylarının fazla çıkması neticesinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin başkanlık sistemine geçmesini sağlayan Anayasa değişikliği kabul edilmiştir. Ancak Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı sistemi olarak adlandırılan başkanlık sistemini, 2018 yılında aynı anda yapılan genel seçimler ve başkanlık seçimleriyle birlikte tam olarak geçmiş oldu."Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi" adıyla yeni bir sistem uygulamaya konuldu. (Miş ve Vd, 2018, s.48), (Gönenç, 2019, s.11-12)

Yasama organını oluşturan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) genel oyla seçilen 600 milletvekilinden ibarettir. TBMM seçimleri beş yılda bir yapılır. Yargı açısından bakıldığında, yargı yetkisi bağımsız mahkemeler eliyle yürütülür. Yargı, hukuk devleti ilkesi gereğince mahkeme ve yargıç bağımsızlığı, yargıç güvencesi temelleri üzerine kurulmuştur. Kıta Avrupası yargı sistemine dayalı olarak adli ve idari yargı kolları birbirinden ayrılmıştır.

İdari açıdan bakıldığında, Türkiye Cumhuriyeti üniter devlet düzeni içinde merkezi-yetçi bir yönetim geleneğine sahiptir. Ülke, merkezden yönetim ve yerinden yönetim ilkelerine uygun olarak örgütlenmiştir. Merkezi idare ve yerel yönetim sistemi Osmanlı Devletinin 19. yüzyılında girilen reformlar neticesinde Fransız yönetim sisteminden esinlenilerek oluşturulmuş ve büyük ölçüde bu sistem Türkiye Cumhuriyetine aktarılmıştır. Günümüz Türkiye'sinde taşra teşkilatı olarak 81 il ve 922 ilçe bulunmaktadır. Yerel yönetimler ise 30'u büyükşehir belediyesi olmak üzere 1389 belediye, 51 il özel idaresi ve 18.292 köyden oluşmaktadır. (<https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx>. Erişim Tarihi: 16-06-2020)

2. Araştırma Yöntemi ve Karşılaştırma Kriterlerinin Seçimi

Bu çalışmada, Nijer ve Türkiye'nin yerel yönetim sistemleri karşılaştırmalı bir yöntemle incelenmektedir. Nijer'de yerel yönetim kuruluşu olarak, Fransız komün sistemine benzer biçimde sadece belediye bulunmaktadır. Türkiye'de ise belediyelerin yanında il özel idareleri ve köyler de yerel yönetim kuruluşu olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle, çalışmada tüm yerel yönetim kuruluşları yerine, sadece belediye yönetimleri ele alınmaktadır.

Karşılaştırmalı yönetim araştırmasının tasarlanmasında analiz edilecek ülkeler, bu ülkelerin seçilme nedenleri, karşılaştırma kriterleri ve analiz için başvuru kaynakların bilimsel gerekçeleriyle birlikte açıklanması önemlidir (Parlak, 2011, s.342). Bu çalışmada, genel olarak kamu yönetimi değil de belediye yönetimlerinin karşılaştırılmasına odaklanıldığından, bu duruma uygun gelen karşılaştırma ölçütleri belirlenmiştir. Bu bağlamda, Nijer ve Türkiye'nin belediye sistemini karşılaştırmada beş kriter geliştirilmiştir:

1. Belediyelerin tarihi gelişimi ve reform süreci,
2. Belediyelerin türleri, organları, idari yapısı ve personel rejimi,
3. Belediyelerin yetki, görev ve sorumlulukları,
4. Belediyelerin gelirleri ve harcamaları,
5. Özerklik ve desantralizasyon açısından belediyelerin merkezi yönetim ile ilişkileri.

Bu beş kriterlerin seçilme sebebi yukarıda da değinildiği gibi ülke karşılaştırmalarında temel bir sorun, karşılaştırma kriterlerinin seçilmesidir. Bu çalışmada, genel olarak kamu yönetimi değil de belediye yönetimlerinin karşılaştırılmasına odaklanıldığından, bu duruma uygun gelen karşılaştırma ölçütleri belirlenmiştir.

3. Karşılaştırma Kriterleri Açısından Ülke Belediye Sistemlerinin Analizi

3.1. Belediyelerin Tarihi Gelişimi ve Reform Süreci

Belediyelerin tarihi gelişimi ve reform süreci açısından bakıldığında Türkiye’de belediyeciliğin 160 yılı aşan bir tarihsel birikimi bulunurken, Nijer’de nispeten yeni bir olgu olduğu görülmektedir. Benzer şekilde büyükşehir belediyeleri Türkiye’de 30 yıldan fazla bir tarihsel serüvene sahipken, Nijer’de ilk büyükşehir belediyesi 2002 yılında kurulmuştur.

Türkiye’de modern anlamda ilk belediye 1854 yılında çıkarılan bir tebliğ ile İstanbul’da kurulan Şehremanetidir. 1877 yılında kabul edilen bir yasal düzenleme ile belediyelere tüzel kişilik de verilmiştir (Ortaylı, 1985, s. 171). Cumhuriyet döneminde belediyelere ilişkin 1930 (1580 sayılı) ve 2005 (5393 Sayılı) tarihli olmak üzere iki kanun çıkarılmıştır. Büyükşehir belediyeleri ise 1984 yılında 3030 sayılı Kanunla düzenlenmiştir. 2004 yılında ise halen yürürlükte olan 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu kabul edilmiştir. 2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı Kanun, genel olarak yerel yönetim sistemini değiştirirken; özelde belediye ile büyükşehir belediyeleri üzerinde çok ciddi reformlar ortaya çıkarmıştır. (Şengül, 2014:, s.77, 78).

Nijer’de ise sömürge döneminde modern belediyeciliğin izlerini bulmak zordur. 1936 yılında kurulan Seçkinler Konseyleri, kentsel ve kırsal yerleşim yerlerinde belediye hizmetlerini yerine getirmiştir. 1955 yılında gerçekleştirilen reformların ardından, başkentle birlikte üç şehirde belediye kurulabilmiştir. 1961 yılında belediye sayısı artırılmış, ancak modern belediyelerin kurulması 1964 yılında kabul edilen bir yasal düzenleme ile mümkün olmuştur. Nijer’de belediyelerin yetki, görev ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esasları 2008-42 sayılı Nijer Cumhuriyeti İdari Örgütlenme Kanunu (L’organisation et l’administration du territoire de la République du Niger) ve 2010 yılında kabul edilen 2010-54 sayılı Yerel Yönetim Genel Kanununda (Code Général des Collectivités Territoriales – CGCT) düzenlenmektedir (www.decentralisation-niger.org/index.php/decentralisation/processus.Erişim Tarihi:10-01-2020) Türkiye’de 1980’li yıllarda kurulan büyükşehir belediyeleri, Nijer’de ancak 2000’li yılların başında oluşturulmuştur. 2002 yılında çıkarılan 2002-016 sayılı Kanunla birlikte Nijer’de başkent Niamey de dahil olmak üzere dört büyükşehir belediyesi kurulmasını sağlamıştır. Böylece belediye reformlarının iki ülkede de süreklilik gösterdiği söylenebilir.

Tablo 2. Türkiye ve Nijer’de Belediyelere İlişkin Temel Kanunlar

Ülke	Tarih	Kanun
Türkiye	1930	1580 sayılı Belediye Kanunu
	1984	3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun
	2004	5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu
	2005	5393 sayılı Belediye Kanunu
	2012	6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

Nijer	1964	64-023 sayılı kanunla 7 il, 32 ilçe ve 120-150 belediye oluşturulmuştur.
	2002	2002-015 sayılı Kanun (Niamey Büyükşehir Belediyesinin kurulması).
	2002	2002-016 sayılı Kanun (Maradi, Tahoua ve Zinder Büyükşehir Belediyelerinin kurulması)
	2008	2008-42 sayılı Nijer Cumhuriyeti İdari Örgütlenme Kanunu
	2010	17 Eylül 2010 tarihli 2010-54 sayılı Yerel Yönetim Genel Kanunu (Code General des Collectivités Territoriales – CGCT)

Kaynak: (DGDD, 2015, s.18),(Eryılmaz, 2009, s. 138).

3.2. Belediyelerin Türleri, Organları ve Yönetimi

Belediyelerin türleri, organları ve yönetimi açısından iki ülke arasındaki benzerlik ve farklılıklar Tablo 3'de gösterilmektedir. İlk olarak iki ülkede de yerel yönetimler ve özel olarak belediyelere ilişkin temel ilke ve düzenlemelere Anayasa düzeyinde yer verildiği görülmektedir. 25 Kasım 2010 tarihli Nijer Anayasasına göre yerinden yönetim (décentralisation) ve yetki genişliği (décentration) ilkelerine dayanan yerel yönetimler kanunla kurulur ve seçilmiş meclisler tarafından serbestçe yönetilirler. Yerel yönetimlerin serbest yönetimine ilişkin temel ilkeler, görev ve yetkileri ile kaynakları aynı kanunla düzenlenir (md. 163). Türkiye'de ise belediyeler 1982 Anayasasınının 127. maddesinde kapsamlı olarak düzenlenmiştir. Buna göre, Türkiye'de il özel idaresi, belediye ve köyden oluşan yerel yönetimler halkın yerel ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuştur. Diğer yerel yönetim kuruluşlarında olduğu gibi belediyelerin de karar organları seçmenler tarafından beş yılda bir yapılan seçimlerle oluşturulur. Benzer biçimde Nijer'de de belediye seçimleri beş yılda bir yapılmaktadır.

Tablo 3. Türkiye ve Nijer'de Belediye Türleri, Organları ve Yönetimi

Ölçüt	Türkiye	Nijer
Belediye Türleri	-Klasik belediyeler (il, ilçe, belde) -Büyükşehir belediyeleri (Büyükşehir belediyesi, büyükşehir ilçe belediyesi)	-Kırsal belediyeler -Kentsel belediyeler -Büyükşehir belediyeleri (Özel statülü ve özel statüsü olmayan)
Özel Statülü Belediye	Yok	Var (Maradi, Niamey, Tahoua ve Zinder)
Belediye Organları	-Belediye Başkanı -Belediye Meclisi -Belediye Encümeni	-Belediye Başkanı -Belediye Meclisi
Yerel Seçim Dönemi	5 yılda bir	5 yılda bir
Başkanın Seçim Usulü	Doğrudan halk tarafından	Belediye meclisi tarafından

İdari Örgütlenme Serbestisi	Kamu hizmetleri ve insan kaynakları kriterlerine göre idari birim oluşturulabilir.	-Norm kadroya uygun olarak yazı işleri, malî hizmetler, fen işleri ve zabıta birimlerinin kurulması zorunludur. -Beldenin nüfusu, fizikî ve coğrafi yapısı, ekonomik, sosyal ve kültürel özellikleri ile gelişme potansiyeli dikkate alınarak, norm kadro ilke ve standartlarına uygun olarak yeni birimler kurulabilir.
İdari Yapı	Belediye Başkan Yardımcıları, Genel Sekreter, Daire Başkanları	Belediye Başkan Yardımcıları, Genel Sekreter, Müdürlükler

Kaynak: (Eryılmaz, 2009:), (DGD, 2011:31-34),(Tortop ve vd, 2008, s. 248,332).
(Keleş,2012, s. 270).

Bu kapsamda yapılabilecek ikinci tespit ise iki ülkenin de belediyelerinin kamu tüzel kişiliğine, idari ve mali özerkliğe, kendi bütçesini oluşturma ve personel istihdam edebilme yetkilerine sahip olmalarıdır. 2008-42 Sayılı Nijer Cumhuriyeti İdari Örgütlenme Kanuna göre yerel yönetimler tüzel kişiliğe, mali özerkliğe ve bütçeye sahip olup kendilerine ait idari alanı ve personeli bulunur (md. 5). Türkiye’de belediyelere ilişkin temel yasal düzenleme olan 5393 sayılı Belediye Kanununa göre belediyeler kamu tüzel kişiliğine, idari ve mali özerkliğe (md. 3) sahip olup, performans esasına dayalı olarak kendi bütçesini hazırlayabilmekte (md. 63), idari örgütlenme esnekliğine (md. 48) ve norm kadro esaslarına uygun olarak personel istihdam edebilme imkanına (md. 49) sahiptir.

Belirtmek gerekir ki, Nijer’de dört büyükşehir belediyesi özel statüye sahip iken, Türkiye’de zaman zaman gündeme gelmekle birlikte henüz özel statülü bir belediye bulunmamaktadır.

Özel olarak belediye organları açısından bakıldığında Türkiye’den farklı olarak Nijer’de belediye encümeni bulunmamaktadır (bkz. Tablo 4). Belediye başkanı açısından dikkat çekici bir farklılık ise Türkiye’de belediye başkanının tek dereceli ve çoğunluk sistemine dayalı olarak doğrudan halk tarafından seçilirken; Nijer’de belediye meclisinden seçilmesidir. Türkiye’de 1963 yılında kabul edilen 307 sayılı Kanun ile belediye başkanının meclis içinden seçilmesi usulüne son verilmiştir. Bu durum, belediye başkanlığı tecrübesi açısından güçlü belediye başkanları karşısında nispeten zayıf belediye meclislerinin oluşmasına neden olmuştur. Ancak 2005 tarihli 5393 sayılı Belediye Kanunu, belediye meclislerinin yetki, görev ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esaslarını yeniden yapılandırarak; meclisleri güçlendirmiştir.

Nijer’de belediye meclisi, Türkiye ile karşılaştırıldığında oldukça zayıf kalmaktadır. En önemli yetkileri, belediye bütçesinin kabul edilmesi ve başkanın faaliyetlerinin denetlenmesidir. Meclisin karar almaya ilişkin yetkileri kısıtlı olup, daha çok danışma ve görüş bildirme işlevlerini yerine getirmektedir. Katılım kültürünün nispeten gelişmiş olması, belediye yönetimine karşı hesap sorma mekanizmalarının kurumsallaşması ve kent konseyi gibi katılımcı uygulamaların bulunması gibi nedenlerle Türkiye’de belediye meclisinin; yönetimde şeffaflık ve katılım açısından Nijer’e göre daha güçlü olduğu söylenebilir. Belediye meclislerinin yapısı ve işleyişine ilişkin ayrıntılı karşılaştırmalar Tablo 4’de yer almaktadır.

Tablo 4. Türkiye ve Nijer'de Belediye Meclisinin Yapısı ve İşleyişi

Belediye Meclisi	Türkiye	Nijer
Olağan Toplantılar	-Bir ay tatil olmak üzere her ay	-Üç ayda bir
Toplantı ve Karar Usulü	-Meclis üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğuyla karar alır. Karar yeter sayısı, üye tam sayısının dörtte birinden az olamaz.	-Meclis üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğuyla karar alır.
Belediye Meclisinin Denetim ve Bilgi Edinme Yolları	-Soru -Genel Görüşme -Faaliyet raporunun değerlendirilmesi -Gensoru -Denetim Komisyonu	-Bütçenin denetimi -Güven oylaması -Genel raporun değerlendirilmesi
Meclis üyeleri için etik kurallar	-Var	-Var
Meclis komisyonları	-İhtisas Komisyonu ve Denetim Komisyonu -Toplantıları halka açık -Belediye tarafından düzenlenir	-Özel komisyonlar ve geçici komiyonlar -Toplantıları halka kapalı -Bakanlar Kurulu tarafından düzenlenir
Yerel Demokrasi ve Katılım Yolları	-Meclis toplantıları halka açık -İhtisas komisyonlarına katılım -Kent konseyleri	-Meclis toplantıları halka açık -Belediye meclisinin halka danışması ve müzakere

Kaynak: (Şengül, 2014, s. 94-95),(Çelik ve vd, 2008, s.4).(DGDD, 2011, s. 41-48).

Belediyelerin idari örgütlenmesi bir karşılaştırma kriteri olarak ele alındığında, Nijer'de tüm belediyelerde idari işlerin takibi ve uygulanmasından genel sekreterlerin sorumlu olması en temel fark olarak gözükmektedir. Türkiye'de sadece büyükşehir belediyelerinde genel sekreterlik makamı bulunmakta, diğer belediyelerde sadece belediye başkan yardımcıları yer almaktadır.

3.3. Belediyelerin Yetki, Görev ve Sorumlulukları

Belediyelerin yetki, görev ve sorumlulukları bakımından ilk dikkati çeken nokta, Türkiye ve Nijer'de merkezi yönetimin taşra kuruluşları ile yerel yönetimlerin yetki, görev ve sorumlulukları bakımından çakışmalar yaşanmasıdır. Türkiye'de merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin görev ve sorumluluklarının ayrımı coğrafi ve hizmet alanı bakımından yasal düzeyde nispeten daha belirgin bir şekilde yapılmıştır (Keleş, 2012, s.268-69). Nijer'de ise yerel yönetimlerin yetkileri taşra kuruluşlarının yetki ve görev-

leriyle ciddi ölçüde çakışmaktadır. Nitekim Nijer Anayasasının 164. maddesinde yerel yönetimlerin, yerinden yönetim ve yetki genişliği ilkelerine dayandığı belirtilmektedir. Yönetimler arası yetki ve görev çakışmaları, Anayasal düzeyde bir açıklığa kavuşturulamadığından yasalar ve uygulamalarda da belirsizlik devam etmektedir (DGDD, 2011, s.6) (Ay:md.164).

Nijer'de belediyeler yerel kalkınma (belde içinde tarım, hayvancılık, balıkçılık, balık yetiştiriciliği, avcılık, el sanatları gibi kalkınma faaliyetlerine öncülük yapılması, desteklenmesi ve uygulamanın izlenmesi gibi); su, doğal kaynaklar ve çevre yönetimi (çevrenin korunması, doğal kaynakların yönetilmesi, su kuyusu ve çeşmelerin yapımı ve bakımı gibi); kamusal tesislerin yapımı ve yönetimi (anaokulları, ilkokullar ve yaygın eğitim kurumlarının yapımı ve bakımı gibi); sosyal politikalar ve yardımlar (yaşlı ve dezavantajlı gruplara sosyal yardım yapılması gibi); defin ve mezarlıklar, kent içi ulaşım, halk sağlığı (katı atıkların toplanması, ayıklanması ve bertaraf edilmesi gibi), arsa yönetimi ve şehir planlama, belediyenin idari ve mali yönetimi (Belediye hizmet bedellerinin belirlenmesi, bütçe ve muhasebe işleri gibi) görevlerini yerine getirmektedir (DGDCT,2015:31).

Türkiye'de ise belediyelerin görevleri zorunlu ve isteğe bağlı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Şengül, 2014, s. 82). İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; şehir içi trafik; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor; park ve yeşil alanlar; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, konut gibi görevleri yerel ortak ihtiyaç olması şartıyla belediyeler yerine getirir. Bunun yanında devlete ait her derecedeki okul binalarının inşaatı ile bakım ve onarımını yapabilmek, her türlü araç, gereç ve malzeme ihtiyaçlarını karşılayabilmek; sağlıkla ilgili her türlü tesisi açabilmek ve işletilebilmek; mabetlerin yapımı, bakımı, onarımını yapabilmek gibi imkanları ölçüsünde yerine getirebileceği yetki ve görevlere sahiptir. Açıkça görülmektedir ki Nijer'de belediyelerin yetki ve görevlerinin belirlenmesinde liste usulü benimsenirken Türkiye'de yetki ilkesi genel yetki ilkesi ve liste yetki ilkesi tercih edilmiştir (Eryılmaz, 2016, s. 95).

3.4. Belediyelerin Mali Yapısı

Belediyelerin mali yapısı değerlendirildiğinde, öncelikle iki ülkede de benzer süreçlerle belediye bütçesinin hazırlandığı söylenebilir. Ancak Nijer'de belediye bütçesi üzerinde vesayet makamlarının bütçeyi geri iade etme de dahil olmak üzere ağır bir vesayet denetimi bulunurken, Türkiye'de belediye bütçesi üzerindeki vesayet denetimi nispeten sınırlıdır. Belediye gelirleri bakımından değerlendirildiğinde, gelir kalemleri iki ülkede benzemekle birlikte arada önemli farklar da bulunmaktadır. Türkiye'de Nijer'den farklı olarak belediye gelirleri arasında harcamalara katılma payı ve bir yatay mali denkleştirme uygulaması olan denkleştirme ödeneği bulunmaktadır (bkz. Tablo 5): (Ay. 127), (Eryılmaz, 2011, s.176), (2010-54 sayılı Kanun, md. 242).

Ayrıca Nijer'de iç ve dış borçlanma katı kurallara ve vesayet denetimine tabidir. Türkiye'de de borçlanma sıkı kurallara bağlanmıştır. Dış borçlanmada 4749 sayılı Kanun hükümleri uygulanırken, belediye bütçe gelirlerinin %10'unu geçen iç borçlanmada belediye meclisinin kararı ve İçişleri Bakanlığının onayı gereklidir(2010-54 sayılı Kanun, md. 242).

Tablo 5. Türkiye ve Nijer'de Belediye Gelirleri

Gelir Türü	Türkiye	Nijer
Özgelirler	-Vergiler (ilan ve reklâm, eğlence, haberleşme, elektrik ve havagazı tüketim vb.) -Harçlar (işgal harcı, tatil günlerinden çalışma ruhsatı harcı ve kaynak suları harcı vb.) -Harcamalara katılma payı (Yol, su, kanalizasyon)	-Doğrudan ve dolaylı vergiler (yol vergisi, belediye vergisi, emlak vergisi, ilan ve reklam vergisi, tekne vergisi, bisiklet vergisi vb.) -Harçlar
Mali Transfer Gelirleri	-Genel bütçe vergi gelirlerinden aktarılan paylar (%1,50) -Denkleştirme Ödeneği	-Merkezi idare tarafından aktarılan gelirler
Borçlanma	-İç borçlanmada en son kesinleşmiş bütçe gelirlerinin, toplam %10'unu geçmeyen iç borçlanmayı belediye meclisinin kararı; %10'unu geçen iç borçlanma için ise meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ve İçişleri Bakanlığının onayı gerekir. -Dış borçlanma, 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde sadece belediyenin yatırım programında yer alan projelerinin finansmanı amacıyla yapılabilir.	-Vesayet makamının onayına tabi
Diğer Gelirler	-Genel ve özel bütçeli idarelerden yapılacak ödemeler, taşınır ve taşınmaz malların kira ve satışı gibi	-Araç, ekipman, bina kiralari, lojman gelirleri, Para cezaları, Sübvansiyonlar, bağışlar, mülk satışından elde edilen gelirler vb.

Kaynak:(Ay. 127), (Eryılmaz, 2011:176), (2010-54 sayılı Kanun, md. 242).

3.5. Belediyelerin Özerkliği ve Desantralizasyon Düzeyi

Belediyelerin merkezi yönetim ile ilişkileri mali konuların (gelirler ve harcamaların paylaşımı) yanında birbiriyle ilişkili üç kavram olan idari vesayet, özerklik ve desantralizasyon açısından değerlendirilebilir. İki ülkenin de Fransız idare hukuku geleneğinden etkilenmesi, kamu yönetiminin bütünlüğünü sağlamanın bir aracı olan idari vesayet ilkesini önemli hale getirmektedir. Nijer'de merkezi idarenin yerel yönetimler üzerindeki vesayetini güçlendiren Anayasal düzenlemeler söz konusudur. Örneğin, Anayasanın 165. maddesinde yer alan "Devlet, bölgesel potansiyeller ve bölgelerarası denge, sosyal adalet, ulusal dayanışma temelinde tüm yerel yönetimlerin uyumlu bir şekilde gelişmesini sağlar" hükmü devlete, yerel yönetimlerin gelişimi konusunda olum-

lu bir görev yüklemektedir. Buna göre devletin yerel yönetimlere müdahalesi bölgesel potansiyeller ve bölgelerarası denge, sosyal adalet ve ulusal dayanışma ilkelerine dayalı olarak gerçekleştirilebilmektedir. Bu ilkeler ise, hukuken ve fiilen merkezi idareye geniş bir müdahale alanı yaratmaktadır. Yerel yönetimler üzerindeki vesayet, sadece hukuka uygunluk açısından değil, Anayasada belirtilen ilke ve değerler üzerinden de uygulanabilmektedir. Söz konusu ilkeler yerindelik denetimine de imkan vermektedir.

Nijer'de merkezi idare kurumlarının belediye meclisine görev verebilmesi, meclis üyeliğinin sona ermesinde bakanlık kararının bulunması, belediye bütçesinin vesayet makamının onayına tabi olması, belediye özel komisyonlarının Bakanlar Kurulu kararı ile düzenlenmesi, belediye organlarının yargı kararı yerine idari kararlarla görevden alınabilmesi gibi birçok konuda vesayet denetimi uygulanmaktadır. Belediye organları üzerinde de ciddi bir vesayet denetimi söz konusudur. Belediye organlarının yargı makamları yerine, idari kararlarla sürekli olarak görevden alınması mümkündür. Örneğin, belediye başkanı ve yardımcısı, en az bir belediye meclis üyesinin devlet temsilcisine vereceği ayrıntılı rapor üzerine, bir ayı geçmemek şartıyla, yerel yönetimlerin vesayetinden sorumlu bakan tarafından görevden alınabilmektedir (AY,md.165,166).

İdari vesayet açısından Türkiye'ye bakıldığında, 1982 Anayasasının 127. maddesine göre "Merkezi idare, mahalli idareler üzerinde, mahalli hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun şekilde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve mahalli ihtiyaçların gereği gibi karşılanması amacıyla, kanunda belirtilen esas ve usuller dairesinde idari vesayet yetkisine sahiptir". Bu düzenlemeye göre, Türkiye'de idari vesayet yetkisinin kullanımına ilişkin konular, esaslar ve makamlar kanunda açıkça belirtilmelidir. Ancak idari vesayet kullanım amaçları arasında gösterilen idarenin bütünlüğü, görevlerin birliği, toplum yararı ve yerel ihtiyaç ilkeleri uygulamada yerindelik denetiminin yapılmasına imkan vermektedir (Eryılmaz, 2016, s. 386). (Şinik, 2012, s.235).

Türkiye'de 2004-2005 yıllarında gerçekleştirilen yerel yönetim reformları kapsamında yerel yönetim kuruluşları üzerindeki idari vesayet yetkisinin kullanımında bir dengeye ulaşılabilmektedir. Örneğin, belediye kararları üzerinde mülki idare amirlerinin onaylama yetkisi kaldırılmış, meclis kararlarının mülki idari amire gönderilmesi kararın yürürlüğe girmesi için yeterli hale gelmiştir. Bununla birlikte, son yıllarda yaşanan terör ve güvenlik sorunları nedeniyle, özellikle belediyeler üzerinde terör olaylarıyla ilişkili konularla sınırlı olmak üzere vesayet denetimi genişletilmiştir (Keleş, 2012:421-22) Örneğin, 674 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye göre "belediye ve bağlı idare imkânlarının terör veya şiddet olaylarına dolaylı ya da doğrudan destek sağlamak amacıyla kullanıldığının valilik tarafından belirlenmesi durumunda, terör ve şiddet olaylarına destek olmak amacıyla kullanılan belediye veya bağlı idare taşınırılarına mahallin en büyük mülki idare amiri tarafından el konulur".

Sonuç olarak, Anayasal ve yasal düzenlemeler, yargı kararları ve idari uygulamalar ile Fransız yönetim geleneğinden kaynaklanan etkiler nedeniyle iki ülkede de idari vesayet geleneksel olarak güçlü olduğu, diğer bir ifadeyle yerel özerkliğin belirli sınırlara tabi olduğu söylenebilir. Türkiye'nin Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve belediyecilik tecrübesine dayalı olarak geliştirdiği yerel yönetimler reformu kapsamında idari vesayet ve belediye özerkliği arasında belirli bir denge kurmaya çalıştığı

görülmektedir. Nijer’de ise yerel yönetimler, merkezi idarenin yoğun bir müdahalesine maruz kalmaktadır.

Sonuç

Farklı gelişmişlik düzeylerine, toplumsal yapılara, tarihsel tecrübelerine sahip olan söz konusu iki ülke siyasal yapı ve kültür ile yönetsel sistem ve gelenekler açısından bazı ortak yönere sahiptir. Nijer sömürgecilik geçmişine sahip olup, Fransız yönetim sistemine uygun olarak kamu yönetimini inşa etmiştir. Türkiye, sömürgecilik geçmişine sahip olmamakla birlikte, Osmanlı Devletinin son yüzyılı içinde yargı ve hukuk sisteminden kamu yönetimi düzenine kadar yönetim sisteminin oluşturulmasında büyük ölçüde Fransız yönetim sisteminden ve kurumlarından esinlenmiştir. Hatta Osmanlı Devletinde modern belediyenin ilk örneği olan “Altıncı Belediye Dairesi” uygulamasında olduğu gibi zaman zaman Fransız yönetim sisteminden doğrudan “kopyalama” yolu izlenmiştir. İki ülkenin de idari yargı rejimine tabi olması ve üniter devlet sistemine dayalı olarak yönetilmesi diğer ortak özellikleridir. Ayrıca Nijer’de hali hazırda var olan yarı başkanlık sistemi, Türkiye’nin 2007 Anayasa değişikliği ve 2014 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ardından ortaya çıkan siyasal sistemiyle benzerlikler taşımaktadır.

Burada belirtmek gerekirken 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen referandumda %51.41 ile evet oylarının fazla çıkması neticesinde, Türkiye Cumhuriyeti’nin başkanlık sistemine geçmesini sağlayan Anayasa değişikliği kabul edilmiştir. Ancak Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı sistemi olarak adlandırılan başkanlık sistemini, 2018 yılında aynı anda yapılan genel seçimler ve başkanlık seçimleriyle birlikte tam olarak geçmiş oldu. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” adıyla yeni bir sistem uygulamaya konuldu.

Yukarıda yer verilen ortak özelliklere ek olarak her iki ülkenin de Napolyonist yönetim geleneğine sahip olduğu gerçeği dikkate alındığında söz konusu ülkelerin yönetim sistemlerinin karşılaştırılabilir olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada özel olarak, iki ülkenin yerel yönetim kuruluşları içinde öne çıkan belediyelerin kapsamlı bir şekilde incelemesi yapılmıştır.

Karşılaştırma sonuçlarının ardından iki ülkenin belediyecilik tecrübesine dayanarak, belediye reformu için politika önerileri geliştirmek mümkündür. Böylece iki ülkenin belirli kriterler açısından kıyaslanması neticesinde iyi uygulama örneklerinin geliştirilmesi sağlanabilir. Makalenin sonucunda Türkiye ve Nijer’de belediye reformu için aşağıdaki politika önerilmektedir.

İlk olarak, Nijer’de belediye meclisi yılda dört kere toplanmaktadır. Belki küçük yerleşim yerleri ve kırsal alan belediyeleri için yılda dört kez olağan toplantı yeterli olabilir. Ancak kentsel belediyeler ve büyükşehir belediyeleri açısından toplantı sayılarının artırılması belediye meclislerinin işlevsel hale gelmesi ve kurumsallaşması açısından önemlidir. Türkiye’de de 1580 sayılı eski Belediye Kanunu döneminde uygulanan bu sistem 2005 yılından itibaren bir ay hariç her ayın birinci haftası meclisin toplanması şeklinde değiştirilmiştir. Bu uygulama, belediye meclislerinin güçlenmesini de sağlamıştır. Bu nedenle, Nijer’de de meclisin toplantı sayılarını artıracak bir düzenleme yapılması önerilebilir.

İkinci olarak, belediye meclisinin toplanmadığı durumlarda ve yürütmeye ilgili belirli kararların alınarak belediye başkanının iş yükünün azaltılması gibi avantajları bulunduğundan Nijer belediyeleri için encümen uygulamasının geliştirilmesi faydalı görülmektedir.

Üçüncü olarak, Nijer'de belediyelerde kurumsal yönetim model olarak belirlenen belediye başkanı meclis model, bu modelinde meclis, doğrudan seçimle işbaşına gelen belirli sayıda üyeden oluşmaktadır. Meclis üyeliği genellikle yarı-zamanlı bir sorumluluktur. Belediye başkanı meclisin içinde dolaylı seçimle seçilir, Belediye başkanı, belediye görevlerini profesyonel yöneticiler ve kendi atadıkları kamu görevlileri eliyle yürütmektedir. Bu model kendi içinde güçlü ve zayıf biçimde uygulanabilmektedir.

Bu uygulamalarla birlikte Nijer gibi bir ülke, meclisin az sayıda toplanması, encümen uygulaması bulunmayan ve belediye başkanı hizmet odaklanması için Türkiye'de uygulanan güçlü belediye başkanlı meclis modelinde belediyelerin daha işlevsel olacağı düşünülebilir. Bu modeli 'meclis modelinde seçimle işbaşına gelen başkan yürütme organı olup belediye idaresinin en üst amiridir. Başkanın bu bağlamda belediye birim amirlerini atama ve görevden alma gibi bir kaç önemli yetkileri elinde bulunmaktadır. Güçlü başkan sistemi, kentte güçlü bir siyasi ve idari liderlik ortaya çıkarır. Meclis rutin idari görevlerden kurtulacağı için kent halkının gerçek ihtiyaçlarına odaklanabilir. Başkan politik ve idari liderliği elinde bulundururken meclis onun politika ve eylemlerini denetleyen bir organa dönüşür. (özer ve vd, 2020, s. 22).

Dördüncü olarak bilindiği gibi yerel yönetimlerin sorunları başında her zaman olduğu gibi finansal sorunları başında gelmektedir, Belediyelerin kaynakları denince kaynakların yetersizliğinden akla gelir. Nijer bu gelişmelere bağlı olarak belediyelerin en büyük kaynağı olan arsa satışından çıkıp daha fazla kaynağı çeşitlendirilmesi ve üretilmesi gerekiyor. Belediyelerin daha etkin daha kaliteli hizmetleri yapabilmesi için Türkiye'de kentlerin can damarları olan su, kent içi ulaşım, elektrik, haberleşme hizmetleri gibi bulunan özel amaçlı belediye örgütleri Nijer'de bu önemli kurumların ulusal düzeyden yerleşmesi ve belediyelere devredilmesi kentlerin çok önemli katkı sağlayacağı için önerilebilir. Türkiye'de olduğu gibi uzun yıllar önce bu kurumları yabancı sermaye eliyle yürütülmekteydi. 1930 çıkarılan 1580 sayılı Belediye kanunla beraber ya ulusal düzeyde ya da belediyelere devredilerek kent hizmetlerinde önemli başarı sergilemişlerdir. Halihazırda Nijer'de su haberleşme gibi hizmet yapan firmaların yabancı sermayeli imtiyazı sahibi şirketler eliyle yürütmekte. bu bağlamda nijer'de belediye hizmetlerin etkin olabilmesi konu ile alakalı önemli bir yasa düzenlemeler yapılması ve su haberleşme kentiçi ulaşım gibi kurumların belediyelere bağlı özel amaçlı örgütler ve tüzel kişiliği haiz dönüştürülmesi hem merkezi yönetim hem belediyelerin yükünü azalacağı düşünülebilir

Türkiye'de belediye sistemi açısından Nijer'den çıkarılabilecek bir ders olarak, bazı büyükşehir belediyelerine özel statü verilmesi düşünülebilir. Halihazırda İstanbul hem bir metropol olarak hem de büyükşehir belediye yönetimi olarak ayrı bir kanunla düzenlenebilir, kente yeni ve ayrıcalıklı bazı yetki ve imkanlar tanınabilir. İstanbul, nüfus olarak 16 milyona yaklaşırken ona en yakın il olan Ankara yaklaşık 5.6 milyon ve İzmir 4.3 milyon nüfusa sahiptir. Bu nedenle, İstanbul'da uygulamanın başarılı olması durumunda özel statü uygulaması Ankara ve İzmir için de düşünülebilir.

Nijer'de belediye meclislerinde kadınların %15 oranında temsil edilmesine ilişkin yasal düzenleme bulunmaktadır. Nijer'de belediye meclis üyeliği seçimlerinde uygulanan cinsiyet eşitliği de Türkiye'de yerel demokrasinin ve katılımcılığın güçlendirilmesi için gündeme getirilebilir.

Ülkelere özgü politika önerilerinin yanında iki ülke için de geçerli olabilecek bazı reform ilkelerinden söz edilebilir. Bunların başında, yerel demokrasinin güçlendirilmesi, sivil katılımı artırıcı mekanizmaların inşa edilmesi, belediyelerde teknoloji kullanımının yaygınlaştırılması, belediye özerkliğinin genişletilerek idari vesayet uygulamalarının sınırlandırılması ve belediyelerin mali açıdan güçlendirilmesi gibi modern yerel yönetim reformlarının temel ilke ve uygulamaları gelmektedir.

Kaynakça

- (<http://www.droit-africain.com/niger-organisation-judiciaire/> (Erişim Tarihi:16-06-2020).
- (http://www.stat-niger.org/statistique/file/DSEDS/TBS_2019.pdf (Erişim Tarihi:16-06-2020).
- 2008-42 sayılı Nijer Cumhuriyeti İdari Örgütlenme Kanunu (L'organisation et l'administration du territoire de la République du Niger) (2008).
- 5393 sayılı Belediye Kanunu (2005).
- CADHP ve İWGIA, (2006) Rapport Du Groupe De Travail De la commission Africaine sur les populations/communautes Autochtones : Mission en République du Niger,14-24 Février 2006
- Contitution de la 7éme République (2010).
- Çelik,V ve Çelik, F ve Usta, S. (2008) “Yerel Özerklik ve Yerel Demokrasi İlişkisi”, Niğde İİBF Dergisi, C:1, S:2, ss.85-102
- DGDCT, (2015), Brochure D'information Sur la Décentralisation au Niger, PNUD&UNCDF
- Eken, M ve Köseoğlu, Ö ve Tuzcuoğlu, F.(2020), Dünya Metropoliten Kent Yönetim, Rapor 20, Marma Belediyeler Birliği.
- Eryılmaz, B. (2009). Kamu Yönetimi, 2. Baskı, Ankara, Okutman Yayıncılık.
- Eryılmaz, B. (2009). Kamu Yönetimi, 4. Baskı, Ankara, Okutman Yayıncılık.
- Eryılmaz, B. (2016). Kamu Yönetimi, Kocaeli, Umuttepe Yayınları.
- Eryılmaz, B.(2017). Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme, 4.Baskı, İstanbul,İşaret Yayıncılık.
- Gönenç, L,ve Ersoy,A. (2017), Tarihli Anayasa Değişikliği Sonrasında Yasama-Yürütme İlişkileri, 55. TBB Dergisi, 2019,145.
- <http://www.achpr.org/fr/states/niger/reports/1st-7th-1988-2002/> 16-06-2020), (Rapor).
- <http://www.banquemondiale.org/fr/country/niger/overview> (Erişim Tarihi: 20-01-2020).

<http://www.ceniniger.org/>. Erişim Tarihi:16-06-2020).

<http://www.presidence.ne/division-administrative/>(Erişim Tarihi: 03-03-2020).

<http://www.presidence.ne/le-niger> (Erişim Tarihi: 30-2-2020).

<https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx>. (Erişim Tarihi: 16-06-2020).

İsmael ,A,Y. (2007), Ethique et gouvernance le cas du Niger, L'harmattan.

İspanya ve Türkiye Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz, Strategic Public Management Journal

Keleş, R. (2012). Yerinden Yönetim ve Siyaset, 8.Baskı, İstanbul, Cem yayınevi.

Miş, N. (2017). Türkiye'de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi:Türkiye'de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi. (Miş N. Duran, B.). İstanbul: Seta yayınları.

Okçu, Murat ve Özgür, Hüseyin (2013), Dünyada Yerel Yönetimler: Örnekler-Uygulamalar, Ankara,Seçkin Yayınevi.

Ortaylı, İlber (1985), Tanzimat'tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği, İstanbul, Hil Yayınları.

Parlak, Bekir (2001), Kamu Yönetiminde Yeni Vizyonlar, 2. Baskı, Bursa, Alfa Aktüel.

Retour sur un appariement classique à la lumière de l'expérience constitutionnelle du Niger, Afrilex.

Sobacı, M. Zahid ve Köseoğlu, Özer (2016), Başkanlık Sistemlerinde Yerel Yönetimler: ABD, Brezilya, Şili, Endonezya ve Güney Kore, 6. Baskı, Ankara, SETA Vakfı Yayınları.

Şengül, R. (2016),Yerel Yönetimler, 6. Baskı, Kocaeli, Umuttepe Yayınları.

Şengül, R. (2014), Yerel Yönetimler,Kocaeli, Umuttepe Yayınları.

Şinik, B.(2012), Avrupa'dan Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Örnekleri, İstanbul, Türkmen Kitabevi.

TORTOP, N., AYKAÇ, B., YAYMAN, H. ve ÖZER, M. A. (2008), Mahalli İdareler, 2. Baskı, Nobel yayın Dağıtım, Ankara.

Usta, S ve Bilgiç, E. (2017). Merkezi Yönetim-Yerinden Yönetim İlişkileri:

Volume 3, Special Issue, pp. 121-137.DOI: 10.25069/spmj.344707

www.decentralisation-niger.org/index.php/decentralisation/processus(Erişim Tarihi:10-01-2020)

Zaki, Moussa(2017), REGIME SEMI PRESIDENTIEL ET SEPARATION DES POUVOIRS :

BELEDİYELERDE MALİ ÖZERKLİK: ANTALYA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ GELİR YAPISININ MALİ ÖZERKLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr.Öğr.Üyesi Murat İÇMEN¹
Dr.Öğr.Üyesi Rana İÇMEN²

Özet

Mali özerklik yerel yönetimlerin harcamalarını kendi öz gelirlerinden finanse etmesi, kendi gelirleri üzerinde önemli bir kontrole sahip olması ve kendi gelirlerini geliştirebilmeleri olarak tanımlanmaktadır. Çalışmada 2009-2018 dönemi Antalya ve 30 Büyükşehir Belediyesi gelirlerinin mali özerklik yapısı mali bağımlılık oranı ve öz gelir oranı hesaplanarak incelenmiştir. Çalışmanın sonuçları değerlendirildiğinde hem Antalya hem de 30 Büyükşehir Belediyesi'nin mali özerklik durumunun kabul edilebilir bir seviyede olmadığı söylenebilir. Bu sonucun ortaya çıkmasında yerel yönetimlerin mali özerkliğini kısıtlayıcı Anayasa'nın 127. Maddesi'nin ve Mart 2014 tarihinde uygulamaya giren 6360 sayılı Kanun ile transfer gelirlerindeki artışın etkisi olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mali Özerklik, Büyükşehir Belediye Gelirleri, Öz Gelirler-Transfer Gelirleri

Araştırma Makalesi | Geliş Tarihi 06.04.2020- Kabul Tarihi: 27.05.2020

Atıf: İçmen, M. ve İçmen, R. (2020). "Belediyelerde Mali Özerklik: Antalya Büyükşehir Belediyesi Gelir Yapısının Mali Özerklik Açısından Değerlendirilmesi" Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), sayı 7, s. 34-49.

1 Dr. Öğr. Üyesi Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü
email:micmen@mehmetakif.edu.tr orcid.org/0000-0003-3965-8742

2 Dr.Öğr.Üyesi Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü. email: ranaicmen@mehmetakif.edu.tr orcid.org/0000-0002-7409-2919

FISCAL AUTONOMY IN MUNICIPALITIES: EVALUATION OF THE INCOME STRUCTURE OF ANTALYA METROPOLITAN MUNICIPALITY IN TERMS OF FISCAL AUTONOMY

Abstract

Fiscal decentralization is defined as local authorities' ability of financing their expenditure mainly from their own sources of revenue, having a significant control over their own revenues and developing their own revenues. In the study, the financial autonomy structure of Antalya and 30 Metropolitan Municipality revenues for the period of 2009-2018 was analyzed by calculating the financial dependency ratio and their own revenue ratio. When the results of the study are evaluated, it can be indicated that the financial autonomy status of both Antalya and 30 Metropolitan Municipalities is not at an acceptable level. It is thought that Article 127 of the Constitution, which restricts the financial autonomy of local governments and the effect of an increase in transfer revenues with the Law No. 6360, which came into effect in March 2014 had an influence on this result.

Keywords: Fiscal Autonomy, Metropolitan Municipality Revenues, Own Revenues-Transfer Revenues

Giriş

Günümüz gelişmiş batı ülkelerinde seçilmiş bir yerel yönetim biriminin olması demokratik toplumun bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Goldsmith, 1992, s.393). Seçim ile iş başına gelen yerel yönetimlerin son yıllarda üstlendikleri görevlerin artması bu görevleri yerine getirebilmeleri için güçlü bir mali yapıya sahip olmalarını gerekli kılmaktadır.

Bu durum Türkiye'deki yerel yönetimler için de geçerlidir. Toplam nüfusun %77'sinin büyükşehir belediye sınırları içinde yaşadığı göz önüne alındığında bu belediyelerin merkezi yönetimden gelen transfer gelirlerinin yanında kendi öz gelirlerini arttırabilmeleri üstlendikleri hizmetleri daha etkin yerine getirebilmelerine olanak sağlayacaktır.

Bu çalışmanın amacı Antalya Büyükşehir Belediyesi özelinde tüm büyükşehir belediye gelirlerinin mali özerklik yapısını tespit edebilmektir. Bu amaca ulaşabilmek için 2009-2018 yılları kapsamında büyükşehir belediyelerinin öz gelir ve transfer gelirlerinin gelişimi, toplam gelirlerden aldıkları pay ve öz gelirlerin harcamaları karşılama oranları incelenmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, yerel yönetimlerde mali özerklik kavramı ve Türkiye'de mali özerklik ile ilgili hukuksal düzenlemeler üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, Antalya Büyükşehir Belediyesi ve tüm büyükşehir belediye gelirlerinin mali özerklik yapıları analiz edilmekte, üçüncü ve son bölümde ise elde edilen bulgular değerlendirilmektedir.

Yerel Yönetimlerde Mali Özerklik Kavramı Ve Türkiye

Yerel yönetim, bölgesel ya da ulusal bir hükümetin alt bölümü olan nispeten küçük bir bölgede sınırlı sayıda kamu politikasına karar vermeye ve yönetmeye yetkili bir kamu kuruluşu olarak tanımlanmaktadır (International Encyclopedia of Social Sciences).

Humes ve Martin'e göre yerel yönetimlerin sahip olması gereken nitelikler, belirli bir nüfus, belirli bir sınır, merkezi otorite tarafından tanınmış yasal statü ve yetki, üstlendiği hizmetleri yerine getirebilmek için vergi toplama ve bütçesini belirleme kapasitesi olarak sıralanmaktadır (Ndreu, 2016, s.7). Günümüzde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yerel yönetimler artan nüfuslarına paralel olarak üstlendikleri görevlerde gittikçe artmaktadır. Yerel yönetimlerin yeni görevleri ile birlikte artan mali kaynak ihtiyaçlarını karşılayabilmek için üç seçenekleri mevcuttur. Bunlar (McMaster, 1991, s.1):

Sunulan hizmetlerin ücretlerinin yükseltilmesi, yeni vergi ve harç düzenlemesine gidilmesi, kullanılmayan araziler gibi varlıkların satılması yoluyla ek gelir elde edilmesi,

Daha verimli planlama, programlama ve bütçelemeye gidilip faaliyetlerin verimliliğini ve etkinliğini artırmaya çalışılarak maliyet tasarrufu sağlanması,

Yerel hizmetlerin sunumunda özel sektörü daha fazla kullanarak kendi faaliyetlerinin kapsamının azaltılması şeklinde sıralanmaktadır.

Bu seçeneklerden hangisi ve/veya hangilerinin seçileceği yerel yönetimlerin özerklik dereceleriyle yakından ilgilidir. Farklı şekillerde ortaya çıkabilen yerel yönetimlerde özerklik kavramı Dünya Bankası (World Bank) tarafından yerel yönetimlerin hangi hizmeti sunacaklarına karar verme yetkisine ve bu hizmetlerin etkin sunulabilmesine yetecek gelir düzeyine sahip olmaları (<http://www1.worldbank.org/publicsector/decentralization/fiscal.htm>) şeklinde tanımlanırken Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından ise merkezi yönetimden alt düzeydeki seçilmiş makamlara (bölgesel hükümetler, belediyeler, vb.) yetki ve sorumlulukların aktarılması olarak tanımlanmaktadır (OECD, 2019, s.3).

Wolman ise yerel yönetimlerde özerkliği, merkezi yönetimden aşırı kısıtlama olmadan yerel yönetimlerin hangi hizmetleri üstleneceği konusunda kendi takdirlerine sahip olmaları şeklinde tanımlamaktadır (Wolman vd., 2010, s.70). Buradaki "özerklik" terimi, anayasa ve kanunların kendilerine verdiği yetkiler dahilinde yerel yönetimlerin bağımsız olarak görev ve sorumluluklarını yerine getirme eylem özgürlüğünü ifade etmektedir.

Yerel yönetimlerde özerkliğin siyasi, idari ve mali olmak üzere üç boyutu mevcuttur. Siyasi açıdan özerklik yerel yönetimlerin kendilerini ilgilendiren konularda yasa çıkartma yetkisine sahip olmasını ifade ederken idari açıdan özerklik yerel yönetimlerin karar organlarının seçimle işbaşına gelebilmelerini (Özer ve Akçakaya, 2015, s.24) ve bu organlar aracılığıyla merkezi otoriteye bağlı olmadan karar alıp bu kararları uygulayabilmelerini ifade etmektedir (Vural, 2014, s.51). Yerel yönetimlerde özerkliğin diğer boyutunu ise mali özerklik oluşturmaktadır. Bu kavram, yerel yönetimlerin harcamalarını kendi öz gelir kaynaklarından finanse etmesi, kendi gelirleri üzerinde önemli bir kontrole sahip olması ve kendi gelirlerini geliştirebilmelerini öngörmektedir (Psycharis

vd., 2016, s.264). Bu bağlamda mali özerklik yerel yönetimlerin merkezden bağımsız kendi öz gelirlerini oluşturabilmeleri ve harcamalarını öz gelirler ile finanse edebilmeleri ile yakından ilgilidir.

Merkezi yönetim ile yerel yönetim arasındaki mali özerklikte iki ilke mevcuttur. Ancak uygulamada ise iki ilke çoğu zaman birlikte uygulanmaktadır. Bu ilkeler (Norregaard, 1997 aktaran: Nam and Parsche, 2001: 5):

Vergilendirme yetkisi merkezi yönetime tahsis edilir. Yerel yönetimlerin harcamalarının finansmanı için merkezden yerele vergi gelirlerinin paylaşılması gibi yöntemler ile hibe ve transfer yapılır,

Vergilendirme yetkisi yerel yönetime tahsis edilir. Eğer gerekirse merkezden yerele vergi paylaşımı düzenlemeleri ile yerelin gelir eksikliği tamamlanır.

Tablo 1. Yerel Yönetimlerde Mali Özerklik

Öz Vergiler	Vergi tabanı ve vergi oranını belirleme yerel yönetimlere bırakılır
Örtüşen Vergiler	Vergi tabanı ulusaldır fakat vergi oranı belirleme yerel yönetimlere bırakılır
Paylaşılan Vergiler	Vergi tabanı ve vergi oranı ulusaldır ancak vergi gelirlerinin sabit bir kısmı yerel yönetimlere aktarılır. Bu aktarım (1) yerel yönetim sınırları içinde tahakkuk eden vergi geliri miktarı kadar veya (2) yerel yönetimin nüfus, harcama ihtiyacı veya vergi kapasitesi oranında yapılır.
Genel Amaçlı Bağış	Merkezden yerel yönetime sabit bir miktarda aktarılır. Nereye harcanacağı yerel yönetim tarafından belirlenir.
Özel Bağış	Bağışın miktarı merkezi yönetim tarafından belirlenir veya açık uçlu olabilir. Ancak iki durumda da merkezi yönetim aktarılan kaynağın nereye harcanması gerektiğini belirler.

Kaynak: Norregaard (1997), aktaran: Nam and Parsche, 2001: 6) https://www.econstor.eu/bitstream/10419/75738/1/cesifo_wp447.pdf (erişim 18.02.2020).

Mali özerklikte merkezi yönetim ve yerel yönetim arasında vergiler; vergi tabanı ve vergi oranını belirleme yetkisinin yerel yönetime bırakıldığı öz vergiler, vergi tabanının ulusal olduğu fakat vergi oranını belirleme yetkisinin yerel yönetime bırakıldığı örtüşen vergiler ve vergi tabanı ve vergi oranının merkezi yönetim tarafından belirlenip yerel yönetime önceden belirlenmiş kriterlere göre sabit bir miktarın aktarıldığı *paylaşılan vergiler* şeklinde ayrılmaktadır. Vergilerin yanında nereye harcanacağı yerel yönetim tarafından belirlenen *genel amaçlı (şartsız) bağışlar* ve hangi harcamaların finansmanında kullanılacağı merkezi yönetim tarafından belirlenen özel amaçlı (*şartlı) bağışlar* uygulanmaktadır.

Yerel yönetimlerin mali özerklik derecesi *mali bağımlılık oranı* ve öz gelir oranı analiz edilerek belirlenmeye çalışılmaktadır. Mali bağımlılık oranı yerel yönetimlere merkezi idareden yapılan transferlere işaret etmektedir. Bu transferlerin en önemlisi olan “*genel bütçe vergi gelirlerinden aktarılan pay*” tutarının toplam gelir içindeki oranının yüksek olması mali özerkliğin düşük olması anlamına gelmektedir. Öz gelir oranı ise transfer geliri dışında kalan ve öz gelir olarak kabul edilen kalemlerden elde edilen gelirin

toplam gelir içindeki payını ifade etmektedir. Bu oranın yüksek olması yerel yönetimlerin merkezi yönetime gelir yönünden daha az bağlı olduğu anlamına gelmektedir (Korlu ve Çetinkaya, 2015, s. 99-100). Ayrıca bu iki oranın yanında yerel yönetimlerin harcamalarının ne kadarını öz gelirleri ile karşılayabildiği de mali özerklik açısından önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Türkiye’deki Yerel Yönetimlerde Mali Özerklik

Türkiye’de yerel yönetimlerin mali özerkliği ile ilgili iç hukuksal düzenleme olarak Anayasa, uluslararası düzenleme olarak da Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı iki temel hukuki metin olarak kabul edilmektedir. Anayasa’nın 73. Maddesi’nde;

“... Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konular, değiştirilir veya kaldırılır.

“Vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin muaflık, istisnalar ve indirimleriyle oranlarına ilişkin hükümlerinde kanunun belirttiği yukarı ve aşağı sınırlar içinde değişiklik yapmak yetkisi Cumhurbaşkanına verilebilir” hükmü yer almaktadır.

Bu anayasal hüküm gereği Türkiye’de yerel yönetimlerin vergi koyma, değiştirme ve kaldırma yetkisi bulunmamaktadır. Ayrıca, vergilerin oranlarının belirlenmesi ile muafiyet ve istisnalar konusunda da yetki Cumhurbaşkanlığı’na aittir (Arıkboğa, 2015: 6). Ancak Anayasa’nın 127. Maddesi’nde *“... bu idarelere, görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanır”* ifadesine yer verilmiştir. Böylece yerel yönetimlerin olası kaynak ihtiyacının merkezi yönetim tarafından sağlanacağı hüküm altına alınmıştır (Dulupçu vd.,2014, s.41).1985 yılında imzaya açılan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ise yerel yönetimlerin mali özerkliğini uluslararası boyutta değerlendiren en önemli hukuki metinlerden biridir. Yerel yönetimleri demokratik rejimlerin temellerinden birisi olarak kabul eden belge 18 maddeden oluşmakta ve 9. Maddesi yerel yönetimlerin mali özerkliğini düzenlemektedir.

Türkiye metni bazı maddelerin alt paragraflarına çekince koyarak 1988 yılında imzalamış ve metin bu haliyle Nisan 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Çekince koyulan alt paragraflardan üç tanesi (4-6 ve 7) 9. Maddede yer almaktadır. Türkiye çekince koymadığı paragraflar ile birlikte yerel yönetimlerin; mali kaynaklarının anayasa ve kanunlarla belirlenen sorumluluklarıyla orantılı olmasını, kendi yetkileri dahilinde mali kaynakları serbestçe kullanabileceklerini, mali kaynakların en azından bir bölümünün kanunun koyduğu sınırlar dahilinde oranlarını kendilerinin belirleyebileceği yerel vergi ve harçlardan oluşacağını, mali açıdan yetersiz olan yerel idareleri destekleyeceğini ve sermaye yatırımları için kanunla belirlenen sınırlar içinde iç borçlanma yapılabileceğini kabul etmiştir. Anayasa’nın 73. Maddesi ve Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı birlikte değerlendirildiğinde Türkiye’de yerel yönetimlerin sınırlı bir mali özerklik yapısına sahip olabileceği kabul edilmektedir.

Büyükşehir Belediye Gelirleri ve Mali Özerklik

Türkiye’de yerel yönetimler Anayasa’nın 127. Maddesinin Mahalli İdareler başlığı altında “*il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir*” şeklinde tanımlanmaktadır. Yerel yönetim kurumları ise 5302 sayılı Kanun ile düzenlenen İl Özel İdaresi, 5393 sayılı Kanun ile düzenlenen Belediye, 5216 sayılı Kanun ile düzenlenen Büyükşehir Belediyesi ve 442 sayılı Kanun ile düzenlenen Köylerden oluşmaktadır.

2019 yılı sonu itibariyle Türkiye’de 30 büyükşehir belediyesi, 519 büyükşehir ilçe belediyesi, 51 il belediyesi 403 ilçe belediyesi ve 386 belde belediyesi olmak üzere toplam 1.389 belediye bulunmaktadır. Toplam nüfusun %77’si büyükşehir belediyesi, %16’sı diğer belediyeler ve %6’sı ise köy sınırları içinde yaşamaktadır (İçişleri Bakanlığı, Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri). Bu mevcut durum büyükşehir belediyelerini en önemli yerel yönetim birimi haline getirmektedir.

Büyükşehir belediye gelirleri temel olarak 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 5779 sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun ile düzenlenmektedir.

Büyükşehir belediye gelirleri 2464, 5216 ve 5779 sayılı Kanunların ilgili maddelerinde aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir. Buna göre:

- a) 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununda yer alan oran ve esaslara göre büyükşehir belediyesince tahsil olunacak at yarışları dahil müşterek bahislerden elde edilen Eğlence Vergisinin % 20’si müşterek bahislere konu olan yarışların yapıldığı yerin belediyesine, % 30’u nüfuslarına göre dağıtılmak üzere diğer ilçe (...) belediyelerine ayrıldıktan sonra kalan % 50’si,
- b) Büyükşehir belediyesine bırakılan sosyal ve kültürel tesisler, spor, eğlence ve dinlenme yerleri ile yeşil sahalarda tahsil edilecek her türlü belediye vergi, resim ve harçları,
- c) Büyükşehir belediyesinin yetki alanındaki meydan, bulvar, cadde ve anayollara cephesi bulunan binalar üzerindeki her türlü ilân ve reklamların vergileri ile asma, tahsis ve bakım ücretleri,
- d) Durak yerleri ile araç park yerlerinin işletilmesinden elde edilen gelirin ilçe ve ilk kademe belediyelerine, nüfuslarına göre dağıtılacak %50’sinden sonra kalacak %50’si,
- e) Hizmetlerin büyükşehir belediyesi tarafından yapılması şartıyla 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununda belirtilen oran ve esaslara göre alınacak yol, su ve kanalizasyon harcamalarına katılma payları,
- f) Kira, faiz ve ceza gelirleri,
- g) Kamu idare ve müesseselerinin yardımları,
- h) Bağlı kuruluşların kesin hesaplarındaki gelirleri ile giderleri arasında oluşan fazlalık sonucu aktarılacak gelirler,
- i) Büyükşehir belediyesi iktisadi teşebbüslerinin safi hasılatından büyükşehir belediye meclisi tarafından belirlenecek oranda alınan hisseler,

- j) Büyükşehir belediyesinin taşınır ve taşınmaz mal gelirleri,
- k) Yapılacak hizmetler karşılığı alınacak ücretler,
- l) Diğer Gelirler,
- m) 2464 sayılı Kanun'a göre büyükşehir ilçe belediyeleri tarafından toplanan katı atıklara ilişkin Çevre Temizlik Vergisi'nin %20'si,
- n) Şartlı ve şartsız bağışlar,
- o) Genel bütçe vergi gelirlerinden ayrılan pay:
  - i) Büyükşehir sınırları içerisinde toplanan genel bütçe vergi gelirlerinin (ÖTV ekli I sayılı listede yer alan mallardan tahsil edilen özel tüketim vergisi hariç olmak üzere) %6'sı ve ildeki büyükşehir ilçe belediyelerinin genel bütçe vergi gelirlerinden aldığı payın %30'unu almaktadır. (Büyükşehir ilçe belediyelerine Türkiye genelinde toplanan genel bütçe vergi gelirlerinin %4,5'i aktarılmaktadır)

Türkiye'de yerel yönetim gelirleri öz gelirler, *transfer gelirleri* ve *borçlanma* şeklinde üç kategoride toplanabilmektedir (Güner, 2006, s.70). Öz gelirler: Vergi, Resim ve Harçlar, Harcamalara Katılma Payı, Ticari ve Sınai İşletmelerden Sağlanan Gelirler, Para Cezaları, Hizmet Karşılığı Alınan Ücretler ve Diğer Gelirler kapsamındaki gelirlerden oluşmaktadır.

İkinci kategoriye ise idareler arası transfer gelirleri oluşmaktadır. Transfer gelirleri uygulamada ülke genelindeki *genel bütçe vergi gelirlerinden belediyelere aktarılan pay* ve merkezi yönetime dahil kurum ve kuruluşların bütçelerine konulan ödeneklerden veya yasayla kurulmuş fonlardan ya da özel kuruluşlardan belirli bir amacın gerçekleştirilmesi için koşulsuz olarak belediyelere aktarılan *bağış ve yardımlardan* oluşmaktadır.

Üçüncü kategori borçlanma gelirlerinden oluşturmaktadır. Belediyeler borçlanmaya harcamalarının öz gelirler ve idareler arası mali transferlerle karşılanamaması durumunda ve/veya genellikle sermaye yatırımlarının finansmanı için başvurduğundan, borçlanma bir gelir olarak değil bir finansman kaynağı olarak ele alınmaktadır (Yaş ve Akdoğan, 2015: 51).

Buna göre yukarıda 2464, 5216 ve 5779 sayılı Kanunlarda sıralanan gelir kalemlerinden a-b-c-d-e-f-g-h-i-j-k-l ve m'dekiler öz gelirleri oluştururken, n ve o'daki gelirler idareler arası transfer gelirlerini oluşturmaktadır.

Antalya ve 30 Büyükşehir Belediyesi Öz Gelir ve Transfer Gelirleri Gelişiminin Mali Özerklik Açısından Değerlendirilmesi

Daha önce de belirtildiği üzere belediye gelirleri temelde öz gelirler, idareler arası transfer gelirleri ve borçlanma gelirlerinden oluşmaktadır. Ancak borçlanma gelirleri bütçenin gelir tarafında yer almayıp bütçe gelir ve giderini dengelemek için kullanılan bir finansman aracı olarak kabul edilmektedir.

Çalışmada büyükşehir belediyelerin öz ve transfer gelirleri hesaplanırken karşılaştırmalarda hata olmaması için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yerel Yönetimler Genel

Müdürlüğü'nün yayınladığı faaliyet raporlarındaki yöntem kullanılmıştır. Buna göre büyükşehir belediyelerinin transfer gelirleri, genel bütçe vergi gelirlerinden aktarılan pay ile yurtdışı ve yurtiçi kurum, kuruluş ve kişilerden alınan her türlü yardım ve bağışlar olarak hesaplanırken bunların dışında kalan diğer gelirler ise öz gelir olarak hesaplanmıştır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2019, s.105).

Tablo 2. Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin Öz Gelir ve Transfer Gelirlerinin Gelişimi (2009-2018)

Yıl	Öz Gelirler	Transfer Gelirleri	Toplam Gelir
2014-2018 Ortalaması	%21	%78	%100
2018	390.368.992	1.230.412.909	1.620.781.901
	% 24	% 76	% 100
2017	348.224.059	1.003.145.501	1.351.369.560
	% 26	% 74	% 100
2016	243.144.400	852.229.529	1.095.373.929
	% 22	% 78	% 100
2015	187.270.672	838.110.999	1.025.381.671
	% 18	% 82	% 100
2014	131.223.526	564.073.517	695.297.043
	% 19	% 81	% 100
2009-2013 Ortalaması	%32	%67	%100
2013	113.632.016	276.961.643	390.593.659
	% 29	% 71	% 100
2012	93.383.230	235.410.470	328.793.700
	% 28	% 72	% 100
2011	89.552.161	204.846.373	294.398.534
	% 30	% 70	% 100
2010	138.550.806	168.364.446	306.915.252
	% 45	% 55	% 100
2009	67.059.039	140.687.242	207.746.281
	% 32	% 68	% 100
2009 -2018 Ortalaması	%27	%73	%100

Not: İlgili dönemin 2009 yılından itibaren başlamasının nedeni Antalya Büyükşehir Belediyesi web sitesinde gelir kesin hesaplarına bu yıldan itibaren ulaşılabilmesidir.

Kaynak: Antalya Büyükşehir Belediyesi Gelir Kesin Hesap Cetvellerinden yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. <http://antalya.bel.tr/i/gelir-gider-butcesi> (erişim tarihi 14.03.2020)

Tablo 2'de 2009-2018 dönemi Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin öz gelir, transfer geliri ve bunların toplam gelir içindeki payları verilmektedir. Toplam gelire bakıldığında 2011 yılı hariç diğer tüm yıllarda sürekli artış yaşandığı görülmektedir. En yüksek artış bir önceki yıla göre yaklaşık %78 oranında artan 2014 yılında gerçekleşmiştir. Bu artışın nedenlerinin başında Mart 2014 tarihinden itibaren yürürlüğe giren ve büyükşehir belediye sınırları içinde tahsil edilen genel bütçe vergi gelirlerinden aktarılan payın %5'den

%6'ya çıkararak 6360 sayılı Kanun olarak gösterilebilir.

Öz gelir ve transfer gelirlerine bakıldığında ise istisnasız her yıl transfer gelirlerinin toplam gelirden aldığı payın öz gelirin payından fazla olduğu görülmektedir. Bu iki gelir türünün toplam gelir içindeki paylarının birbirine en yakın olduğu yıl 2010'dur. Bunun nedeni bir önceki yıla göre öz gelirdeki artışın transfer gelirlerinden daha fazla olmasıdır.

Tablo 2'de dikkat çeken bir diğer nokta 6360 sayılı Kanun öncesi ve sonraki dönemin öz gelir ve transfer gelirlerinin toplam gelirlerden aldıkları payın seyridir. Kanun öncesi 2009-2013 döneminde öz gelirin toplam gelir içindeki payı ortalama %32 iken Kanun sonrası 2014-2018 döneminde bu pay %21'e düşmektedir. Bununla birlikte Kanun öncesi 2009-2013 döneminde transfer gelirlerinin toplam gelir içindeki payı ortalama %67 iken Kanun sonrası 2014-2018 döneminde bu pay %78'e çıkmaktadır. 2009-2018 dönem ortalamasına bakıldığında ise transfer gelirlerinin toplam gelir içindeki payı %73 iken öz gelirin payı %27 olduğu görülmektedir. Aradaki fark yaklaşık 2.7 kattır. Bu aynı zamanda ilgili dönemde Antalya Büyükşehir Belediyesi bütçesinin ortalama %73'ü merkezi yönetim tarafından finanse edildiği anlamına gelmektedir.

Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin 2009-2018 dönemi gelir yapısının daha iyi yorumlanabilmesi için aynı dönem 30 Büyükşehir Belediyesi'nin öz ve transfer gelir türleri ortalamaları ile karşılaştırılması faydalı olacaktır.

Tablo 3. 30 Büyükşehir Belediyesi'nin Öz Gelir ve Transfer Gelirlerinin Gelişimi (%) (2009-2018)

Yıllar	Öz Gelirler (%)	Transfer Gelirleri (%)
2014-2018 Ortalaması	26	73
2018	25,7	74,3
2017	27	73
2016	24,5	75,5
2015	24,1	75,9
2014	32,7	67,3
2009-2013 Ortalaması	34	65
2013	32	68
2012	30,2	69,8
2011	33,3	66,7
2010	34,8	65,2
2009	42,6	57,4
2009-2018 Ortalaması	30,7	69,3

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Mahalli İdareler Bütçe İstatistikleri'nden yararlanılarak tarafımızca hesaplanmıştır. <https://muhasebat.hmb.gov.tr/mahalli-idareler-butce-istatistikleri> (erişim tarihi 16.03.2020)

Tablo 3'de 30 Büyükşehir Belediyesi'nin 2009-2018 dönemi öz gelir ve transfer gelirle-

rinin toplam gelir içindeki payları verilmektedir. Buna göre Antalya Büyükşehir Belediyesi'nde olduğu gibi transfer gelirlerinin toplam gelir içindeki payı öz gelirin payından istisnasız her yıl fazladır. 30 Büyükşehir Belediyesi'nin 6360 sayılı Kanun öncesi ve sonrası öz gelir ve transfer gelirlerinin ortalamasının seyri Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin gelir yapısıyla aynı yöndedir. İlgili Kanun öncesi 2009-2013 dönemi toplam gelir içindeki öz gelir payı %34 iken Kanun sonrası 2014-2018 döneminde bu pay %26'ya düşmüş, transfer gelirlerinin payı ise Kanun öncesi dönemde %65'den Kanun sonrası dönemde %73'e yükselmiştir.

2009-2018 dönemi ortalamasına bakıldığında ise transfer gelirlerinin toplam gelir içindeki payı %69,3 iken öz gelirlerin payı %30,7 olduğu görülmektedir. Aradaki fark yaklaşık 2.2 kattır. Bu aynı zamanda ilgili dönemde 30 Büyükşehir Belediyesi bütçesinin ortalama %69,3'ü merkezi yönetim tarafından finanse edildiği anlamına gelmektedir. 30 Büyükşehir Belediye gelirlerinin bu mevcut yapısının en önemli nedenlerinden biri Anayasa'nın 73. Maddesi ile yerel yönetimlerin yerel vergi ve harçların oran ve matrahlarını belirleme yetkisinin kısıtlanması olduğu söylenebilir (Ulusoy ve Akdemir, 2009, s. 276).

Öz gelirler kendi içinde vergi-harç-kamu harcamalarına katılma payı ve ücretlerin (kullanıcı bedeli) oluşturduğu *birincil nitelikli öz gelirler* ile teşebbüs ve mülk gelirleri, alınan bağış ve yardımlar, özel gelirler (merkezi yönetim bütçesine dahil idareler ile diğer idarelerden alınan bağış ve yardımlar ve proje yardımları hariç), faizler, paylar ve cezalar (vergi ve harç gelirlerinden alınan paylar ile harcamalara katılma payları hariç) sermaye gelirleri ve alacaklardan elde edilen tahsilatların oluşturduğu *ikincil nitelikli öz gelirler* olarak ikiye ayrılmaktadır. Birincil nitelikli öz gelirler kesintisiz olarak yerel ihtiyaçlara cevap verebilecek, nispeten esnek ve öngörülebilir bir yapıya sahip ve ödenen vergi ile alınan hizmet ve fayda arasında güçlü bir bağ kurulabilen niteliktedir. İkincil nitelikli gelirler ise süreklilik arz etmeyen dalgalanmaların yaşanabileceği yapıdaki gelirlerden oluşmaktadır (Güner, 2016, s. 70-71).

Tablo 4. Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin Birincil ve İkincil Nitelikli Öz Gelirlerinin Toplam Öz Gelir İçindeki Payı (%) (2009-2018) (Bin TL)

Öz Gelir Türü	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Ortalama
Birincil Nitelikli Öz Gelirler	31.658 %47	40.379 %29	38.655 %43	35.282 %38	47.912 %42	35.754 %27	76.364 %41	87.794 %36	110.706 %32	145.950 %37	% 37
İkincil Nitelikli Öz Gelirler	35.400 %53	98.171 %71	50.896 %57	58.101 %62	65.719 %58	95.469 %73	110.906 %59	155.350 %64	237.517 %68	244.418 %63	%62

Kaynak: Antalya Büyükşehir Belediyesi 2009-2018 Gelir Kesin Hesap Cetvellerinden yararlanılarak tarafımızca hesaplanmıştır. <http://antalya.bel.tr/i/gelir-gider-butcesi> (erişim tarihi 18.03.2020).

Tablo 4'de 2009-2018 dönemi Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin birincil ve ikincil nitelikli öz gelirlerin toplam öz gelir miktarı içindeki payları verilmektedir. Buna göre ilgili dönemde her yıl toplam öz gelir miktarı içinde birincil nitelikli öz gelirlerin payı ikincil nitelikli öz gelirlerin payından düşük gerçekleşmiştir.

Mali özerklik açısından öz gelirlerin içindeki birincil nitelikli öz gelirlerin payının ikincil nitelikli öz gelirler payından fazla olması beklenmektedir. Tablo 4’de ise bunun tersi bir durum söz konusudur. İlgili dönem ortalamasına bakıldığında birincil nitelikli öz gelirlerin payı %37 iken ikincil nitelikli öz gelirlerin payı % 62 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 5. 30 Büyükşehir Belediyesi’nin Birincil ve İkincil Nitelikli Öz Gelirlerinin Toplam Öz Gelir İçindeki Payı (%) (2009-2018)

Öz Gelir Türü	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	Ortalama
Birincil Nitelikli Öz Gelirler	15	19	19	20	20	18	36	28	28	21	22
İkincil Nitelikli Öz Gelirler	85	81	81	80	80	82	64	72	72	79	78

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Mahalli İdareler Bütçe İstatistikleri’nden yararlanılarak tarafımızca hesaplanmıştır. <https://muhasebat.hmb.gov.tr/mahalli-idareler-butce-istatistikleri> (erişim tarihi 25.03.2020).

Tablo 5’de 30 Büyükşehir Belediyesi’nin birincil ve ikincil nitelikli öz gelirlerinin toplam öz gelir içindeki paylarının gelişimi verilmektedir. Tabloya göre ilgili dönem boyunca ikincil nitelikli öz gelirlerin payı birincil nitelikli öz gelirlerin payının oldukça üzerinde bulunmaktadır. Bu mevcut yapı Antalya Büyükşehir Belediyesi öz gelir yapısıyla aynı yönlüdür. İlgili dönem ortalaması ise birincil nitelikli gelirlerde %22 iken ikincil nitelikli öz gelirlerde %78 olarak gerçekleşmiştir. Buradan hareketle büyükşehir belediyelerinin birincil nitelikli öz kaynaklarını artırma kapasitesinin sınırlı olduğunu ve farklı yollardan gelir elde etme çabasında oldukları ifade edilebilmektedir (Güner, 2006, s.78).

Tablo 6. Antalya Büyükşehir Belediyesi’nin Transfer Gelir Türlerinin Toplam Transfer Geliri İçindeki Payı (%) (2009-2018)

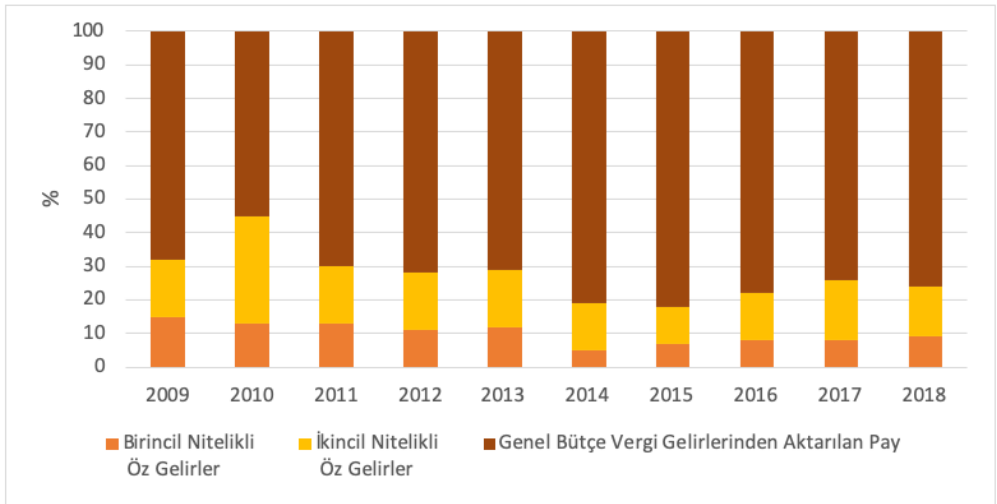
Yıllar	Vergi ve Harç Gelirlerinden Alınan Paylar	Merkezi Yönetim Bütçesine Dahil İdarelerden Alınan Bağış ve Yardımlar	Diğer İdarelerden Alınan Bağış ve Yardımlar	Proje Yardımları
2018	100	-	-	-
2017	99,9	0,1	-	-
2016	99,9	0,001	-	-
2015	92,4	7,6	-	-
2014	99,6	-	-	0,4
2013	100	-	-	-
2012	99,6	-	-	0,4

2011	99,9	0,1	-	-
2010	99,9	0,1	-	-
2009	99,1	-	-	0,9

Kaynak: Antalya Büyükşehir Belediyesi 2009-2018 Gelir Kesin Hesap Cetvellerinden tarafımızca hesaplanmıştır. <http://antalya.bel.tr/i/gelir-gider-butcesi> (erişim tarihi 04.04.2020).

Tablo 6'da Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin transfer gelir türlerinin toplam transfer geliri içindeki gelişimi verilmektedir. Buna göre transfer gelirlerinin neredeyse tamamı *genel bütçe vergi gelirlerinden aktarılan paydan* oluşmaktadır. Diğer transfer gelir türleri ise ilgili dönemde ihmal edilebilecek derecede az pay almaktadır. Bu mevcut yapı 30 Büyükşehir Belediyesi transfer gelirleri yapısıyla da benzerdir.

Şekil 1. Antalya Büyükşehir Belediyesi Gelirlerinin Dağılımı (%) (2009-2018)

Kaynak: Tablo 2, Tablo 4 ve Tablo 6 dikkate alınarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Şekil 1'de Antalya Büyükşehir Belediyesi birincil ve ikincil nitelikli öz gelirleri ile genel bütçe vergi gelirlerinden aktarılan payın toplam gelir içindeki oranları verilmektedir. Şekil 1'e göre ikincil nitelikli gelirler birincil nitelikli gelirlerden her yıl fazla olmakla birlikte birbirine en yakın yıl 2009 aradaki farkın en fazla olduğu yıl ise 2014 olarak gerçekleşmiştir. Birincil ve ikincil nitelikli öz gelirler toplamı ilgili dönem için her yıl genel bütçe vergi gelirleri payından daha az gerçekleşmiştir.

Mali özerklik açısından bir diğer önemli gösterge ise yerel yönetimlerin öz gelirlerinin harcamaları karşılayabilme oranıdır.

Tablo 7. Antalya ve 30 Büyükşehir Belediyesi Öz Gelirlerinin Harcamaları Karşılama Oranı (%) (2009-2018) (Bin TL)

Yıllar	Antalya Büyükşehir Belediyesi			30 Büyükşehir Belediyesi		
	Öz Gelir (TL)	Harcama (TL)	Karşılama Oranı (%)	Öz Gelir (TL)	Harcama (TL)	Karşılama Oranı (%)
2018	390.368	2.229.521	17,5	14.255	65.139	21,9
2017	348.224	1.945.056	17,9	12.624	56.690	22,3
2016	243.144	1.342.414	18,1	9.272	45.389	20,4
2015	187.270	892.557	20,9	8.004	35.130	22,8
2014	131.223	745.724	17,6	9.764	30.376	32,1
2013	113.632	570.169	19,9	6.629	22.681	29,2
2012	93.383	407.196	22,9	5.194	16.837	30,9
2011	89.552	333.002	26,9	5.183	15.570	33,3
2010	138.550	263.595	52,6	4.627	13.836	33,4
2009	67.059	427.718	15,7	4.824	13.662	35,3
2009-2018 Ortalaması			23			28,1

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Mahalli İdareler Bütçe İstatistikleri <https://muhasebat.hmb.gov.tr/mahalli-idareler-butce-istatistikleri> (erişim tarihi 15.04.2020).

Antalya Büyükşehir Belediyesi 2009-2018 Gelir Kesin Hesap Cetvellerinden tarafımızca hesaplanmıştır. <http://antalya.bel.tr/i/gelir-gider-butcesi> (erişim tarihi 15.04.2020).

Tablo 7'de 2009-2018 dönemi Antalya ve 30 Büyükşehir Belediyesi öz gelirinin harcamaları karşılama oranları verilmektedir. Tablo 7'ye göre 30 Büyükşehir Belediyesi öz gelirlerinin harcamaları karşılama oranı 2009 yılında %35,3 iken 2018 yılında %21,9'a kadar düşmüştür. Karşılama oranının en düşük gerçekleştiği yıl ise harcamaların artarken öz gelir tutarının düştüğü 2015 yılıdır. 2009-2018 dönemi ortalaması ise 28,1 olarak gerçekleşmiştir.

Antalya Büyükşehir Belediyesi öz gelirlerinin harcamaları karşılama oranına bakıldığında ise 2010 yılı hariç olmak üzere diğer tüm yıllarda 30 Büyükşehir Belediyesi'nin karşılama oranının altında gerçekleştiği görülmektedir. Karşılama oranı 2010 yılında %52,6 gibi yüksek oranda hesaplanmasının nedeni aynı yıl tahmin edilen Gider Bütçesi ile Gerçekleşen Gider Bütçesi arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Yıl içinde yapılması düşünülen bazı yatırımlar ve gider kalemlerinde nakit yetersizliği nedeniyle 2010 Yılı Gider Bütçesi Gerçekleşme Oranı % 63 olarak gerçekleşmiştir (Antalya B.B., 2010 Faaliyet Raporu, s. 92). Bu da harcamaların planlandığı gibi yapılamaması ve sonucunda karşılama oranının yüksek çıkmasına neden olmuştur. Karşılaştırma dönem başı dönem sonu itibarıyla yapıldığında ise 2009 yılında %15,7 olan oranın 2018 yılında %17,5'e yükselse de dönem ortalaması olarak 30 Büyükşehir Belediyesi ortalamasının altında gerçekleşmiştir.

Sonuç

2009-2018 döneminde Antalya Büyükşehir Belediyesi özelinde 30 Büyükşehir Belediyesi gelir yapısının mali özerklik açısından incelenmeye çalışıldığı bu çalışmada ilgili dönemde toplam gelir içindeki öz gelir ve transfer gelirlerinin payı, toplam öz gelir içinde daha kesintisiz ve esnek yapıda olan, mali özerklik açısından tercih edilen birincil nitelikli öz gelirlerin payı ve öz gelirlerin harcamaları karşılama oranı birlikte değerlendirildiğinde hem Antalya Büyükşehir Belediyesi hem de 30 Büyükşehir Belediyesi mevcut gelir yapısının mali özerklik açısından kabul edilebilir bir seviyede olmadığı düşünülmektedir.

Mali özerklik derecesinin düşük olmasının nedenlerinin başında ise Anayasa'nın 73. Maddesi ile yerel yönetimlerin vergi koyma, değiştirme ve kaldırma, muafiyet ve istisnalar belirleme konusunda yetkilerinin kısıtlanması olduğu söylenebilir. Ayrıca 6360 sayılı Mart 2014 tarihinden itibaren uygulamaya giren ve büyükşehir belediye sınırları içinde tahsil edilen genel bütçe vergi gelirlerinden aktarılan payı %5'den %6'ya çıkararak Kanun ile de büyükşehir belediyelerinin toplam gelir içindeki transfer gelirlerinde yaşanan artışa bağlı olarak mali açıdan merkeze bağımlılıkları artmıştır.

Büyükşehir Belediyelerinin mali özerkliği ile ilgili farklı yıllarda yapılan akademik çalışmalarda mevcut yapının iyileştirilebilmesi için özellikle öz gelirlerin içinde yer alan vergilerin matrah ve tarife yapısının belirlenmesinin belediye meclislerine bırakılması, Konaklama Vergisi, Yerel İşletme Vergisi ve Değer Artış (Rant) Vergisi gibi yeni yerel vergiler konulması, Motorlu Taşıtlar Vergisi gibi mevcut vergilerin belediyelere bırakılması veya bu vergi gelirinden pay verilmesi gibi öneriler getirilmiştir.

Getirilen bu önerilere günümüz itibarıyla başvurulmadığı görülmektedir. Bu bağlamda öncelikli olarak gerekli Anayasal düzenlemelerin yapılarak belediyelere bırakılan vergi ve harçların tarife belirleme yetkisinin de belediye meclislerine bırakılmasını içeren ve tüm diğer önerilerin de dikkate alınacağı mali yerel yönetim reformu hızlıca hayata geçirilmelidir.

Antalya Büyükşehir Belediyesi özelinde ise Konaklama Vergisi uygulaması mali özerkliğin sağlanması açısından olumlu bir uygulama olarak düşünülebilir. Bilindiği gibi 7194 sayılı Kanun ile 7 Aralık 2019 tarihinde Konaklama Vergisi yürürlüğe girmiştir. İlgili kanuna göre aylık beyan edilecek vergi 2020 yılı için %1 sonraki yıllar için %2 olarak uygulanacaktır. Ancak mevcut haliyle vergi bir yerel yönetim vergisi olmayıp elde edilecek gelir genel bütçe vergi gelirlerine dahil edilecektir. Ancak bu vergi dünyada Turist Vergisi (Tourist Tax), Konaklama Vergisi (Accommodation Tax), Doluluk Vergisi (Occupancy Tax) gibi farklı isimlerde Almanya, Fransa, İsviçre, İtalya ve İspanya'nın da bulunduğu 18 Avrupa Birliği ülkesinde ve ABD'de içinde Kaliforniya ve Teksas eyaletinin de bulunduğu birçok eyalette tarifesi ve geliri yerel yönetimlere bırakılmış yerel düzeyde uygulanan bir vergidir. Dolayısıyla Konaklama Vergisi'nin belediyelere bırakılması ve/veya gelirinden pay verilmesi mali özerklik açısından yerinde olacaktır.

Kaynakça

- Antalya Büyükşehir Belediyesi, 2010 Faaliyet Raporu, <https://www.antalya.bel.tr/stratejik-yonetim/faaliyet-raporlari> (Erişim Tarihi: 21.03.2020).
- Antalya Büyükşehir Belediyesi, *Gelir - Gider Bütçesi ve Kesin Hesapları*, <http://antalya.bel.tr/i/gelir-gider-butcesi> (Erişim Tarihi: 12.02.2020).
- Arıkoğlu, Ü. (2015). Türkiye’de Yerel Vergi Yönetimi, Maliye Dergisi, Sayı 168, Ocak-Haziran, 1-19.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2019). 2018 Yılı Mahalli İdareler Genel Faaliyet Raporu. URL: https://webdosya.csb.gov.tr/db/yerelyonetimler/icerikler/2018_faal-yet_raporu_kapakl--20191205075619.pdf (Erişim Tarihi: 05.01.2020).
- Dulupçu, M. A., Özkul, G., Ünlü, H., Sayın, M. (2014). Yerel Yönetimlerin Vergilendirme Yetkisine İlişkin Değerlendirmeler. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2 (20), 27-54.
- Goldsmith, M. (1992). Local Government. Urban Studies, Vol. 29, No. 3/4, Review Double Issue (May 1992), 393-410.
- Güner, A. (2006). Yönetimler Arası Gelir Bölüşümü: Temel İlke ve Uygulamalar. (Ed. A. Güner ve S. Yılmaz). Mali Yerleşme Teori ve Uygulama Üzerine Yazılar İstanbul Güncel Yayıncılık, 61-82.
- İçişleri Bakanlığı, Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri, URL: <https://www.icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx> (Erişim Tarihi: 15.01.2020).
- International Encyclopedia of Social Sciences. URL: <https://www.encyclopedia.com/social-sciences-and-law/political-science-and-government/political-science-terms-and-concepts/local-government> (Erişim Tarihi 03.12.2019).
- Korlu, R. K. ve Çetinkaya, Ö. (2015). Türkiye’deki Belediyelerin Mali Özerkliğinin Öz Gelirler Bağlamında Analizi ve Değerlendirilmesi. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi. 4 (3), 95-111.
- McMaster, J. (1991). Urban Financial Management: A Training Manual. Washington, DC: The World Bank. <http://documents.worldbank.org/curated/en/539611468764724525/Urban-financial-management-a-training-manual> (Erişim Tarihi: 03.12.2019).
- Ndreu, A. (2016). The Definition And Importance Of Local Governance, Social and Natural Sciences Journal. 10 (1), 5-8.
- Norregaard, J. (1997), Tax Assignment, in: Ter-Minassian, T. (ed.), Fiscal Federalism in Theory and Practice, Washington DC: International Monetary Fund. Aktaran Nam, C.W. and Parsche, R. (2001). Municipal Finance in Poland, the Slovak Republic, the Czech Republic and Hungary: Institutional Framework and Recent Development, CESifo Working Paper, No. 447, Center for Economic Studies and Ifo Institute (CESifo), Munich, https://www.econstor.eu/bitstream/10419/75738/1/cesifo_wp447.pdf (Erişim Tarihi: 18.02.2020).
- OECD, (2019), Making Decentralisation Work A Handbook For Policy-Makers, https://www.oecd.org/cfe/Policy%20highlights_decentralisation-Final.pdf (Erişim tarihi

13.02.2020).

Özer, M.A. ve Akçakaya, M. (2015). Yerel Yönetimler Mali Boyut, Gazi Kitapevi, Ankara.

Psycharis, Y. Zoi, M. Iliopoulou, S. (2016). Decentralization And Local Government Fiscal Autonomy: Evidence From The Greek Municipalities. Environment and Planning C: Government and Policy. Volume 34, 262–280.

The World Bank, Intergovernmental Fiscal Relations, <http://www1.worldbank.org/publicsector/decentralization/fiscal.htm> (Erişim Tarihi: 13.02.2020).

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Mahalli İdareler Bütçe İstatistikleri, URL: <https://muhasebat.hmb.gov.tr/mahalli-idareler-butce-istatistikleri> (Erişim Tarihi 29.01.2020).

Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2009). Yerel Yönetimler Ve Mali Özerklik: Türkiye Ve OECD Ülkelerinin Karşılaştırmalı Analizi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12 (21), 259-287.

Vural, T. (2014). Mali Özerklik, Mali Yerinden Yönetim ve Vergilendirme Yetkisi. (Ed. Sakal M. Kesik A. ve Akdemir T.) Mali Yerinden Yönetim: Teori, Kavramsal Açıklamalar ve Türkiye'ye İlişkin Değerlendirmeler içinde. (51-58). İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Yaş, H. ve Akduğan, U. (2015). Türkiye'de Belediyelere Yapılan Mali Transferlerin Flypaper Effect Çerçevesinde İncelenmesi, Maliye Dergisi, Sayı 168, Ocak-Haziran, 49-68.

Wolman, H., McManmon, R. Bell, M. and Brunori, D. (2010). Comparing Local Government Autonomy Across States. (Ed. Bell M. Brunori D. And Youngman J.), In The Property Tax and Local Autonomy, (p. 69-114), The Lincoln Institute of Land Policy.

DİJİTALLEŞEN DÜNYADA DİJİTAL OKURYAZARLIK: BANKA MÜŞTERİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA ¹

Onur TERZİ²
Ayşe Gülgün İŞLİ³

Özet

Teknolojinin insan hayatındaki yeri ve önemi her geçen gün biraz daha artmaktadır. Özellikle son dönemlerde bireysel internet kullanımı artış göstermiş ve buna bağlı olarak da dijital araçlar günlük yaşamdan eğitime, iş hayatından sağlığa ve eğlenceye kadar farklı alanlarda/sektörlerde yaygınlaşmıştır. Dijitalleşen dünyada bireylerin hayatlarını kolaylaştırması ve çevreye uyum sağlayabilmeleri için, teknolojiyi nasıl kullanacaklarını bilmeleri büyük bir önem arz etmektedir. Farklı teknolojileri doğru şekilde kullanmak ve doğru bilgiye ulaşmak için de yüksek dijital okuryazarlığa sahip olmak gerekmektedir.

Teknolojinin değişimine ve gelişimine en hızlı uyum gösteren sektörlerin başında bankacılık sektörü gelmektedir. Şubelerden yapılan işlemlerin büyük bir çoğunluğu artık internet bankacılığı ya da mobil bankacılık uygulamaları üzerinden gerçekleştirilmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada, banka müşterilerinin dijital okuryazarlık düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma verileri yüz yüze ve online anket yöntemleri uygulanarak toplanmış ve 322 anket verisi üzerinden analiz gerçekleştirilmiştir. Kurulan lojistik (binary) regresyon modeli sonucunda; yaş ve eğitim durumu değişkenlerinin banka müşterilerinin dijital okuryazarlık düzeyi üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu ve genç bireylerin dijital okuryazar olma eğiliminin daha fazla olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dijital Okuryazarlık, Dijital Bankacılık, Lojistik Regresyon

Araştırma Makalesi | Geliş Tarihi 25.10.2019- Kabul Tarihi: 20.05.2020

Atıf: Terzi, O ve Gülgün İşli, A. (2020).
"Dijitalleşen Dünyada Dijital Okuryazarlık: Banka Müşterileri Üzerine Bir Araştırma"
Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), sayı 7, s. 50-67.

¹ Bu çalışma 4-6 Nisan 2019 tarihleri arasında İzmir'de gerçekleştirilen Uluslararası Uygulamalı Sosyal Bilimler Kongre'sinde sözlü olarak sunulmuştur.

² Öğretim Görevlisi, Yalova Meslek Yüksek Okulu Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü.
E-posta: onur.terzi@hotmail.com Orcid: 0000-0003-2308-0122

³ Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
E-posta: ayse-isli@hotmail.com Orcid :0000-0002-8657-7622

DIGITAL LITERACY IN A DIGITAL WORLD: A RESEARCH ON BANK CUSTOMERS

Abstract

The place and importance of technology in human life is increasing day by day. Especially in recent years, the use of individual internet has increased and the digital tools have become widespread in different fields / sectors ranging from daily life to education, from business life to health and entertainment. In the digitalized world, it is very important for individuals to know how to use technology in order to facilitate their lives and adapt to the environment. It is necessary to have high digital literacy to use the different technologies correctly and to get correct information.

The banking sector is one of the leading sectors that can adapt to the change and development of technology. Most of the transactions made from branches are now carried out through internet banking or mobile banking applications. That's why, this study tries to reveal digital literacy levels of bank customers. The research datas were collected by applying face to face and online survey, 322 in total and all surveys were analyzed.. As a result of the logistic regression model; It was observed that age and education variables had a significant effect on the level of digital literacy of bank customers and the tendency of young individuals to have digital literacy was higher.

Keywords: Digital Literacy, Digital Banking, Logistic Regression

1. Giriş

Bilişim ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler ve bu gelişmelerle beraber çeşitlenen ve bireylere yenilikler sunan teknolojik araçların etkin kullanımı son derece önemlidir (Çubukçu ve Bayzan, 2013:148). Ortaya çıkan bu yeni ve farklı teknolojileri kullanarak interneti daha güvenli bir platform haline getirmek, ulaşılan bilginin doğruluğunu veya yanlışlığını sorgulamak ve aynı zamanda karşılaşılan problemleri çözebilmek için dijital okuryazarlık becerilerinin önemli olduğu düşünülmektedir (Hamutoğlu, vd., 2017, s. 410).

Dijital okuryazarlık, dijital bir cihazı veya yazılımı kullanma yeteneğinden daha fazlasını içermektedir. Dijital okuryazarlık, kullanıcıların dijital ortamlarda etkili bir şekilde kullanabilmesi için ihtiyaç duydukları çok çeşitli karmaşık bilişsel, motor, sosyolojik ve duygusal becerileri içerir. İnternette kullanıcı ara yüzlerinde yer alan talimatları okuyabilmek, mevcut materyallerden yararlanarak yeni ve anlamlı şeyler üretebilmek, bilginin kalitesini ve geçerliliğini değerlendirebilmek ve internette hüküm süren kurallar hakkında gerçekçi bir anlayışa sahip olmak dijital okuryazarlık faaliyetleri arasında yer almaktadır (Eshet-Alkalai, 2004, s. 93). Buckingham (2015) aynı şekilde dijital okuryazarlığın basit bir kavram olmadığını ve dijital okuryazarlık için temel düzeyde bilgisayar ve dijital araçları kullanma yeteneğinin yeterli olmadığını ifade etmektedir.

Yoğun bir rekabetin yaşandığı bankacılık sektöründe, bankaların varlıklarını devam ettirebilmesi için sürekli yeni stratejiler geliştirmesi gerekmektedir. Dijital bankacılık

uygulamaları bu kapsamda bankaların farklılaşma araçlarından bir tanesi olarak ifade edilebilir. Dijital bankacılık, geleneksel bankacılık yöntemleri ile kıyaslandığında hem tüketicilere hem de bankalara özellikle maliyet ve zaman tasarrufu başta olmak üzere birçok konuda avantaj sağlamaktadır. Banka müşterilerinin bu avantajlardan en yüksek seviyede faydalanabilmeleri ve dijital bankacılık uygulamalarını daha etkin kullanabilmeleri için dijital okuryazarlık düzeylerinin yüksek olması gerekmektedir.

Literatür incelendiğinde farklı sosyal grupların (gençlerin, öğrencilerin, öğretmenlerin vb.) dijital okuryazarlık durumlarını tespit etmek amacıyla yapılan çalışmalar olduğu görülmektedir. Bununla beraber sektörel anlamda yapılan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bankacılık ile dijital okuryazarlık değişkenlerini birlikte ele alan bir çalışma bulunmamasıyla beraber benzer bir kavram olan “dijital finansal okuryazarlık” konusu üzerine yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalar da dijital okuryazarlık gibi daha çok farklı grupların finansal okuryazarlık durumlarına odaklanmıştır. Dolayısıyla bu çalışma, ele alınan değişkenler üzerinden değerlendirildiğinde hem bankacılık sektörüne hem de literatüre farklı bir bakış açısı kazandırabilecek niteliktedir.

Dijital teknolojilerden istenen faydanın ve verimin sağlanabilmesi, bireylerin dijital okuryazarlık durumları ile doğrudan ilişkilidir. Banka müşterilerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin bilinmesi ve dijital okuryazarlığa etki eden faktörlerin saptanması da önem arz etmektedir. Buradan hareketle bu çalışmada banka müşterilerinin dijital okuryazarlık durumu ele alınmış ve dijital okuryazarlığa etki eden faktörler saptanmaya çalışılmıştır.

2. Dijital Okuryazarlık

Dijital ortamda, farklı teknolojilerin doğru kullanılabilmesi ile birlikte doğru bilgiye ulaşma, üretme ve paylaşımda bulunabilme ve öğrenme-öğretme süreçlerinde teknolojiyi kullanabilme dijital okuryazarlık becerilerine sahip olmayı gerektirmektedir (Sönmez ve Gül, 2014). Gilster (1997)'e göre, dijital çağda dijital teknolojilerindeki gelişmelerin hızı bilgi toplumunda, bireylerin dijital ortamın sorunlarıyla başa çıkabilmeleri çeşitli bilişsel becerilere sahip olmayı gerektiren bu beceriler literatürde dijital okuryazarlık olarak yer almaktadır (Lankshear ve Knobel, 2006, s. 2).

Dijital bir cihazı anlama ve kullanma becerisinden daha fazlasını içeren dijital okuryazarlık; kullanıcıların dijital ortamlarda verimli sonuçlar alabilmeleri için ihtiyaç duydukları çok çeşitli karmaşık bilişsel, motor, sosyolojik ve duygusal becerilerle mümkün olmaktadır (Eshet-Alkalai, 2012, s 268). Dijital okuryazarlık kapsamında beş tür okuryazarlıktan bahsedilmektedir (Eshet-Alkalai, 2004, ss. 94-95):

1. Fotoğraf-görsel okuryazarlığı: Bu okuryazarlık düşünmede görsel kullanmayı içermektedir. Farklı medya türleri (dijital, ses ve görsel uyarılar) öğrenme sürecinde bir bütündür.
2. Üretme okuryazarlığı: Yeni ya da mevcut malzemeleri (metin, ses, video, resim) yeni eserlere ya da yazılara dönüştürmekte, bir araya getirmekte ya da birleştirmek için özel yeteneklere sahip dijital araçların kullanımını gerektirmektedir.
3. Dallanma okuryazarlığı: Doğrusal olmayan bilgi ortamının oluşturulmasında her türlü

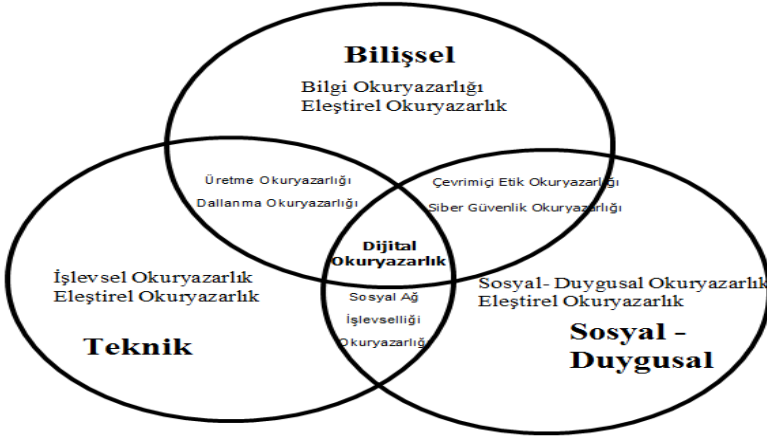
metnin kullanılmasını ve görüntülenen bilgilerin özgürce dolaşma yeteneğini ifade etmektedir.

4. Bilgi okuryazarlığı: Eleştirel düşünme ile bağlantılı okuryazarlık ve web tabanlı bilgileri etkili bir şekilde arama, bulma ve değerlendirme yeteneğini ifade etmektedir.

5. Sosyal-duygusal okuryazarlık: Çevrimiçi sosyalleşmenin duygusal ve sosyal yönleriyle ilişkili olan bu okuryazarlık, bankacılık ve çevrimiçi satın alma gibi günlük işlerin üstesinden gelme, işbirliği yapma ve üstlenme yeteneğini ifade etmektedir.

Dijitalleşme ve beraberinde getirdiklerinin üstesinden gelmede gerekli bir yetenek olarak düşünülen dijital okuryazarlık, doğrudan müdahaleye dayalı olan bilgi hizmetlerinin aksine insanların kendi sınırlarını görme ve aşma hususlarında etkili olmaktadır (Huvila,2012, s.25). Hague ve Payton (2011) dijital okuryazarlığı daha kapsamlı şekilde ele almakta ve sekiz becerinin; fonksiyonel beceriler, yaratıcılık, eleştirel düşünme becerileri, kültürel ve sosyal anlayış, işbirliği yapma, bilgiyi bulma ve keşfetme becerileri, etkili iletişim becerileri, e- güvenlik varlığından bahsetmektedir.

Şekil 1'de gösterildiği üzere dijital okuryazarlık teknik, bilişsel ve sosyal-duygusal olmak üzere üç farklı boyutta incelenmektedir.

Şekil 1: Dijital okuryazarlık modelinin boyutları (Kaynak: Ng, 2012)

Teknik boyut, bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenme ve günlük faaliyetlerde kullanmak için teknik ve bazı işlemsel becerilere sahip olmayı içermektedir. Dijital okuryazar kişinin, dosya yapılarını anlama, veri aktarımını yönetme, uygulamaları bulma, indirebilme, iletişim ve sosyal ağ araçlarını kullanabilme ve kurabilme, kullanıcı hesabı bilgilerini güncelleyebilme, e-posta gönderme/alma, sıkıştırılmış dosyaları uygun uygulamalarla açma, yazılım programlarının temel özelliklerini bilme gibi birtakım becerilerini içermektedir.

Bilişsel boyut, aramada eleştirel düşünme becerisi, dijital bilgiyi değerlendirme ve kullanma döngüsü ile ele alınmaktadır. İnternette bilgi edinme, birden fazla anahtar kelime ile arama, dijital içeriğin doğruluğuna ve güvenilirliğine göre analiz edilmesi, değerlendirilmesi, web tabanlı bilgileri arama bulma, değerlendirme, belirli bir işi öğ-

renme ya da belirli bir görevi yerine getirmek için uygun yazılım programlarını seçme, nasıl kullanılabilceğini anlama gibi becerileri kapsamaktadır.

Sosyal-duygusal boyut, internet etiğini esas almaktadır. İletişim ve sosyalleşme için internet kullanımı, kişisel bilgilerin gizli tutulması, kişisel güvenliğin korunması, tehdit altında bulunduğu ne şekilde üstesinden gelineceğini kapsamaktadır. Dijital okuryazar kişi, iletişim, sosyalleşme ve öğrenme için interneti sorumlu ve güvenli bir şekilde kullanabilmektedir. Kişi kimliğini gizli tutarak kendi güvenliğini ve mahremiyetini korumasını bilebilmektedir. İnternet etiğini esas alarak, iletişim sosyalleşme ve öğrenme için internet kullanımı, kişisel bilgilerin gizli tutulması, kişisel güvenliğin korunması, tehdit altında bulunduğu tehditle nasıl başa çıkabileceği hususlarında bilgi sahibidir. Sosyal-duygusal ve teknik boyutları ile örtüşen alan dijital okuryazarlığın, sosyal medya sitelerinde etkin bir şekilde gezinme ve dijital dünyayı sosyal etkileşimler için duyarlı bir şekilde kullanma yeteneğini göstermektedir (Ng, 2012, s. 56).

Yapılan tanımlamalar ve bahsedilen boyutlar ışığında dijital okuryazarlığın özellikleri şu şekilde ifade edilmektedir (Martin, 2008, s. 18):

- Dijital okuryazarlık, çalışma, öğrenme, eğlenme ve günlük yaşamın diğer alanlarında başarılı dijital uygulamalar gerçekleştirme hususunda bireylere yardımcı olmaktadır.
- Bireylerin özel yaşam durumlarından etkilenmekte ve onların yaşamları geliştikçe ve değıştikçe yaşam boyu devam eden bir süreç olmaktadır.
- Bilgi ve iletişim teknolojileri kavramından daha geniş kapsamlıdır ve dijital teknolojilerle ilgili öğeleri içermektedir.
- Bilgi, teknik, tutum ve kişisel nitelikleri edinme ve kullanmayı içermektedir ve günlük hayatta karşılaşılan sorunların çözümünde kullanılan dijital eylemleri planlama, yönetme ve değerlendirmeyi gerektirmektedir.
- Bireylerin kişisel olarak dijital okuryazar olduklarının farkında olmalarını ve kendi dijital okuryazarlık gelişimlerini yaşamlarına yansıtma içermektedir.

2.1. Dijital Bankacılık

Dijital bankacılık, banka hakkında bilgilerin ve bankanın sunduğu hizmetlerin zaman ve mekân sınırı olmaksızın bir web sayfası kullanılarak müşterilere sunulmasıdır. Şubesiz bankacılık olarak da adlandırılan dijital bankacılık, her türlü bankacılık hizmetlerinin şube ve personel gerektirmeden müşterilere ulaştırılabilmesi olarak tanımlanmaktadır (Savaş vd., 2014, s. 132).

Şube ve personel maliyetlerini sınırlaması, işlem ücretlerini azaltması, kolay ulaşılabilir olması, hizmet kalitesini artırması, yeni iş fırsatları sağlaması ve yeni coğrafi alanlara ulaşabilme dijital bankacılığın başta gelen avantajları arasında sayılmaktadır (Savaş vd., 2014, s. 134). Hızlılık, erişilebilirlik, kolaylık, gizlilik, güvenilirlik ve müşteriye özel olma; küresel boyutta bankacılık hizmetleri için aranan temel şart halini almıştır. Bankaların ana fonksiyonlarının uygulanması çerçevesinde daha çok teknoloji temelli geliştirilen yeni ürün ve hizmetler kısa sürede, önce yakın rakiplerde sonrasında da

tüm sektör ve sistemde kabul görmektedir.

2.1.1 Türkiye’de Dijital Bankacılığının Gelişimi ve Uygulamaları

Türkiye’de 1987 yılında İş Bankası tarafından ATM işleme koyulmuştur. 1989 yılında satış noktası terminalleri (POS cihazı) kullanımı gerçekleştirilmiştir. 1990’lı yılların ikinci yarısında ise plastik kartlar ve otomatik vezne makinelerinin kullanımı yaygınlaşmıştır (Takan, 2002, s. 380). 1996 yılında telefon bankacılığı kullanımı başlamıştır. 1997 yılında ise İş Bankası ve Garanti Bankasının web sitesini müşterilerin erişimine izin vermesiyle internet bankacılığı kullanımı başlamıştır (Onay ve Helvacıoğlu, 2007, s. 6).

E-devlet uygulaması kapsamında bankaların elektronik ortamda kamu tahsilatlarını gerçekleştirebilmesi, bireysel müşterilere verilen hizmetlerin çeşitlilik kazanması ile elektronik bankacılığın müşteriler nezdindeki kabulü artmıştır. Teknolojik gelişmelerle ortaya çıkan ATM’ler, akıllı kartlar, telefon ve internet bankacılığının yanı sıra daha önce bankaların temel hizmet unsuru olan şubeler önemini korumakta, destek hizmet olarak uygulamada devam etmektedir (Takan, 2002, s. 382).

Tablo 1. Aktif Dijital Bankacılık Müşteri Sayıları

	Nisan-Haziran 2018	Temmuz-Eylül 2018
Toplam Aktif Bireysel Dijital müşteri sayısı (bin kişi)	37.623	39.758
Toplam Aktif Kurumsal Dijital müşteri sayısı (bin kişi)	1.764	1.822
Toplam Aktif Dijital müşteri sayısı (bin kişi)	39.387	41.580

Kaynak: <https://www.tbb.org.tr> Dijital, Mobil ve İnternet Bankacılık İstatistikleri, Eylül 2018

Temmuz-Eylül 2018 dönemi içinde az bir kez giriş (log-in) işlemi yapmış aktif bireysel dijital bankacılık müşteri sayısı 39 milyon 758 bin kişidir. Bu sayının 4 milyon 53 bin kişisi “sadece internet bankacılığı” işlemi yaparken 28 milyon 424 bin kişisi “sadece mobil bankacılık” işlemi yapmıştır. Hem internet hem mobil bankacılık işlemi yapan kullanıcı sayısı ise 7 milyon 281 bin kişidir. Temmuz-Eylül 2018 dönemi içinde az bir kez giriş(log-in) işlemi yapmış aktif kurumsal dijital bankacılık müşteri sayısı 1 milyon 822 bin kişidir.

Temmuz-Eylül 2018 dönemi içinde toplam (bireysel ve kurumsal) aktif dijital bankacılık müşteri sayısı 41 milyon 580 bin kişidir. Bu sayının yaklaşık 5 milyon kişisi “sadece internet bankacılığı” işlemi yaparken yaklaşık 29 milyon “sadece mobil bankacılık” işlemi yapmıştır. Hem internet hem mobil bankacılık işlemi yapan kullanıcı sayısı ise 7 milyon 808 bin kişidir.

3. Araştırmanın Amacı Ve Önemi

Son yıllarda bankacılık sektöründeki önemli değişikliklerden birisi internet, telefon ve mobil cihazlar gibi elektronik dağıtım kanallarını kullanmaya doğru gerçekleşen hare-

kettir (Karjaluto, vd., 2002, s. 265). Bankalar, ürünlerini ve sundukları hizmetlerin büyük çoğunluğunu internet bankacılığı ve mobil bankacılık uygulamaları üzerinden tüketicilere sunmaktadırlar. Bu dijital platformlar ayrıca bankalar ve tüketiciler arasında alternatif bir iletişim kanalı görevi görmektedir.

Yoğun rekabet ortamında müşteri memnuniyetini en üst noktaya çıkarmayı hedefleyen bankalar, dijital bankacılık hizmetlerinde çeşitlilikler oluşturarak müşterinin en hızlı şekilde bankacılık hizmetini alabilmesini sağlayacak çözümler üretme yoluna girmiştir (Demirel, 2017, s. 2). Bu çözümlerin başında da dijital bankacılık hizmetleri gelmektedir. Hem Türkiye’de hem de diğer dünya ülkelerinde dijital bankacılık hizmetlerinin giderek artması, şube bankacılığını ikinci plana atmıştır. Bankaların gerçekleştirmiş olduğu dijital dönüşüme tüketicilerin bakış açısı ve verilen mesajların hangi düzeyde anlaşıldığı da büyük önem arz etmektedir. Buradan hareketle bu çalışmanın genel amacı; banka müşterilerinin dijital okuryazarlık düzeyini saptamak ve farklı değişkenlere göre karşılaştırmalı olarak incelemektir.

Teknolojinin insan hayatının her alanına girmesi ve akıllı cihazların kullanım oranının artması bankacılık sektöründe hem bireysel hem de kurumsal müşterilerin alışkanlıklarının da değişmesine yol açmıştır. Bankalar bu talebe cevap verebilmek için dijital bankacılıkta son teknolojileri yoğun olarak kullanmaktadır (Uğurlu, 2018). Bu teknolojiler bankalar için kimi zaman bir farklılık aracı olmaktadır. Yaratılmaya çalışılan dijital farklılık için yoğun bir emek ve para harcanmaktadır. Bu çabanın tüketiciler tarafından doğru algılanması da oldukça önemlidir. Dolayısıyla çalışma banka müşterileri üzerinde gerçekleştirilmiş ve bankaların dijital dönüşümünün karşılığı olarak hedef kitlesinin dijital okuryazarlık durumu ortaya konmak istenmiştir.

3.1.1. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma, Türkiye’de farklı bölgelerde yaşayan ve herhangi bir bankanın ürün veya hizmetlerinden faydalanan tüketicilerin dijital okuryazarlık düzeylerinin ölçülmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin toplanması için anket yöntemi seçilmiş ve veriler katılımcılara yüz yüze ve online anket yöntemleri uygulanarak toplanmıştır. Cevaplayıcılar kolayda örneklem yöntemiyle belirlenmiştir. Anket formları 17.09.2017 – 15.12.2017 tarihleri arasında toplam 350 katılımcı tarafından doldurulmuş; eksik, hatalı ve kasıtlı yanlış cevaplanan 28 anket analiz dışı bırakılarak 322 anket verisi değerlendirilmeye alınmıştır.

Anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların cinsiyet, yaş, aylık geliri, mezuniyet durumları ve meslek bilgilerinin yer aldığı demografik sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde ise; katılımcıların dijital bankacılık hizmetleri kapsamında en sık kullandıkları banka, dijital bankacılık hizmetlerini kullanma sıklığı ve bankacılık işlemleri için kullanılan araçların sorulduğu dört soru bulunmaktadır. Anketin üçüncü bölümünde ise, Ng, (2012) tarafından geliştirilen ve Hamutoğlu, vd. (2017) tarafından Türkçeye uyarlanan 17 soruluk dijital okuryazarlık ölçeği yer almaktadır. Bu ölçeğin seçenekleri; (1. Kesinlikle katılmıyorum; 2. Katılmıyorum; 3. Kararsızım; 4. Katılıyorum ve 5. Kesinlikle katılıyorum) şeklinde 5’li Likert tipindedir.

Araştırma bulgularının test edilmesi amacıyla ikili lojistik (binary) analizinden yararlanılmıştır. Ölçeği uyarlayan Hamutoğlu, vd. (2017) 17 maddeden oluşan ölçeğin skorlarının değerlendirilmesi konusunda şunu ifade etmektedir. “Ölçeğin hem birinci düzey hem de ikinci düzey Doğrulayıcı Faktör Analizinde yeterli uyum indeksleri vermesi; ölçeğin alt boyutlarından alınan puanlar üzerinden işlem yapılabilmesi gibi ölçekten dijital okuryazarlığa ilişkin toplam bir puan da elde edilebileceğini ortaya koymaktadır. Dijital okuryazarlık ölçeğinin alt boyutlarından ve ölçeğin genelinden alınan puanların yükselmesi, yüksek dijital okuryazarlığa işaret etmektedir.” Buradan hareketle verilerin ordinal yapıda incelenmesi ile daha detaylı sonuçlar ortaya çıkacağından ikili sınıflandırma yapılmıştır. Dijital okuryazarlık skoru 68 ve üzerinde olanlar; “Yüksek dijital okuryazarlık”, diğer skorlar ise “Düşük dijital okuryazarlık” şeklinde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeye göre oluşturulan iki dijital okuryazarlık sınıfı bağımlı değişken olarak lojistik modelde ele alınarak, bazı grupsal değişkenlerin etkisinin varlığı araştırılmıştır. Ayrıca tanımlayıcı bazı istatistikler verilerek söz konusu araştırma grubunun bankacılık ve dijital okuryazarlık durumları anlaşılmasına çalışılmıştır. Söz konusu dijital okuryazarlık ölçeğinde kullanılan ölçek maddeleri Ek-1’de verilmiştir.

3.1.2. Araştırmanın Bulguları

Ölçek geçerlilik ve güvenilirliği

Tablo 2. Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) <i>Örneklem Ölçüm Değer Yeterliliği</i>		0,939
Barlett Testi	Ki-kare	3737,760
	Sd.	136
	Sig.	000
Cronbach’s Alpha		0,934

Katılımcıların dijital okuryazarlık durumunun belirlenmesi amacıyla sorulan 17 soruluk ölçeğe ait, örnekleme yeterlilik ölçüsü KMO (Kaiser-Meyer-Olkin, Measures of Sampling Adequacy) ve ölçek sorularının güvenilirlikleri ile ilgili bulunan Cronbach Alpha değerleri yukarıdaki tabloda verilmiştir. Tabloda görüldüğü gibi KMO değeri 0,939 olarak tespit edilmiş ve bu değer örneklem büyüklüğünün faktör analizi için “yeterli” olarak değerlendirilmiştir. (Çokluk ve ark., 2012, s. 207). Cronbach’ın Alpha katsayısı değerinin de 0,934 olarak bulunduğu ve bu değer çok güvenilir olduğu söylenebilir (Özdamar, 1999, s. 87).

Tablo 3. Katılımcıların Demografik Dağılımları

	Sayı	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	160	49,7
Erkek	162	50,3
Toplam	322	100

Mezuniyet Durumu		
İlköğretim	7	2,2
Lise	90	28
Ön Lisans	38	11,8
Lisans	114	35,4
Lisansüstü	73	22,7
Toplam	322	100
Ortalama Aylık Gelir Durumu		
0-1000 TL	65	20,2
1001-2000TL	54	16,8
2001-3000TL	67	20,8
3001-4000TL	52	16,1
4001TL ve üzeri	84	26,1
Toplam	322	100
Yaş		
18-25	83	25,8
26-33	98	30,4
34-41	56	17,4
42-49	45	14
50 ve üzeri	40	12,4
Toplam	322	100
Meslek		
Kamu Sektörü	70	21,7
Özel Sektör	148	46
Öğrenci	67	20,8
Çalışmıyor	37	11,5
Toplam	322	100

Katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde kadın ve erkek katılımcıların birbirine oldukça yakın sayıda olduğu görülmektedir. Lisans mezunları toplam katılımcıların %35,4'ünü, lise mezunları ise %28'lik kısmını oluşturmaktadır. Gelir değişkeninde 4001 TL ve üzeri gelire sahip olanlar %26 ile en yüksek orana sahip olsa da eşit bir dağılım olduğu söylenebilir. Katılımcıların %30,4'ü 26-33, %25,8'i ise 18-25 yaş aralığındadır. Ayrıca katılımcıların %46'sının özel sektör, %21,7'sinin ise kamu sektöründe görev yaptığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4. Katılımcıların En Sık Kullandığı Banka

Banka Adı	Sayı	Yüzde(%)
İş Bankası	33	10,2
Akbank	26	8,1
Yapı Kredi Bankası	25	7,8

Vakıfbank	27	8,4
Garanti Bankası	30	9,3
Türkiye Ekonomi Bankası (TEB)	28	8,7
Denizbank	30	9,3
Halk Bankası	23	7,1
Finansbank	31	9,6
ING Bank	27	8,4
Ziraat Bankası	42	13
Toplam	322	100

Katılımcıların dijital bankacılık hizmetleri kapsamında en sık kullandıkları bankalara ilişkin veriler Tablo 4'teki gibidir. Ziraat Bankası (%13) ve İş Bankası'nın (10,2) diğer bankalara kıyasla az farkla da olsa daha fazla tercih edildiği görülmektedir. Halk Bankası (%7,1) katılımcılar arasında en az kullanıma sahip banka olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 5. Dijital Bankacılık İle İlgili Genel Sorulara Verilen Cevaplar

Soru		Sayı	Yüzde(%)
Ne kadar süredir dijital bankacılık hizmetinden faydalaniyorsunuz?	1 yıldan daha az	59	18,3
	1-3 yıl	103	32
	3-5 yıl	82	25,5
	5 yıl ve üzeri	78	24,2
	Toplam	322	100
Bankacılık işlemlerinizi için hangisini daha sık kullanmaktasınız?	Banka şubesi	40	12,4
	Mobil bankacılık uygulaması	205	63,7
	İnternet bankacılığı	69	21,4
	Mobil bankacılık web sitesi	8	2,5
	Toplam	322	100
Hangi sıklıkla dijital bankacılık hizmetlerini kullanıyorsunuz?	Her gün	56	17,4
	Haftada bir	42	13
	Haftada birkaç kere	119	37
	Ayda bir	56	17,4
	Ayda birkaç kere	49	15,2
	Toplam	322	100

Anketin ikinci bölümünde yer alan ve dijital bankacılık kullanım alışkanlıklarına yönelik sorulara verilen cevapların dağılımı yukarıdaki tabloda görülmektedir. Katılımcıların neredeyse yarısının (%49,7) 3 yıl ve daha uzun süredir dijital bankacılık hizmetlerinden yararlandığı ortaya konulmuştur. Bununla beraber katılımcıların %63,7'sinin bankacılık işlemleri için mobil cihazlarındaki uygulamalardan faydalandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 6. Katılımcıların Dijital Okuryazarlık Skor Sonuçları

Dijital okuryazarlık durumu		Sayı	Yüzde(%)
	Düşük	188	58,38
	Yüksek	134	41,62
	Toplam	322	100

Katılımcıların, ölçek maddelerine verdikleri cevapların puanlanmasıyla hesaplanan dijital okuryazarlık sonuçları yukarıdaki tabloda verilmiştir. Buna göre, araştırmaya katılan banka müşterilerinin %58,38'inin düşük dijital okuryazarlığa, %41,62'sinin ise yüksek dijital okuryazarlığa sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Lojistik Regresyon Analiz Sonuçları

Dijital okuryazarlık durumu ile ilgili kurulan lojistik regresyon modelindeki bağımlı değişken;

- 0- Düşük dijital okuryazarlık
- 1- Yüksek dijital okuryazarlık

Ayrıca dijital okuryazarlık durumuna etkisi olabileceği düşünülen bağımsız değişkenler ise;

Cinsiyet: 1=Kadın, 2=Erkek

Mezuniyet durumu: 1=İlköğretim, 2=Lise, 3=Ön lisans, 4=Lisans, 5=Lisansüstü

Gelir: 1=0-1000TL, 2=1001-2000TL, 3=2001,3000TL, 4= 3001-4000TL, 5= 4001TL ve üzeri

Yaş: 1=18-25, 2=26-33, 3=34-41, 4=42-49, 5=50 ve üzeri.

Meslek: 1=Kamu sektörü, 2=Özel sektör, 3=Öğrenci, 4=Çalışmıyor

Kullanılan banka: 1=İş Bankası, 2=Akbank, 3=Yapı Kredi Bankası, 4=Vakıfbank, 5=Garanti Bankası, 6=TEB, 7=Denizbank, 8=Halk Bankası, 9=Finansbank, 10=ING Bank, 11=Ziraat Bankası

Adım adım seçim (Enter), yöntemine göre Lojistik Regresyonda, hiçbir değişken yokken başlar, sonra her adımda bir değişken eklenir ya da çıkarılır. Eğer verilen adımda lojistik regresyon denkleminde değişken eklenmiyor veya çıkarılmıyorsa işlem durur (Ürük, 2007). Bu yöntem ile elde edilen lojistik regresyon modelin sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7. Dijital okuryazarlık durumuna ilişkin lojistik regresyon analizi sonuçları

Değişkenler	B	Std. Hata	Wald	Anlamlılık	Exp(B)
Cinsiyet(1)	-0,253	0,264	0,924	0,336	0,776

Mezuniyet			14,696	0,005*	
Mezuniyet(1)	-0,737	0,989	0,554	0,457	0,479
Mezuniyet(2)	-1,760	0,474	13,769	0,000*	0,172
Mezuniyet(3)	-1,590	0,550	8,340	0,004*	0,204
Mezuniyet(4)	-0,791	0,356	4,941	0,026*	0,453
Gelir			6,174	0,187	
Gelir(1)	-0,498	0,661	0,567	0,451	0,608
Gelir(2)	0,309	0,523	0,350	0,554	1,363
Gelir(3)	-0,598	0,424	1,993	0,158	,550
Gelir(4)	-0,348	0,407	0,729	0,393	,706
Yaş			13,649	0,009*	
Yaş(1)	2,471	0,687	12,919	0,000*	11,833
Yaş(2)	1,240	0,541	5,250	0,022*	3,454
Yaş(3)	1,454	0,562	6,699	0,010*	4,279
Yaş(4)	1,436	0,571	6,313	0,012*	4,202
Meslek			5,408	0,144	
Meslek(1)	0,571	0,640	0,797	0,372	1,771
Meslek(2)	0,566	0,546	1,073	0,300	1,761
Meslek(3)	-0,688	0,579	1,416	0,234	0,502
Banka			6,388	0,782	
Banka(1)	0,421	0,566	0,552	0,458	1,523
Banka(2)	0,304	0,610	0,249	0,618	1,355
Banka(3)	0,939	0,604	2,416	0,120	2,557
Banka(4)	0,205	0,596	0,118	0,731	1,227
Banka(5)	0,356	0,583	0,374	0,541	1,428
Banka(6)	-0,151	0,606	0,062	0,804	,860
Banka(7)	0,526	0,580	0,821	0,365	1,692
Banka(8)	0,831	0,654	1,613	0,204	2,296
Banka(9)	0,298	0,579	0,266	0,606	1,348
Banka(10)	-0,228	0,657	0,120	0,729	0,796

*: %5 ve daha düşük hata payında anlamlıdır.

Kurulan regresyon modelindeki parametrelerin anlamlılıklarına bakıldığında cinsiyet, gelir, meslek ve kullanılan banka değişkenlerinin dijital okuryazarlık düzeyini açıklamada %5 hata payında herhangi bir etkisinin olmadığı söylenebilir. Bununla beraber yaş ve katılımcıların mezuniyet durumu değişkenlerinin banka müşterilerinin dijital okuryazarlık düzeyi üzerinde %5 hata payında anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Birden çok bağımsız değişkenin yer aldığı lojistik modeller, diğer çok değişkenli regresyon modellerine benzemekle birlikte bağımsız değişkenin türüne bağlı olarak katsayı-

ların yorumlanması farklıdır. Doğrusal regresyon analizinde bağımlı değişkenin değeri, lojistik regresyonda ise bağımlı değişkenin alabileceği değerlerden birinin gerçekleşme olasılığı kestirilir. Lojistik modeldeki etkiler Odds'a dayanır. X'in bir değerinde kestirilen Odds'un, diğer değerinde kestirilen Odds'a oranı olarak verilmektedir. Bu istatistik $X=1$ olan bireylerin $X=0$ olan bireylere nazaran bağımlı değişkenin kaç kat daha fazla 1 olarak görüldüğü sonucunu verir (Bircan, 2004, s. 197).

Odds ($\text{Exp}(B)$) oranlarına göre anlamlı olduğu belirlenen yaş değişkeninde referans değer "50 ve üzeri" olarak alınmıştır. Buna göre 18-25 yaş aralığındaki katılımcıların dijital okuryazarlık durumunun yüksek olma ihtimali 50 ve üzeri yaş grubundaki katılımcılara göre 11,833 kat daha fazladır. 26-33 yaş aralığındaki katılımcıların dijital okuryazarlık durumunun yüksek olma ihtimali 50 ve üzeri yaş grubundaki katılımcılara göre 3,454 kat daha fazladır. 34-41 yaş aralığındaki katılımcıların dijital okuryazarlık durumunun yüksek olma ihtimali 50 ve üzeri yaş grubundaki katılımcılara göre 4,279 kat daha fazladır. 42,49 yaş aralığındaki katılımcıların dijital okuryazarlık durumunun yüksek olma ihtimali 50 ve üzeri yaş grubundaki katılımcılara göre 4,202 kat daha fazladır. Bu sonuçlardan genç bireylerin daha fazla dijital okuryazar olma eğilimine sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Lojistik modelde anlamlı olduğu belirlenen bir diğer değişken olan mezuniyet değişkeninde referans değer "lisansüstü" olarak alınmıştır. Buna göre lise mezunlarının dijital okuryazarlık durumunun yüksek olma ihtimali lisansüstü mezunlarına kıyasla 0,172 kat daha fazladır. Ön lisans mezunlarının dijital okuryazarlık durumunun yüksek olma ihtimali lisansüstü mezunlarına kıyasla 0,204 kat daha fazladır. Lisans mezunlarının dijital okuryazarlık durumunun yüksek olma ihtimali lisansüstü mezunlarına kıyasla 0,453 kat daha fazladır.

Tablo 8. Omnibus Testi Sonuçları

		Ki-kare	Sd.	Anlamlılık
Step 1	Step	68,212	26	0,0001
	Block	68,212	26	0,0001
	Model	68,212	26	0,0001

Tablo 8'de modelin genel olarak uygunluğunu test eden Omnibus Testi sonuçları görülmektedir. Omnibus testi ki-kare tabanlı olup, modelin doğru olduğu varsayımı altında gerçek verilerin gözlenme olasılığına göre elde edilmektedir. Anlamlılık değerleri %1 den daha düşük olduğundan; Lojistik regresyon katsayıları aynı anda sıfıra eşit değildir, böylece, modelin %1 seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu söylenebilir.

Tablo 9. Hosmer and Lemeshow Testi

Step	Ki-kare	Sd.	Anlamlılık
1	8,633	8	0,374

Söz konusu modelin uyum iyiliğini test etmek amacıyla kullanılan Hosmer-Lemeshow (H-L) testinde $c^2 = 8,633$, 8(d.f.), $p=0,374$ bulunmuştur. P değeri $(0,374) > 0,05$ olduğundan, lojistik regresyon modeli genel olarak anlamlıdır. Uyum iyiliği açısından

ayrıca sınıflandırma tablosuna bakmakta da yarar vardır.

Tablo 10. Sınıflandırma tablosu

Gözlenen		Tahminlenen		
		Dijital okuryazarlık		Doğru Tahmin (%)
		Yüksek Dijital Okuryazarlık	Düşük Dijital Okuryazarlık	
Dijital okuryazarlık durumu	Düşük	156	32	83
	Yüksek	52	82	61,2
Genel(%)				73,9

Tablo 10'a göre, kurulan lojistik model yardımıyla banka müşterilerinin düşük dijital okuryazarlığa sahip olma durumunu doğru tahmin etme oranı %83; yüksek dijital okuryazarlığa sahip olma durumunu doğru tahmin etme oranı ise %61,2 olarak bulunmuştur. Modelin genel olarak doğru sınıflandırma yapma oranının %73,9 olduğu görülmektedir. Buna göre; rastgele seçilen bir kişinin dijital okuryazarlık durumunun yaklaşık olarak %74 oranında doğru tahmin edileceği söylenebilir.

Tablo 11. Bankalara göre katılımcıların dijital okuryazarlık durumu

Banka ismi	Dijital okuryazarlık durumu			
	Düşük		Yüksek	
	Sayı	Yüzde(%)	Sayı	Yüzde(%)
İş Bankası	18	54,5	15	45,5
Akbank	16	61,5	10	38,5
Yapı Kredi Bankası	11	44	14	56
Vakıfbank	17	63	10	37
Garanti Bankası	12	40	18	60
TEB	18	64,3	10	35,7
Denizbank	18	60	12	40
Halk Bankası	10	43,5	13	56,5
Finansbank	18	58,1	13	41,9
ING Bank	21	77,8	6	22,2
Ziraat Bankası	29	69	13	31

Kurulan regresyon modelinde, kullanılan banka ile katılımcıların dijital okuryazarlık durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç çıkmamıştır. Ancak çapraz tablo yardımıyla bir tablo oluşturulmuş ve bu tabloda katılımcıların kullandıkları bankalara göre dijital okuryazarlık durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamında, yüksek dijital okuryazarlığa sahip katılımcı oranının en fazla olduğu banka Garanti Bankası (%60), en düşük olan banka ise Ziraat Bankası (%31)'dir. Diğer taraftan ING Bank müşterilerinin %77,8'inin düşük dijital okuryazarlığa sahip olduğu görülmektedir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışma kapsamında banka müşterilerinin dijital okuryazarlık düzeyleri saptanmaya çalışılmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde banka müşterilerinin %58'inin düşük dijital okuryazarlığa sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Dijital okuryazarlık, bireyin bilgi ve iletişim teknolojilerini verimli bir şekilde öğrenmesini kapsayan aynı zamanda bu teknolojilerle kişisel gelişimine pozitif katkı sağlayacak, karşılaşılan problemleri çözecek, toplumsal katılım ve üretimini destekleyecek şekilde teknolojilerin güvenli, yasal ve ahlaki kullanımıyla ilgili yeterliliklerini ifade etmektedir (Özerbaş ve Kuralbayeva, 2018,s. 16). Buna göre banka müşterilerinin yarısından fazlasının bilgi ve iletişim teknolojilerini öğrenme ve kullanma konusunda yetkin olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bankaların sunduğu dijital çözümlerin ve yeniliklerin, banka müşterilerinin büyük çoğunluğu tarafından doğru ve eksiksiz bir biçimde anlaşılamadığı söylenebilir.

Katılımcıların %87,6'sı bankacılık işlemleri için mobil bankacılık uygulaması (%63,7), internet bankacılığı (%21,4) veya mobil bankacılık web sitesinden (%2,5) bir tanesini kullandığını belirtmiştir. Bu sonuçlar bankacılık işlemlerinin büyük oranda şubeden dijital platformlara yöneldiğini göstermektedir. Türkiye Bankalar Birliği'nin Eylül 2017'de yayınladığı rapora göre, ülkemizde internet bankacılığı veya mobil bankacılığı kullanan kişi sayısı 37 milyon civarındadır (www.tbb.org.tr). Bu rakamın toplam banka müşterileri içindeki payı da %72'dir. Dijital bankacılık kullanım oranları her ne kadar artış gösterse de bireylerin düşük dijital okuryazarlığa sahip olması, bu araçların yeterince etkin kullanılmamasına neden olabilmektedir.

Elde edilen lojistik regresyon modelinde, banka müşterilerinin dijital okuryazarlık durumu üzerinde yaş ve mezuniyet değişkenlerinin etkili olduğu; cinsiyet, gelir durumu, meslek ve kullanılan bankanın ise herhangi bir etkisinin olmadığı saptanmıştır. Bu sonuçlardan, genç bireylerin dijital okuryazarlık düzeylerinin yüksek olma ihtimallerinin diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Genç bireylerin teknoloji ile iç içe yaşamaları, yeniliklere kolay adapte olmaları ve dijital araçları etkin kullanmaları gibi özellikleri göz önüne alındığında bu yaş aralığındaki banka müşterilerinin yüksek dijital okuryazarlığa sahip olmaları olası bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcıların kullandıkları bankalar ile dijital okuryazarlık durumları karşılaştırıldığında, dijital okuryazarlığa sahip katılımcı oranının en fazla olduğu banka Garanti Bankası olarak belirlenmiştir. Garanti Bankası, Forrester Research tarafından yayınlanan ve Avrupa'nın en iyi mobil bankacılık uygulamalarının değerlendirildiği raporda; kullanıcı deneyimi kategorisinde en iyi banka seçilmiştir. Dünyanın önde gelen yayınlarından Global Finance tarafından her sene verilen "Dünyanın En İyi Dijital Bankaları" değerlendirmesinde; "Türkiye'nin En İyi Dijital Bankası" ve "En İyi Mobil Bankacılık" dahil olmak üzere 5 farklı kategoride ödül almıştır (www.garanti.com.tr). Garanti bankası müşterilerinin büyük çoğunluğunun (%60) yüksek dijital okuryazarlığa sahip olması ve bankanın mobil bankacılık alanındaki başarısı göz önüne alındığında; yapılan dijital dönüşüm yatırımların olumlu sonuçlar ortaya çıkardığı söylenebilir.

Türkiye'de dijitalleşmenin en hızlı ve kapsamlı geliştiği sektörlerden birisi bankacılık sektörüdür. Gelişmenin etkilerinin hızlı bir şekilde hedef kitleye yansması için, hedef kitlede yer alan bireylerin yüksek dijital okuryazarlığa sahip olması gerekmektedir. Aksi

halde sunulan dijital bankacılık hizmetlerinin verimliliği düşük olacaktır. Teknolojinin gelişim hızı göz önüne alındığında; tüketiciler açısından yüksek dijital okuryazarlığa sahip olmak, hem dijital bankacılık uygulamalarının hem de diğer sektörlerdeki dijital kanalların ve araçların daha verimli bir şekilde kullanılmasını sağlayacaktır. Bu sayede hem bankalar hem de dijital banka müşterileri zamandan tasarruf, maliyetlerde düşüş ve işlem hareketliliklerinde artış sağlayacaklardır.

Yüz yüze ve internet üzerinden gönderilen 322 anket verisi kullanılarak gerçekleştirilen çalışmanın veri sayısının artırılması ile çalışmadaki bulguların daha da güvenilir hale geleceği açıktır. Ayrıca çalışmanın kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmesi çalışma sonuçlarının genellemesini engellemektedir.

KAYNAKÇA

- Bircan, H. (2004). “Lojistik Regresyon Analizi: Tıp Verileri Üzerine Bir Uygulama”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2: 185-208.
- Buckingham, D. (2015). “Defining Digital Literacy—What do Young People Need to Know About Digital Media?” *Nordic Journal of Digital Literacy*. 21-35
- Çubukçu, A. ve Bayzan, Ş. (2013). Türkiye’de Dijital Vatandaşlık Algısı ve Bu Algıyı İnternetin Bilinçli, Güvenli ve Etkin Kullanımı ile Artırma Yöntemleri, *Middle Eastern & African Journal of Educational Research*, 5: 148-174.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş., (2012). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve Lisrel Uygulamaları*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Demirel, A.C., (2017). *Dijital Bankacılık ve Türkiye’deki Mevcut Durumunun Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dijital, Mobil ve İnternet Bankacılık İstatistikleri https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/Dijital_Internet_ve_Mobil_Bankacilik_Istatistikleri/3738 (Erişim tarihi: 03.02.2018)
- Eshet-Alkalai, Y. (2004). “Digital literacy: a conceptual framework for survival in the digital era.” *Journal of Multimedia and Hypermedia*, 13(1): 93–106.
- Eshet-Alkalai, Y. (2012). “Thinking in the Digital Era: A Revised Model for Digital Literacy” *Issues in Informing Science and Information Technology*, 9: 267-276.
- Gül, Ü. H. Ve Sönmez, E.E. (2016). Dijital Okuryazarlık ve Okul Yöneticileri <https://docplayer.biz.tr/11947157-Dijital-okuryazarlik-ve-okul-yoneticileri-esra-ergul-sonmez-handan-ustun-gul.html> (Erişim tarihi: 02.02.2018)
- Hague, C.ve Payton, S. (2011). “Digital literacy across the curriculum.” a Futurelab handbook, <https://www.nfer.ac.uk/publications/FUTL06/FUTL06.pdf> (Erişim tarihi): 03.02.2019
- Hamutoğlu, N. B. Güngören, Ö. C., Uyanık, G. K., Erdoğan, D. G., (2017). “Dijital Okuryazarlık Ölçeği: Türkçe’ye Uyarlama Çalışması” *Ege Eğitim Dergisi*, 18(1): 408-429.

- Huvila, İ. (2012). *Information Services and Digital Literacy In search of the boundaries of knowing*, Oxford UK: Chandos Publishing.
- Karjaluo, H. Matilla, M. ve Pentto, T., (2002). "Factors Underlying Attitude Formation Towards Online Banking In Finland", *International Journal Of Bank Marketing*, 20 (6): 261-272.
- Kazım, Ö. (1999). *Paket Programlarda İstatistiksel Veri Analizi: Çok Değişkenli Analizler* (ikinci baskı). Kaan Kitabevi, Eskişehir.
- Lankshear, C. and Knobel, M., (2006). "Digital Literacy and Digital Literacies: Policy, Pedagogy and Research Considerations for Education." *Digital Kompetanse*, 1:12-24.
- Martin, A., (2008). "Digital literacy and the "digital society". C. Lankshear ve M. Knobel (Eds.). *Digital literacies: Concepts, policies and practices*, New York: Peter Lang, 151-176.
- Ng, W. (2012). "Can we teach digital natives digital literacy?" *Computers & Education*, 59: 1065-1078.
- Onay, C. ve Helvacıoğlu, A.D. (2007). "Internet Banking in the EU Harmonization Process: The Case of Turkey" *7th Global Conference on Business & Economics*, Roma, İtalya, 13-14 Ekim, 2007.
- Özbaş, M. A. ve Kuralbayeva, A. (2018). "Türkiye ve Kazakistan Öğretmen Adaylarının Dijital Okuryazarlık Düzeylerinin Değerlendirilmesi", *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1): 16-25.
- Savaş, Ö., Molu, F., Atlı, M. ve Yazıcı, H. (2014). "Bankacılık Sektöründe Kullanıcı Deneyimi Araştırması: Dijital Şube, XTM. XVI", *Akademik Bilişim Konferansı*, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Takan, M., (2002). *Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem*. Nobel Akademik Yayıncılık: Ankara.
- Türkiye Bankalar Birliği, Dijital-İnternet-Mobil Bankacılık İstatistikleri-Eylül_2017, www.tbb.org.tr, (Erişim tarihi: 08.01.2019).
- Uğurlu, G., (2018). Bankaların dijital rekabette dönüşümü, Posta Gazetesi <https://www.posta.com.tr/bankaların-dijital-rekabette-donusumu-2008747>, (Erişim tarihi: 08.01.2019).
- Ürük, E., (2007). İstatistiksel Uygulamalarda Lojistik Regresyon Analizi, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. www.garanti.com.tr, (Erişim tarihi: 08.01.2019).

EK-1 Dijital Okuryazarlık Ölçeği

SORU NO	SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1	Öğrenme sürecinde bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmak hoşuma gider					
2	Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak daha iyi öğrenirim					
3	Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak öğrenmek daha ilgi çekicidir					
4	Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak öğrenmek beni daha fazla motive eder					
5	Öğrenme etkinliklerim için arkadaşlarımdan sıklıkla internet aracılığıyla (Skype, Facebook ve Bloglar) yardım alırım					
6	Bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak öğrenmek öz yönetimli ve bağımsız olmamı sağlar					
7	Karşılaştığım teknik problemleri nasıl çözeceğimi bilirim					
8	Yeni teknolojilerin kullanımını kolaylıkla öğrenebilirim					
9	Önemli olduğunu düşündüğüm yeni teknolojilere ayak uydurabilirim					
10	Birçok farklı teknoloji hakkında bilgim var					
11	Öğrenmede ve yeni şeyler oluşturmada (Sunumlar, dijital hikayeler, wikiler, bloglar vb.) bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmak için gerekli olan teknik becerilere sahibim					
12	İnternette bilgi elde etmeye yönelik araştırma ve değerlendirme becerilerime güvenirim					
13	Öğrenme sürecinde mobil teknolojilerin (Cep telefonları, PDA, akıllı telefonlar, tabletler) kullanım potansiyeli yüksektir					
14	Eğitmenler, ders anlatırken bilgi ve iletişim teknolojilerini daha çok kullanmalıdır					
15	Bilgi ve iletişim teknolojileri, proje çalışmalarında ve diğer öğrenme etkinliklerinde daha iyi işbirliği içinde çalışmamı sağlar					
16	Bilgi ve iletişim teknolojileri becerilerim iyidir					
17	İnternet tabanlı aktivitelerle ilgili konuları (siber güvenlik, eser hırsızlığı, araştırma konuları, vb.) bilirim.					

ULUSLARARASI ST. LOUIS SERGİSİ (1904) VE İSTANBUL'DAN GERÇEK BİR KESİTİN TEMSİLİ

Sibel Yazar¹

Özet

Uluslararası Sergiler sanayi devrimi sonrasında giderek artan üretim, gelişen teknoloji ve sanayi alanlarındaki ürünlerin uluslar arasında paylaşılarak arz ve talep dengesinin yaratılmaya çalışıldığı büyük organizasyonlardır. 19.yüzyılın ortalarında başlayan bu sergiler zaman içinde değişerek günümüze kadar gelmiştir. Küreselleşme çağında uluslararası sergiler ekonomik, kültürel ve sanatsal anlamda farklı ülkeler ve kıtalar arasındaki etkileşimde önemli rol oynamıştır. Bu uluslararası platformda ülkeler sadece üretimleriyle değil mimari kimlikleriyle de kendilerini temsil etmişlerdir. Bu çalışmada, Osmanlı İmparatorluğunun St. Louis Sergisi'nde oluşturduğu İstanbul'dan gerçek bir kesitin temsili ele alınacak ve bu temsilin Mısır'la arasındaki rekabet sonucunda gerçekleştirildiği ileri sürülecektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Sergiler, St.Louis, Mimari, Temsil, İstanbul

Araştırma Makalesi | Geliş Tarihi 10.04.2020- Kabul Tarihi: 09.06.2020

Atıf: Yazar, S. (2020).

"Uluslararası St. Louis Sergisi (1904) ve İstanbul'dan Gerçek Bir Kesitin Temsili"
Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), sayı 7, s. 68-88.

INTERNATIONAL ST. LOUIS EXHIBITION (1904) AND REPRESENTATION OF A REAL SECTION FROM ISTANBUL

Abstract

International Exhibitions became among important organizations (especially after the industrial revolution) in which the supply and demand balance is tried to be created by sharing the products in the fields of production, developing technology and industry. These exhibitions, which started in the middle of the 19th century, have changed over time and have survived to the present day. During the age of globalization, international exhibitions have played an important role in the interaction between different countries and continents in economic, cultural and artistic areas. In these international platforms, countries represented themselves not only with their production but also with their architectural identity. In this study, Ottoman Empire's representation of a real section from Istanbul created in the St. Louis Exhibition will be discussed and it will be claimed that this representation was a result of the competition with Egypt.

Keywords: International Exhibitions, St. Louis, Architecture, Representation, İstanbul

Giriş

İnsanlığın yerleşik hayata geçip üretmeye başlamasıyla birlikte ihtiyaç fazlası ürünlerini takas edecekleri yerel pazarlar kurulmaya başlamıştır. Bu pazarlar zamanla panayırlara ve ardından sanayi devrimi ve teknolojik ilerlemeler sonucunda 19.yüzyılda uluslararası platforma taşınmıştır. Sanayisi gelişen ülkeler gelişmelerin sonucu olan üretimlerini iç pazarda sergilemek amacıyla büyük boyutta katılımların olduğu ulusal sergiler düzenlenmişlerdir. Özellikle Fransa'nın düzenlediği 1798, 1834 ve 1848 ulusal sergileri diğer Avrupa ülkelerinin de dikkatini çeken büyük organizasyonlar şeklinde hazırlanmıştır (Greenhalgh, 1988, s. 6). Bu sergilerin benzerleri aynı dönemde İngiltere'de de yapılmıştır. Özellikle Royal Society of Art kurumunun desteği ile endüstrideki gelişmeler ve bunların sanata yansımaları konu alan sergiler pek çok şehirde başarılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Fakat; Fransa'nın bu konudaki ününü geçemeyen İngiltere'nin farklı ve iddialı bir sergi yapma isteği sergilerin uluslararası platforma taşınmasına sebep olmuştur (Greenhalgh, 1988, s. 11).

İlki 1851 yılında Londra'da Hyde Parkta kurulan "Crystal Palace" isimli dev bir bina içinde açılan uluslararası sergi dünyadan çeşitli ulusların üretimlerini, eşyalarını ve el sanatlarını İngiltere'de insanlarla buluşturmuştur. Çok başarılı geçen serginin ardından Fransa hemen uluslararası sergi hazırlıklarına başlayarak 1855 yılında Paris'te ilk uluslararası sergisini gerçekleştirmiştir. Bu sergide Fransa önemli bir yenilik olarak Endüstri ve Güzel Sanatlar için iki ayrı sergi binası inşa ederek sergi mekanını çoğaltmış ve ilk defa Güzel Sanatlar sergilemesine ayrı bir yer ayırmıştır (Mainardi, 1987, s.104; Greenhalgh, 1988, s. 14). 1862 yılında İngiltere'nin düzenlediği ikinci uluslararası sergi büyük bir hayal kırıklığı olarak görülmüş, bu sergiden sonra İngiltere sadece temalı ve sömürge sergilerine yönelerek uluslararası rekabetten çekilmiştir.

Fransa ise daha büyük bir hırsla yüzyılın sonuna kadar liderliği elinde tutarak uluslararası sergiler konusunda Avrupa'nın gözbebeği olmuştur. 1867 Uluslararası Paris Sergisi Fransa'nın özelde Napolyon'un tüm dünyaya gücünü göstermek için siyasi bir araç olarak kullandığı bir gövde gösterisi olmuştur. Bu sergi için ilk defa devasa bir alan ayrılmış, oval şekilde büyük bir sergi sarayı yapılmış, bu ovalin köşelerinde kalan açık alanlar başta park için ayrılmış fakat daha sonra ulusların mimari sergilemelerine ayrılarak bir inşaat alanı haline gelmiştir (Nikou,1997, s.45-6). Bu sergiyle beraber uluslar kendi kimliklerini mimari üzerinde de temsil etmeye başlamışlar ve sonrasında bu temsil giderek gelişmiş ve uluslararası sergilere yeni boyutlar kazandırmıştır. Fransa Cumhuriyet rejimine geçtikten sonra ilk defa 1878 yılında düzenlediği üçüncü uluslararası sergiyle yine pek çok yeniliğe ev sahipliği yapmıştır. Bu kez sergi sarayının dış cephesinde ulusların kendi mimari stilleriyle yaptıkları girişleri "Uluslar Yolu" konseptini yaratmış ve park içindeki mimari temsiller ise devam etmiştir (Mattié, 2007, s.44 -45). 1889 Uluslararası Paris Sergisi'nde ise inşa edilen Eiffel Kulesi serginin simgesi olmuş ve daha sonraki sergiler için bir simge yapısı yapma ihtiyacını gündeme getirmiştir. Bu kulenin ayakları arasında "İnsanlığın Barınma Tarihi" adlı tema kapsamında pek çok ulusun eski konut mimarisi ilk defa toplu olarak inşa edilmiştir. Bu serginin diğer önemli bir yeniliği tüm detayları titizlikle hazırlanmış bir "Kahire Sokağı" teması yaratılmasıdır. Özel sektör tarafından hem Mısır'ı temsilen hem de ticari ve eğlence amaçlı hazırlanan bu tema çok beğenilmiş ve daha sonraki sergilerin vazgeçilmezi haline gelmiştir. Bu sergiden itibaren artık ulusların çoğunun kendi temsillerini özel şirketler aracılığı ile yaptığı bir dönemin başladığı gözlenmektedir (Yarar, 2018, s. 70 -71,195). Uluslararası 1900 Paris Sergisi ise yüzyıl dönümünde Fransa'nın yeni yüzyılı karşılamak üzere hazırladığı son iddialı sergisi olmuştur. Fransa bu kez 1876'dan itibaren uluslararası sergilerde varlığını gösteren ve giderek liderliği elinden alan Amerika'nın 1893 Şikago Sergisi'nin konseptini devam ettirerek Neoklasik mimari tarzı tekrar etmiş ve sergi konseptini Şikago'daki gibi resmi ve eğlence olarak ikiye ayırmıştır. Bu arada mimari detaylarda Art Nouveau akımı kendini göstermeye başlamıştır. Resmi alanda, nehir kenarında "Uluslar Yolu" oluşturulmuş, önemli ve büyük uluslar ön sırada olmak üzere bir düzen meydana getirilmiştir. Eğlence alanında ise Fransa bu defa sömürgelerinin egzotik yönlerini baskın bir şekilde sergileyebileceği bir düzenleme oluşturmuştur (Chandler, 1987,s.3, 8-14). Bu sergiyle Fransa resmi temsil alanında neoklasik tarz ve beyaz renk kullanımı gibi bazı yönlerini taklit ettiği Şikago Sergisi'nin başarısını geçemeyerek liderliği Amerika'ya bırakmıştır.

1867 Paris Sergisi'nin hemen ardından sanayisi diğer Avrupa ülkelerine göre en az gelişmiş olan Avusturya – Macaristan İmparatorluğunun aynı konsepti devam ederek düzenlediği 1873 Uluslararası Viyana Sergisi'nde kültür ve eğitim temaları ön plana çıkartılmış, Doğu ve Batı arasında bir köprü kurmak amacıyla Doğu uluslarının geniş kapsamlı katılımına önem verilmiştir (Pemsel, 1989, s. 16-26). Sergi yenilikçi sınıflandırması ve konsepti açısından başarılı bulunmuş fakat mali yönden kötü bitmiştir.

Avrupa kıtasında, 1885 Antwerp, 1897 Brüksel, 1905 Liege, 1906 Milano, 1910 Brüksel, 1911 Torino uluslararası sergileri yapılmış fakat bu sergilerin hiçbiri Paris sergileriyle yarışabilecek büyüklükte ve yenilikçi olamamışlardır.

Amerika kıtası ilk uluslararası sergisini 1851 Londra Sergisi'nin hemen ardından 1853 yılında New York'ta açmış, Londra'daki sergi binasının aynısını taklit etmiş, hem acele

hem acemilikle açılan bu sergi başarılı olamamıştır. Uzun bir aradan sonra ikincisi 1876 yılında Philadephia'da düzenlenmiştir. O güne kadarki en büyük sergi alanına sahip organizasyonda kadınlar için ilk defa ayrı bir pavyon yapılmış, küçük kulübeler oluşturularak tüketime yönelik pek çok seçenek ziyaretçilere sunulmuştur. Sergi sınıflandırmasındaki her ana başlık için neredeyse ayrı bir bina inşa edilmiş, ulusal pavyonlara da yer ayrılmış ve Amerika sergilerdeki ilk başarısını yakalamıştır (Mattie, 2007, s.34-38). Üçüncüsü olan 1893 Şikago Sergisi ile Avrupa kıtasına meydan okurcasına bir organizasyon hazırlayarak zirveye ulaşmıştır. Bu sergide resmi bölüm ile eğlence bölümü birbirinden tamamen ayrılmış ve eğlence bölümüne geniş yer verilerek katılımcılara kendi ulusal köylerini kurabilecekleri büyük alanlar verilmiştir. Amerika'nın bu sergiyle Fransa'nın liderliğini elinden aldığı görülmektedir (Başaran, 2015, s. 32-35). Kaliforniya'da 1894 kış sergisi olarak küçük çaplı bir uluslararası sergi daha açılmış, daha çok gayri resmi katılımın olduğu sergi oryantal teması ile ticari ve eğlence amaçlı bir organizasyon olmuştur (Findling ve Pelle, 2008, s.128). Fransa'nın yüzyılın dönümündeki sergiyi yapmasının hemen ardından 1904 yılında bu kez St. Louis'de Amerika dördüncü uluslararası sergisini düzenlemiştir. Bu sergide bir önceki Şikago sergisinin teması tekrar edilmiştir. Eğlence bölümüne daha fazla alan ayrılarak satışa yönelik yapılanmalar arttırılmıştır. Eğlence yerine yakın bir alanda yapılan Kudüs şehri teması sergiler tarihinde ilktir (Mattie, 2007, s.118-120). Özel bir işletme tarafından düzenlenen bu tema ile insanların kutsal mekanlara olan ilgilerinden kazanç elde etmeye çalışılmıştır. Osmanlı'nın katıldığı son uluslararası sergi Amerika kıtasında 1915 yılında San Francisco'da düzenlemiştir. Hazırlıklar sırasında I. Dünya Savaşı başlamasına rağmen sergiden vazgeçilmemiş ve zamanında açılmıştır. Teknolojinin son imkanları kullanılarak tasarlanan mekanlar farklı renklere boyanarak canlı bir atmosfer oluşturulmuştur. Bu sergide uzun bir aradan sonra ilk defa teknolojik ve endüstriyel gelişmeler ön plana çıkarılarak eğlence için daha kısıtlı yer ayrılmıştır (Findling ve Pelle, 2008, s.215-221). Savaş sonrasında yeni oluşan ulus devletler ile birlikte başlayan yeni bir dönemle uluslararası sergilerde de farklı bir dönem başlamıştır.

Osmanlı İmparatorluğunun Uluslararası Sergilere Katılımı

Osmanlı, 1851 yılında Londra'da düzenlenen ilk uluslararası sergiden itibaren bir İmparatorluk olarak davet edilen ve resmi katılımı önemsenen bir devlet olmuştur. İlk sergi ile birlikte bu organizasyonlara dahil olan Osmanlı kendini bir Yakın Doğu İmparatorluğu olarak pek çok sergide değişik ölçülerde temsil etmiştir. Ekonomik olarak zor durumda olan devlet bazı küçük sergilere elçilikleri vasıtasıyla, büyük organizasyonlara ise kurduğu komisyonlarla geniş çaplı katılım sağlamış, varlığını ve gücünü göstermeye çalışmıştır. 1851, 1855 ve 1862 uluslararası sergilerine sergi sarayı içinde kendi ulusal karakterini yansıtan cephe tasarımlarıyla katılarak ürünlerini sergileyen Osmanlı 1867 Paris Sergisi'nde diğer pek çok ulus ile birlikte park içinde kendi kimliğini mimari üzerinden de temsil etmiştir.

Bu sergide Osmanlı kurduğu komisyon ve atadığı mimarların çizimleriyle cami, köşk ve hamam inşa etmiştir (Çelik, 2004, ss. 102-111). Bu yapılar ilk tasarımlarındaki yerli karakterinin bazılarını uygulamada eklenen simetrik öğeler ve bazı oryantal detaylarla değiştirdiler de dikkatle tasarlanmış, beğenilen rasyonel yapılar olarak değerlendiril-

miştir (Ersoy, 2000, s. 71). Bazı yorumcular ise özellikle Mısır pavyonlarını yüceltmek için Osmanlı pavyonlarının komşusu Mısır'ın görkemli yapıları yanında mütevazı ve iddiasız olduğunu yazmıştır (Gautier, 1867, ss.53-54).

Bu serginin hemen ardından 1873'te Viyana'da düzenlenen sergiye Osmanlı deneyim kazanmış olarak daha profesyonelce hazırlanmıştır. Kendisine ayrılan daha büyük bir alanda çeşme, hazine binası, konak, kahvehane ve çarşı olarak kullanılan yapılar inşa edilmiştir. Bu kısıtlı temsillerle Osmanlı mimarisinin yeteri kadar tanıtılmadığı düşüncesiyle Osmanlı mimari usullerini tanıtan bir kitap, İstanbul'un hem Bizans hem de Osmanlı dönemini eserlerle tanıtan bir çalışma hazırlanarak mimari temsil zenginleştirilmiştir. (Göğüş, 2006, ss.134-142).

1876 yılındaki Philadelphia Sergisi'ne Amerika'daki Osmanlı elçilik çalışanlarının oluşturduğu bir komisyonla resmi olarak katılmış ve sergi alanında bir kahvehane inşa edilmiştir (Yarar, 2018, s.63-64). 1878 Paris Sergisi'ne Osmanlı savaşta olduğu için katılamamıştır. 1889 Paris Sergisi'ne ise diğer pek çok devlet gibi Fransız Devriminin yüzüncü yılı onuruna düzenlendiği için tepki olarak resmi katılım sağlamamış ancak Reji İdaresi 1889 Paris Sergisi'nde kendi inşa ettiği pavyonla Osmanlıyı gayri resmi olarak temsil etmiştir (Livre d'or de l'Exposition,1889, s.102).

1893 yılında Şikago'da düzenlenen uluslararası sergide gayri resmi temsiller için büyük bir cadde oluşturulmuştur. Bu caddenin iki tarafındaki mekanlar büyük parçalara ayrılarak uluslara verilmiş ve onlardan kendi ulusal köy ya da şehir temalarını oluşturmaları istenmiştir (Başaran, 2015, ss.32 – 35). Mali olarak zor durumda olan Osmanlı kendisine ayrılan devasa alanındaki temsilini kontrolü hükümetin atadığı komisyon ve başındaki komiser tarafından sağlanması koşulu ile Sadullah & Souhami adlı özel şirkete bırakmıştır. Mısır'ın çok popüler olan "Kahire Sokağı" teması bu sergide tekrar ve yine özel bir işletme tarafından düzenlenmiştir. Osmanlı sergi komisyonu ilk defa bu sergide Mısır'ın çok beğenilen "Kahire Sokağı" temasına karşılık olarak bir İstanbul teması oluşturmayı planlamıştır. Özel şirketle yapılan anlaşmada ayrılan bölüme dikilitaşın ahşap replikasının, Osmanlı pazarı binasının, bir caminin, bir tiyatrunun yapılacağı hakkında bilgiler bulunmaktadır ve diğer boş alanların ise ticari amaçlı bina yapımı için kiralanacağı yazmaktadır. (BOA,Y.A.RES.,58/33). Başta bu alanın isminin "Türk Köyü" mü yoksa "İstanbul Sokağı" mı olması düşünüldü bilinmemekle birlikte sergide ikisinin de yan yana kullanıldığı görülmektedir. Sergi açılışında ise kiralanmış yerlerle birlikte bir cami, kahvehane, restoran, şerbet ve yemiş satılan köşkler, büyük bir halı dükkanı, tiyatro, Şam Sarayı ve içinde Dikilitaş ve Yılanlı Sütunun bulunduğu At Meydanı, Bedevi çadırları, alt katları çeşitli amaçlar için kullanılan dükkan olarak, üst katları ise çalışanlar için ofis ve kalacak yer olarak kullanılan on iki kadar ev ve kırk dükkanın yer aldığı bir Kapalı Çarşı inşa edildiği görülmektedir (Musavver Şikago Sergisi Gazetesi 4, 1893, s. 22). Sergi alanının İstanbul'un bazı simge yapılarından referanslar içermesine rağmen genelde imparatorluğun doğu, özelde ise Suriye etkisinin pek çok detayda kendini belli ettiği görülmektedir. Bunun da özel şirketin kiraladığı şahıs ya da şirketlerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitekim sergiyle ilgili yorumlarda özellikle Suriyeli insan tipleri, bedevi çadır ve göçebelerin hayatı ile ilgili konulara geniş yer verilmiştir.

Bu serginin ardından Fransa'nın gelen yeni yüzyılı karşılamak için düzenlediği 1900

Uluslararası Paris Sergisi'nde Osmanlı yine resmi bir katılımı büyük devletler arasında yerini almıştır. Fransa bu kez Seine nehrinin sol kıyısında "Uluslar Yolu" oluşturarak önemli büyük devletleri ilk sırada diğerlerini ikinci sırada olmak üzere resmi temsillerin tek bir bina içine toplanacağı bir konsept belirlemiştir. Eğlence kısmını ayrı bir yerde konumlandırarak bu bölümü çok küçük uluslar ve kendi sömürgelerine ayırmıştır (Chandler, 1987, s.8 – 14). Osmanlı İmparatorluğu'na ön sırada, Amerika ve İtalya arasında bir yer verilmiştir. Burada da sergi yapısının inşa ve işletme hakkı bir müteahhide devredilmiştir. Planların Osmanlı tarafından çizildiği, uygulamanın ise Fransız mimar tarafından yapıldığı bilinmektedir. Sergi pavyonu bazılarının cami, bazılarının ise saray olarak tanımladıkları dört katlı bir kütle şeklinde inşa edilerek her katı farklı amaçlar ve düzenlemeler için kullanılmıştır. Ayrı bir alanda sergi yeri olmayan Osmanlı bu bina içinde hem sanayi ürünlerini sergilemiş hem de ikinci katında bir askeri müze ve bir tiyatro düzenlemiş, yerli bir pazar sokağı havasını verecek bir koridor oluşturmuş, bedesten, çeşitli atölyeler ve kahvehane yapmıştır. Binanın bazı duvarlarında mimari çizimler ve Kudüs'ün önemli bölümlerinden tasvirler sergilenmiştir. Yapı Arap, Mısır ve de İstanbul'daki bazı eserlerin sentezi şeklinde yorumlanmıştır (Yarar, 2018, s.109 – 114).

Amerika'nın yeni yüzyılın hemen başında düzenlediği 1904 St. Lois Sergisi'ne Osmanlı yine resmi olarak katılmıştır. Bu sergiyle ilgili bilgiler ve Osmanlı katılımının detayları bir alt başlıkta ayrıca ele alınacaktır.

Osmanlı'nın son katıldığı büyük kapsamlı uluslararası sergi organizasyonu yine Amerika tarafından düzenlenen 1915 San Francisco Sergisi'dir. Savaşa rağmen Osmanlı resmi olarak katılmış ve pavyonların inşası için Vahan Kardeşyan ile anlaşmış fakat işletme hakkı verilmeyip sadece ücret karşılığında inşa işi verilerek sergiden sorumlu olarak New York şehbenderi Celal Bey görevlendirilmiştir. Osmanlı tebaası bir Ermeni mimar ile Amerika'dan bir mimarın ortaklaşa çalıştığı bir cami ve bir sergi binası inşa edilmiştir (Yarar, 2018, s.139 – 141). Yüksek duvarlı, kemerli bir anıtsal girişi olan ve üzeri kubbeye örtülen sergi binasının iki yanına daha alçak ek bölümler yapılmıştır. Hakkında detaylı bilgi olmayan binanın içinin bölümlere ayrılarak farklı işlevlerde mekanlar oluşturulduğu düşünülmektedir. Caminin ise iki katlı tek kubbeli ve köşeleri payandalı masif bir yapı olduğu, yüksek kasnağı da dahil olmak üzere cephesinde çok sayıda kemerli pencere yer aldığı görülmektedir.

Osmanlı'nın uluslararası sergilerdeki katılımını değerlendirdiğimizde, o dönemin en önemli organizasyonlarından biri olan bu sergilerin önemini kavradığını, tüm ekonomik problemlere ve savaşa rağmen bu uluslararası arenada varlığını ve gücünü son ana kadar göstermek için çabaladığını görmekteyiz. Her geçen gün bünyesinden ayrılıp bir ulus olarak kendini sergilerde temsil eden ülkelerin de Osmanlı'nın katılımına devam etmesinde itici bir güç olduğu muhakkaktır.

1904 Uluslararası St. Louis Sergisi ve İstanbul'dan Gerçek Bir Kesitin Temsili²

Sanayi ve teknolojik gelişimini neredeyse Avrupa'dan daha ileri seviyeye götüren Amerika, sahip olduğu geniş topraklarda 19. Yüzyıl boyunca her biri değişik eyaletlerde olmak üzere pek çok uluslararası sergi düzenlemiştir. 20. Yüzyılın en büyük sergilerinden biri bu kez Amerika'nın dördüncü büyük şehri olan St. Louis'de şehrin Fransa'dan satın alınışının yüzüncü yılını kutlamak amacıyla 1903 yılında açılmak üzere yola çıkmıştır. Ancak sergi bir yıl gecikmeyle 1904 yılında açılabilmiştir. Şehrin gelişim yönündeki devasa ormanlık alanı olan Forest Parkı ıslah edilerek sergi alanı haline getirilmiştir. Uluslararası St. Louis Sergisi, David R. Francis komisyon başkanlığında 1893 Şikago Sergisi'nin ulaştığı başarıyı geçmek üzere iddialı bir şekilde hazırlandığı bir sergi olmuştur. Yeni seçilen demokrat belediye başkanı Rolla Wells ise şehrin adının duyulması ve gelişmesi için sergiyi sonuna kadar desteklemiştir.

Sergi binaları Beaux – Arts kurallarına uygun tasarlanıp eğlenceli bir şekilde düzenlenmiştir. Binaların dışı fildişi renginde alçı harcıyla boyanarak Şikago sergisindeki “Beyaz Şehir” teması burada “Fildişi Şehri” olarak tasarlanmıştır. Park alanının genişliği nedeniyle sergilemeler öbekler halinde farklı noktalara dağıtılmış, aralarındaki ulaşım ise raylı sistemle sağlanmıştır. Alanın bir kısmı ana sergi binalarına, bir kısmı “Pike” adı altındaki eğlence merkezine, bir kısmı kolonilere, bir kısmı ise yabancı ülkelerin ulusal mimarilerine ayrılmıştır. Ayrıca ana binanın arkasındaki 13 dönümlük arazide içinde kutsal kilise mezarı, Kubbet-üs-Sahra ve batı duvarı olan Kudüs şehri reproduksiyonu yapılmıştır (Findling ve Pelle, 2008,s. 171 – 177).

Sergi sınıflandırması 16 ana başlık, 144 grup ve 807 alt gruba ayrılmıştır. Sınıflandırma ana hatlarıyla Şikago Sergisi'ndeki sınıflandırmaya benzemekle birlikte ana başlıklara ilaveler yapılmıştır. İlk defa Güzel Sanatlar sergilemelerinin içinde uygulamalı sanatlara da yer verildiği belirtilmiştir. “Antropoloji” ana başlığı için bodrum katıyla beraber üç katlı olan bir bina inşa edilerek Etnoloji, Arkeoloji, Tarih, Antropometri ve Psikometri alt başlıklarına uygun sergilemeler yapılmıştır. Ayrıca; fotoğrafçılığın kaydettiği ilerlemeden dolayı artık Güzel Sanatlar bölümünde sergilenmeyi hak ettiği ve fotoğraf sanatı örneklerinin aslında Serbest Sanatlar bölümüne girmesi gerekirken ilk defa bu sergide Sanat Sarayında duvara asılacağı belirtilmiştir (The Universal Exposition of 1904, s.13,41-45).

Yabancı uluslara ait sergilemelerin yapıldığı bölümde yer alan Kahire Sokağı, İstanbul şehri, Eski Paris, İrlanda Köyü, Japon Fuarı, Alman Alpleri, Antik Roma, Mistik Asya, Sibirya demiryolu gibi çeşitli temsiller içerisinde yer alan aktivite ve satışa yönelik faaliyetler uluslararası sergilerin eğlence ve tüketim yönünün geldiği noktayı gözler önüne sermektedir. St. Loui Sergisi Şikago Sergisi kadar başarılı bulunmamış fakat sergilemeye

² Bu bölüm makalenin yazımı sırasında bir dergide yayımlanan “1904 St. Louis Dünya Fuarı ve Osmanlı Temsiliyeti: Celal Esad Arseven Sergisi”adlı makale ile aynı içeriği paylaşıyor gibi görünse de adı geçen makale sadece St.Louis sergisi ve Celal Esad Arseven çizimlerine yönelik tanıtım amaçlı yazılmış ve bu çizimlere ilk defa değinildiği belirtilmiştir. Oysa bu çizimlerden daha önce bir doktora tezinde bahsedilmiştir: Bkz. Yarar, 2018; Ayrıca bu makalede diğer makaleden farklı olarak Osmanlı mimari temsilleri kronolojik olarak değerlendirilerek bu sergide neden bu temanın seçildiği hakkında bir değerlendirme de yapılmıştır. Bu nedenle ortak olan Arseven'in çizimleri dışında içerik olarak diğer makaleden farklıdır.

eklediği kültür ve eğlence temalarıyla dikkate değer bir sergi olmuştur.

Osmanlı gerek içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi sorunlar gerek se uzaklık nedeniyle St. Louis Sergisi'ne resmi olarak katılmamış fakat bir komisyon kurarak özel girişimcilerin katılımını sağlamıştır. Anlaştığı özel bir şirket Pike adlı eğlence kısmında Osmanlı için "İstanbul Şehri" temasında bir temsil oluşturmuştur (Daily official program: World's Fair Louisiana Purchase Exposition, 1904: 15). Amerika'nın Washington eyaletindeki Osmanlı Büyükelçiliğinden H.E. Şekip bey sergi baş komiseri, Dr. Herman Schoenfeld komiser yardımcısı, Mr. George Eli Hall ise genel sekreter olarak atanmış ve sergi ile ilgili çalışmaları yerinde takip etmişlerdir (Oficcial Directory of the Louisiana Purchase Exposition World's Fair, 1904: 70). Adı geçen bu kişiler o dönemde Amerika'daki Osmanlı elçiliklerinde değişik görevlerde çalışan memurlardır. Osmanlı bölümünün inşa ve işletmesinden sorumlu kişi George Pangalo'dur. Osmanlı temsilinin çizimini ise Pangalo'nun teklifi ile Celal Esad Arseven yapmıştır.

İzmir'de dünyaya gelen ve eğitimini İstanbul Robert Koleji'nde tamamlayan George Pangalo demiryolu servisinde beş yıl görev yapmış ve ardından banka memuru olarak bir yıl Selanik'te ve gazeteci olarak bir yıl da Bükreş'te çalışmıştır. Daha sonra İskenderiye'ye gidip banka memuru olarak çalışmış ve bir süre sonra Kahire'deki bir İngiliz - Mısır ortaklı bir bankaya müdür olarak atanmış ve burada 1888 yılında kadar görev yapmıştır. Ardından Uluslararası Şikago Sergisi için Hıdiv Tevfik Paşayı ikna eden Pangalo o sırada Kahire'deki İslam anıtlarını koruma çalışmasını yürüten ve Hıdiv'in mimarı olarak bilinen Max Herz'in de desteğini alarak Kahire Sokağını tasarlamıştır (<http://www.levantineheritage.com/pangalo.htm>). Kaynaklarda sokağın Kahire'deki Raphael & Benyakar şirketinin kontrolünde yapıldığı ve bu şirketin Amerika'daki idarecinin Arthur H. Smythe olduğu belirtilmiştir (Truman, 1893: s. 554). István Ormos 'a göre ise Pangalo, "Kahire Sokağı" düzenlemesini The Egypt - Chicago Exposition Company ile anlaşarak gerçekleştirmiştir (Ormos, 2016, s. 118). Projeyi başarılı ve kazançlı bir şekilde tamamlayan Pangalo'nun 1904 St. Louis Sergisi'nde de yine "Kahire Sokağı" ve "İstanbul" adlı temsilleri Şikago'daki aynı şirketin kontrolünde tasarladığı bilinmektedir (Final report of the Louisiana purchase exposition commission, 1906: 720, 724).

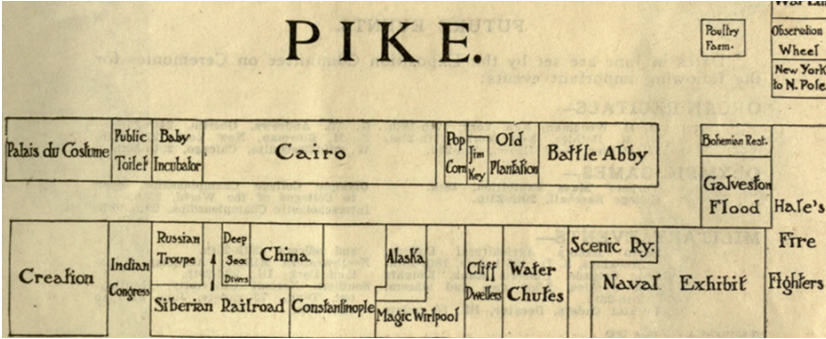
Pangalo'nun bağlı olduğu bu şirketin içinde İstanbul şehrinde kesitlerin olduğu bölümü tasarlamak için bir proje yarışması açmış olduğu görülmektedir. Bu proje için en uygun başvuruların Osmanlı başkentinden katılacak kişilerin çizimleri olması doğaldır. Bu nedenle Pangalo projeden Arseven'e bahsetmiş olması olmalıdır. Yarışmaya katılan diğer kişiler hakkında herhangi bilgi bulunamamıştır.

Osmanlı bölümü için yapılan İstanbul şehri çizimlerini yapan Celal Esad Arseven (1875 - 1971) iki defa sadrazamlığa getirilen Ahmed Esad Paşa'nın oğludur. İyi bir eğitim alan Arseven resme karşı ilgilidir ve Şeker Ahmet Paşadan ve Hoca Ali Rıza'dan ders alma şansına sahip olmuştur. Kendini pek çok yönde iyi yetiştiren Arseven daha sonra şehircilik ve mimarlık tarihiyle ilgilenmiştir. Ressam, Edebiyatçı, Sanat Tarihçi, Yazar, Oyun Yazarı, Çevirmen gibi kendisine atfedilen ünvanlar dışında resmi görevlerde de bulunmuş, Kadıköy Belediye Dairesi Müdürlüğü yapmış, Sanayi-i Nefise'de mimarlık tarihi dersleri vermiş, Atatürk'ün isteğiyle hazırlanan "Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı projenin genişletilmiş baskısı için "Türklerde Mimari" başlıklı yazıyı yazmıştır. Sanat tarihi başta olmak üzere pek çok konuda eserleri bulunmaktadır (Arseven,

1993, s. 10 – 23).

Arseven hatıra kitabında Pangalo adlı bir Amerikalı'nın teşvikiyle S. Louis Sergisindeki Osmanlı temsili için eski İstanbul mahalleleri ve Büyük Çarşığı içeren bir proje yarışmasına katıldığını ve kazandığını, bu projenin inşasında bulunmak için davet edildiğini fakat hükümetin buna müsaade etmediğini not etmiştir (Arseven, 1993: 50 – 51).

St. Louis Sergisi'nin "The Pike" adı verilen eğlence alanı Şikago Sergisi'ndeki gibi uzun bir caddeden oluşmaktadır (Görsel 1). Caddenin iki tarafı farklı büyüklüklerde alanlara bölünerek katılımcı uluslar için ayrılmıştır. Osmanlıya Mısır için ayrılan uzun bir dikdörtgen alanın karşısında yamuk bir formda daha küçük bir alan verilmiştir. Bu alanda özel şirket tarafından İstanbul şehir temalı bir temsil hazırlanmıştır. İstanbul şehri Haliç ile Marmara denizi arasındaki alanda eski Theodosius forumu civarını da içine alan bölümün tasviridir. Dar ve çıkmaz sokak şeklinde çarşılar, her biri farklı kolonlar üzerine oturan kemerler ile düzenlenmiştir. Pek çoğu tek kat olan binaların bazıları iki katlı olarak yapılmıştır (Şekil 2).

Görsel 1. 1904 Uluslararası St. Louis Sergisi'nde "Pike" adlı eğlence alanının çizimi (Daily Official Program: World's Fair Louisiana Purchase Exposition, St. Louis, U.S.A., 1904: 15)

Görsel 2. 1904 Uluslararası St. Louis Sergisi'nde "Pike" adlı eğlence alanının tasviri (The Universal Exposition of 1904: 25)

Bir yayında çarşının üç binin üzerinde bölümden oluştuğu tahmin edildiği, bunların yirmi dört firmanın oluşturduğu bölümler olduğu yazılmıştır. Çarşı girişi olarak Nuruosmaniye Camisi'nin kapısı seçilmiştir. (Görsel 3) Bu kapı Kalpakçılar Caddesi'ne uzanmakta ve Doğu – Batı uzantısında düz olarak ilerlemektedir (Görsel 4). Çarşının dışında tipik Türk Sokağı da gösterilmiştir. Her sokak bir diğeriyle bağlantılı ve detaylı olarak tasvir edilmiştir. Fakat sokaklar gereğinden fazla kısa tutulmak zorunda kalmış buna rağmen perspektif ve yarattığı şaşkınlık başarılı bir şekilde yansıtılmıştır. Celal Esad'ın çarşı ve evlerin çizimlerini yaptığı belirtilmiş fakat fotoğrafta da görülen Theodosius forumu ve sur duvarlarını kimin çizdiği ve yaptığı hakkında bir bilgiye yer verilmemiştir. (The Universal Exposition of 1904. Exhibits, Architecture, Ceremonies, Amusements, 1904, s.18).

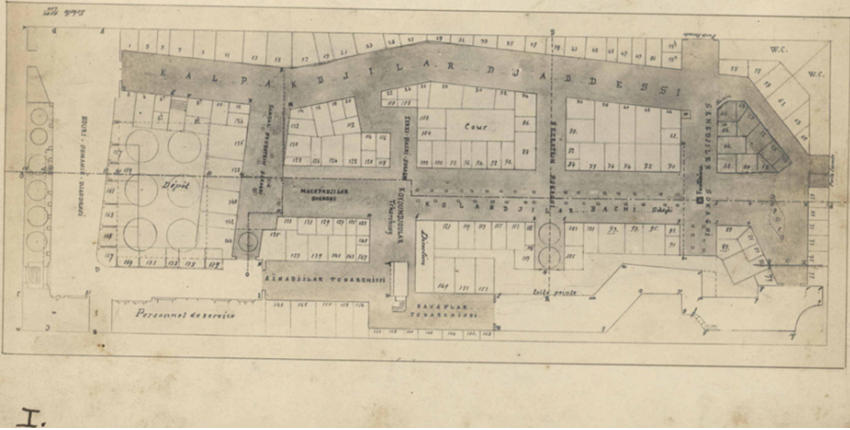
Görsel 3- 4. Uluslararası St. Louis Sergisi'ndeki Osmanlı Kapalı Çarşısı kapısı ve içi
(The Universal Exposition of 1904: 21-22)

Başka bir yayında Osmanlının İstanbul şehri temsilinde Kapalıçarşı'nın Nuruosmaniye kapısı ve Kalpakçılar Caddesi de dahil on bir caddesi ve ek olarak bir sokağın canlandırıldığı, bu çizimlerin Celal Esad Bey tarafından yapıldığı, kendisinin Osmanlı'da sanatın gelişmesine önemli katkıları olan bir şahsiyet olduğu ve bu çizimleri devletin doğru bir şekilde temsil edilmesi gerektiği için yaptığını belirtmiştir (World's Fair Bulletin (St Louis), 1903, 9, s.35-36).

İstanbul Atatürk Kitaplığı Arşivi'nde bulunan on beş adet çizim Arseven'in St. Louis sergisi için çizdiği projeleri işaret etmektedir. Sayı on beş olsa da her çizimin sol alt köşesinde roma rakamlarıyla yazılmış sayılardan IX numaralı çizim iki defa yazılmış, çizim aynı olmasına rağmen bir tanesinin altına Osmanlı alfabesiyle ve el yazısıyla iki satır not düşülmüştür. Bu durumda aslında on dört farklı çizim bulunmaktadır. Bir çizimin üzerinde ise hem IV, hem de XIII rakamları yer almaktadır. Bu durumda rakamlardan birisi eksiktir.

Çizimlerden bir numaralı olanı yukarıda da adı geçen Kalpakçılar Caddesi ve civarındaki dokunun çizimini göstermektedir. (Görsel 5) Arseven'in sergi için çizimler yapacağı ve İstanbul'dan bir bölümün canlandırılacağı yer olarak bu alanı seçtiği görülmektedir. Bu çizimde; Nuruosmaniye Camiinin önünde ve caddenin sağ tarafını kapsayan

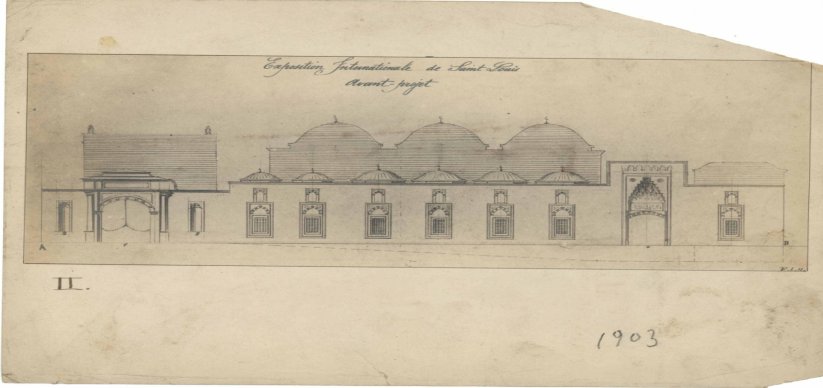
alandan, Kalpakçılar Caddesini kesen Sandal Bedesten Sokağı, bu sokağı dikine kesen Machfadjılar? Sokağı ve sonunda Kuyumcular Çarşısı, sokağın sonunda ise Aynacılar Çarşısı, ileride yine Kalpakçılar Caddesini kesen Terzibaşı Sokağı, ilerisinde ise bu sokağı kesen Kolancılar Başı Sokağı ve sonrasında caddeyi kesen Bedesten Sokağı ve en son Senedciler Sokağı adları yer almaktadır. Günümüzdeki Kapalı Çarşı haritalarıyla karşılaştırıldığında bazı isimler ve yerleri yaklaşık olarak aynı olsa da Machfadjılar? Sokağı, Bedesten Sokağı ve Senedciler Sokağı adlarına rastlanamamıştır. Ayrıca çizimin solunda bulunan ve altı kubbeli olarak gösterilip üzerine depo yazılan alan aslında yirmi kubbesi olan Sandal Bedestenidir. Burada mekanların ölçeklerinin küçültüldüğü ve birbirine olan oranların eşit olmadığı gözlenmektedir.

Görsel 5. Arseven'in St. Louis Sergisi çizimlerinden 1 numaralı çizim³ (Bel_Mtf 003724)

II, III ve IV numaralı çizimler çarşının farklı dış cephelerinden bazı giriş ve pencereleri göstermektedir (Görsel 6, 7, 8). III numaralı çizimde sokak cephesinde yer alan değişik düzende ki kemerli dükkan ve çarşı kapılarının diğerlerinden farklı olarak gölgeleriyle birlikte detaylı olarak çizildiği görülmektedir. IV numaralı çizimin sol tarafında sergide de inşa edilen Kapalı Çarşı'nın Nuruosmaniye kapısı yer almaktadır.

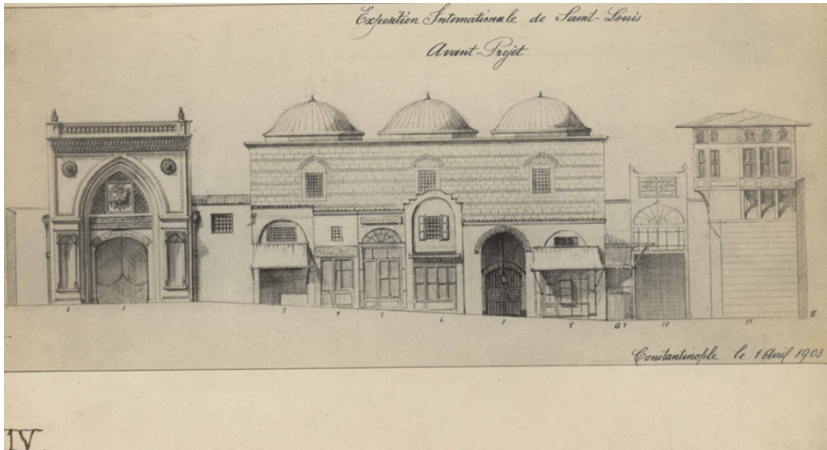
3 Fotoğrafların daha net görülebilmesi ve bir miktar daha büyütülebilmesi için orijinal fotoğrafların yanlarındaki yazı bulunmayan köşeler kırılmıştır. Ayrıca numaralandırma düzenine bakıldığında rakamların çerçevenin dışında sol alt köşede yer aldığı görülmektedir. Bu düzen esas alındığında üzerinde hem VI hem XIII bulunan çizim rakamı yerine göre XIII olarak değerlendirilmiştir. IX numaralı çizim iki defa yer aldığı için sadece Osmanlıca yazı ilaveli olan çizim kullanılmıştır.

Şekil 6. Arseven'in St. Louis Sergisi Çizimlerinden 2 Numaralı Çizim (Bel_Mtf 003717)

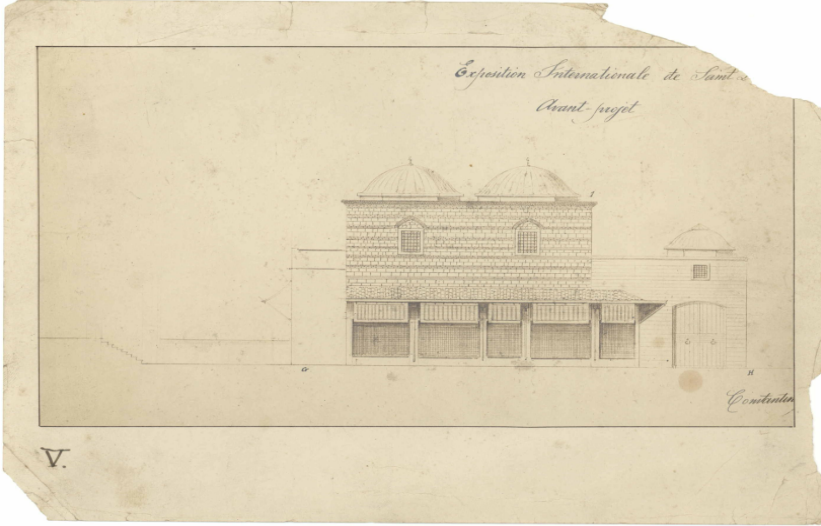

Görsel 7. Arseven'in St. Louis Sergisi Çizimlerinden 3 Numaralı Çizim (Bel_Mtf 003715)

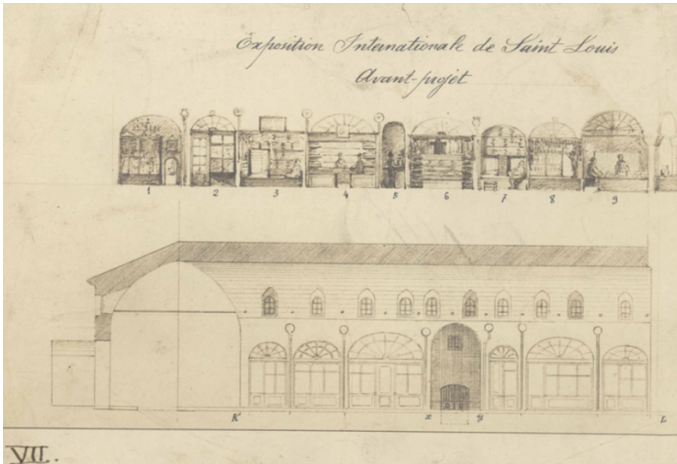

Görsel 8. Arseven'in St. Louis Sergisi çizimlerinden 4 numaralı çizim (Bel_Mtf 003712)

V numaralı çizim iki katlı, kubbeli ve girişini gösteren tek bir yapıya aittir (Görsel 9). VII, VIII, IX ve X numaralı çizimler Kapalı Çarşı'nın değişik cephelerinden kesitleri içeren çizimlerdir (Görsel 10, 11, 12, 13). VII numaralı çizim Kapalı Çarşı'nın hem dışından hem de içindeki numaralandırılan bölümlerin kesitlerini içermektedir. Bu çizimler St. Louis Sergisi'ndeki İstanbul şehri içine inşa edilecek olan Kapalı Çarşı'ya örnek teşkil etmesi için yapılmış olmalıdır. IX numaralı çizimde ise Kapalı Çarşı'nın diğerlerine göre çok uzun dış yüzeyi büyük birkaç kapısıyla birlikte gösterilmiştir. Bu çizimin inşa edilecek çarşının cephelerine örnek teşkil etmesi amacıyla yapılmış olması muhtemeldir.

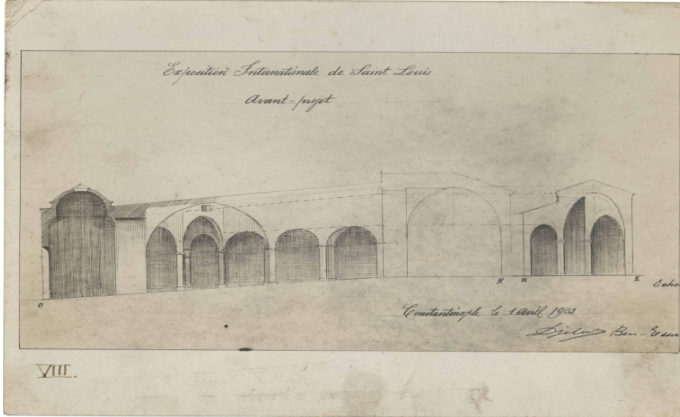

Görsel 9. Arseven'in St. Louis Sergisi çizimlerinden 5 numaralı çizim (Bel_Mtf 003714)

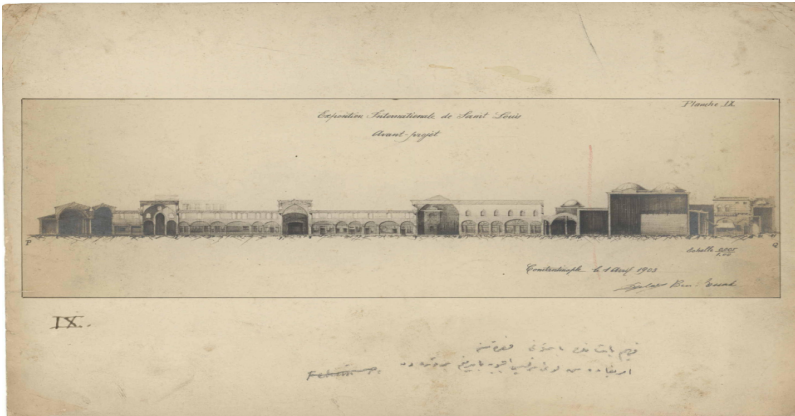

Görsel 10. Arseven'in St. Louis Sergisi çizimlerinden 7 numaralı çizim (Bel_Mtf 003711)

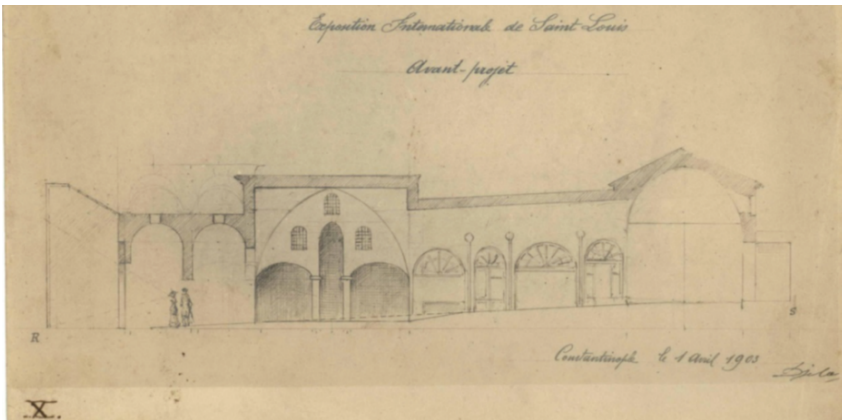

Görsel 11. Arseven'in St. Louis Sergisi çizimlerinden 8 numaralı çizim (Bel_Mtf 003723)

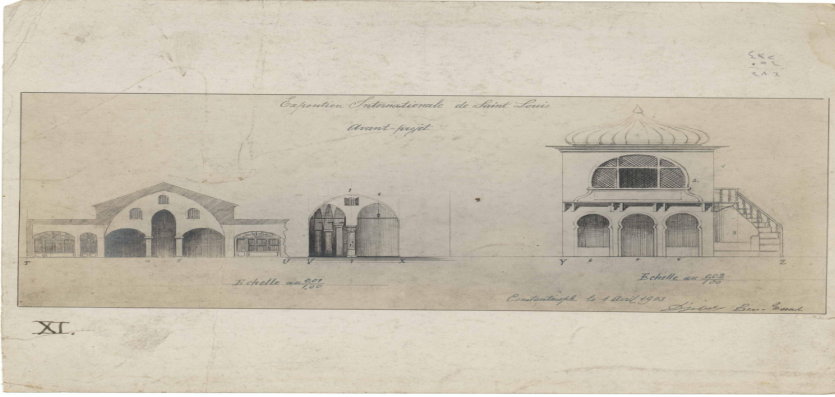
Görsel 12. Arseven'in St. Louis Sergisi çizimlerinden 9 numaralı çizim (Bel_Mtf 003721)

Görsel 13. Arseven'in St. Louis Sergisi çizimlerinden 10 numaralı çizim (Bel_Mtf 003722)

XI numaralı çizim Kapalı Çarşı'nın içinden bir bölümü ve soğan kubbeli iki katlı,

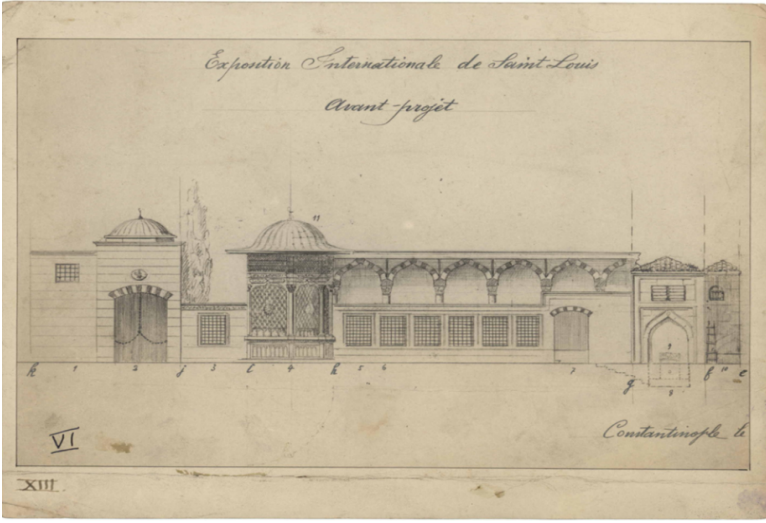
köşk mescidi andıran bir yapıyı göstermektedir (Görsel 14). Bazılarında da olduğu gibi bu çizimde ölçek (échelle) değerleri yazılmıştır. XII, XIV, XV numaralı çizimler İstanbul'un geleneksel ev örneklerini içermektedir. Bu çizimlerin sergide çarşının etrafına birkaç sıra şeklinde yapılacak ve İstanbul silüetini tamamlayacak yapılara örnek teşkil etmesi amacıyla yapıldığı düşünülmektedir. Her çizimde evlerin detay, gölge ve çizgi özellikleri farklıdır. XII numaralı çizimdeki evlerin en ufak detaylarına kadar ince bir işçilikle kağıda aktarıldığı görülmektedir. XIII numaralı çizim ise yine bir sokak dokusundan kemerli geniş saçaklı ve kubbeli bir yapı, çeşme ve başka bir kubbeli giriş kapısının yer aldığı bir yapıdan oluşmaktadır. Bu çizimlerin Arseven'in sergiye gönderdiği çizimler olup olmadığı bilinmemektedir. Bunlardan bazılarının ilk çalışmalar olup daha sonra yapılan detaylı ya da farklı çizimlerin gönderilmiş olması da muhtemeldir. Sergilerde inşa edilen pavyonların çizimleri o ulusun ana sergi bölümünde sergilendiği bilinmektedir. Arseven'in gönderdiği çizimlerin geri döndüğüne dair bir bilgiye rastlanamamıştır.

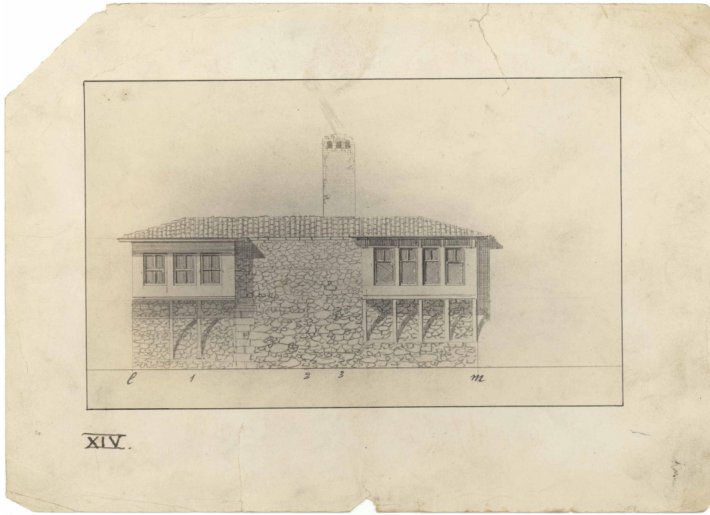
Görsel 14. Arseven'in St. Louis Sergisi Çizimlerinden 11 Numaralı Çizim (Bel_Mtf 003719)

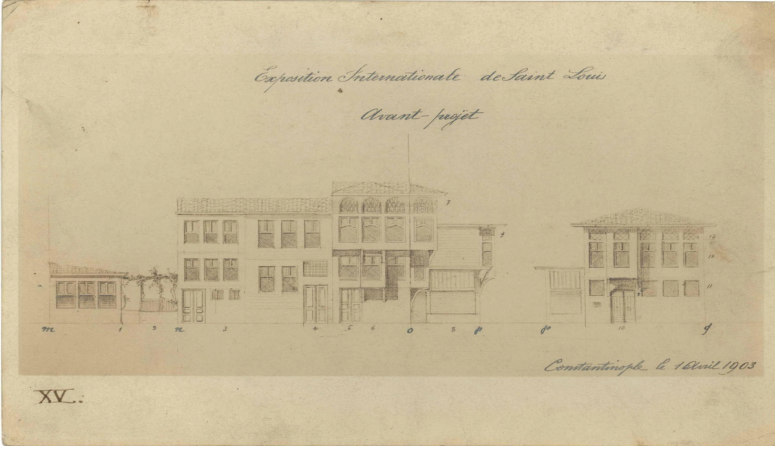
Görsel 15. Arseven'in St. Louis Sergisi Çizimlerinden 12 Numaralı Çizim (Bel_Mtf 003718)

Görsel 16. Arseven'in St. Louis Sergisi Çizimlerinden 13 Numaralı Çizim (Bel_Mtf 003713)

Görsel 17. Arseven'in St. Louis Sergisi Çizimlerinden 14 Numaralı Çizim (Bel_Mtf 003720)

Görsel 18. Arseven'in St. Louis Sergisi çizimlerinden 15 numaralı çizim (Bel_Mtf 003716)

Kapalı Çarşı ve etrafındaki cadde ve sokaklar tarih boyunca sürekli maruz kaldığı deprem ve yangınlar sonucu yıkılıp tekrar yapılarak çok sayıda değişiklik geçirmiştir (Eyice, 1992, s.509-512). Arseven'in çizimleri 1894 İstanbul büyük depreminin ardından yapılan şekliyle çizilmiş ve bu çizimlerin izleri de son iki yangınla birlikte büyük ölçüde silinmiştir. Bazı sokak isimlerinin ve yapıların günümüzde olmayışı bu olayların sonucunda yaşanan değişimlerden kaynaklanmış görünmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Uluslararası sergilerde Osmanlı, kendi temsilinde İstanbul temasını St. Louis Sergisinde ikinci kez ve ilkinde olduğu gibi yine özel şirket vasıtasıyla gerçekleştirmiştir. 1893 Şikago Sergi'sinde özel şirket tarafından 1889 Paris Sergisi'nden sonra çok popüler olan ve sürekli her sergide tekrarlanan "Kahire Sokağı" na karşılık olarak ilk defa bir İstanbul teması yaratılmıştır. Fakat Osmanlı temsiline ayrılan bu bölümde hem kazanç hem de popülerlik adına çok farklı ve karışık bir düzenleme yapılmıştır. Bir taraftan İstanbul'un Dikilitaşı, Yılanlı Sütunu, Kapalı Çarşısı ve geleneksel evleri, diğer taraftan Şam Sarayı, İran çadırı, bedevi çadırları, etrafa saçılmış şerbet köşkleri, farklı bir tarzda restoranı ve içinde değişik etnik grupların temsillerinin yapıldığı tiyatrosu ile tam bir karmaşa halinde görülmektedir. Düzensiz yerleştirilen bu yapılardan ne bir sokak ne de bir meydan olabilecek bir alan kalmıştır. İsimde bile bir karmaşa vardır. Girişte "İstanbul Street" ve "Turkish Village" birlikte yazmıştır.

Paris, Şikago ve St. Louis sergilerinde Mısır'ın temsili olan "Kahire Sokağı" ise popülerliğini yer yer girintileri ve çıkmazları olan dolambaçlı dar bir sokak boyunca karşılıklı olarak yerleştirilen farklı mimari örneklerin aslına uygun olarak yapılmış replikalarından oluşturulmuştur. Memluk döneminden bir cami, konak, sıradan evler, mektep, çarşı, bedesten, tiyatro, kahvehane, berber gibi pek çok yapı ziyaretçilere Kahire'den gerçek bir kesiti sunmuştur (Görsel 19,20). Kirli duvarlar, yolda gezen eşekler, develer ve hamallar bu gerçek hayatı canlı bir şekilde yaşatmıştır. Doğunun egzotizmini tam olarak karşılayan bu tasarım bu nedenle sergilerdeki en ilgi çeken tasarım olmuştur.

Ayrıca her sergisinde Mısır bu egzotik bölümün yanında ya da girişinde mutlaka Firavunlar dönemine ait bir yapıyı da inşa edip kendi topraklarının çok popüler olan antikitesini göstermeyi de ihmal etmemiştir.

Görsel 19 – 20. 1889 Paris ve 1893 Şikago Sergilerinde “Kahire Sokağı” temsilleri (<https://www.flickr.com/photos/13476480@N07/40999438801>, <https://archive.org/details/sheppsworldsfair00sheprich>)

1904 St. Louis Sergisi'nde Mısır ve Osmanlı temsillerini aynı özel şirketin hazırlaması temsilin daha profesyonelce yapılmasını sağlamıştır. Osmanlı temsilinde bu kez İstanbul temasının Mısır'da olduğu gibi daha gerçekçi olması için yarışma açılarak kullanılacak temanın İstanbul'un gerçek sokak dokusunu içermesi beklenmiştir. Bu sebeple İstanbul'da yaşayan, resim yapabilen aydın ve çok yönlü bir kişilik olan Arseven'e bu teklif yapılmış olmalıdır. Osmanlı için ayrılan alanda hem İstanbul'un simgesi olan Kapalı Çarşı hem de geleneksel evlerinden oluşan birkaç sokak inşası düşünülmüştür. Burada ayrıca Mısır'ın her dönemde sergilediği ve büyük beğeni aldığı antik dönem yapısına paralel olarak İstanbul'un antik bir yapısı olan Forum, sur duvarlarıyla birlikte sergi alanının bir köşesine yerleştirilmiştir. Bu tasarımı kimin çizdiği ve detaylarının ne olduğu konusunda maalesef hiçbir yazılı ve görsel belgeye rastlanmamıştır. 1893 Şikago Sergisi'ndeki ilk İstanbul temsilindeki karmaşa ve çeşitlilik burada tekrarlanmamış, sade ve gerçek bir İstanbul sunulmaya çalışılmıştır. Osmanlı ve Mısır'ın uluslararası sergilerdeki rekabetinin bu sergide aynı şirket aracılığı ile kar amaçlı ve dostane bir şekilde geçtiği söylenebilir.

Sergi alanının Osmanlı ve karşısındaki Mısır bölümüne bakıldığında yine bu sergide Mısır'ın daha büyük bir alanda görkemli binalar ve çok daha gerçekçi tasarımlarla büyük beğeni aldığı görülmektedir. Bu başarısı daha önceki sergilerdeki deneyiminden, sergideki popülerliğinin farkında olarak bunu devam ettirme çabası ve iç işlerinde Osmanlıya bağlı bir bölge olarak kendini tüm dünyaya tanıtarak destek kazanmak,

ticari bağlantılar sağlamak gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Uluslararası sergilerde pek çok Doğu toplumu, ilkel kabileler ve Uzak Doğu her zaman yer almış fakat batılı, hayalinde canlandırdığı oryantal imgeyi Mısır temsillerinde bulmuştur. Mısır'dan sergi için getirilen orijinal parçalar ise temsilin başarılı olma nedenlerinden biridir. Şunu da unutmamak gerekir ki Mısır'ın sergilerdeki başarısı Avrupa'nın özellikle Fransa'nın desteği ve yönlendirmesi sayesinde olmuştur.

Osmanlı ve Mısır uluslararası sergilerin ilkinden itibaren katılımlarını ayrı ayrı gerçekleştirmişler ve mimari temsillerini yan yana sergilemişlerdir. Mısır'ın sergilerdeki başarısı ve yarattığı "Kahire Street" adlı şehir teması Osmanlı'nın temsilde kendi şehir temasını yaratmasında esin kaynağı olmuş ve her ikisi de Osmanlı topraklarına ait olan bu iki şehir uluslararası sergilerde birbirlerine rakip olarak sergilenmişlerdir.

Mısır başta Fransızların yakın ilişkileri ve desteği ile sergilerde belirli bir yere ulaşmış, sonrasında İngilizlerin işgaliyle birlikte bu desteği kaybetse de özel şirketlerin temsilleriyle popülerliğini koruyarak ilerlemiş fakat Batılıya sadece egzotik gelen bir Doğu coğrafyası olma dışında bir şey ifade etmemiştir.

Celal Esad Arseven'in çizimleriyle Osmanlı İmparatorluğu'nun St. Louis Sergisi'ndeki temsili bu zamana kadarki sergiler içinde en gerçekçi ve başarılı temsillerinden biri olmuştur. Bu temsilin oluşturulması ve başarısı uluslararası sergilere başından beri Osmanlı'dan bağımsız olarak katılan Mısır temsillerinin başarısı ve yarattığı rekabet ortamından kaynaklanmaktadır. Osmanlı uluslararası sergilere başından beri bir imparatorluk olarak katılarak, tüm ekonomik zorluklara rağmen kendi varlığını ve gücünü tüm dünyaya göstermek için büyük çaba harcamıştır. Osmanlı İmparatorluğu, gerek devlet gerek se özel şirketler vasıtasıyla katıldığı sergiler de müdahale ve kontrolünü sonuna kadar bırakmamıştır ve I. Dünya Savaşı sonrasına kadar uluslararası arenada varlığını ve kültürel kimliğini sergiler vasıtasıyla göstermiştir.

KAYNAKÇA

BOA,Y.A.RES.,58/33. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Sarayı, Saderet Resmi Maruzat Evrakı)

Anonim (1903). Bazaars of Istanbul, World's Fair Bulletin (St Louis), 35-36.

Arseven, C. E. (1993). Sanat ve Siyaset Hatıralarım. (Haz. Ekrem Işın). İstanbul: İletişim Yayınları.

Başaran, B. (2015). Chicago Kolomb Dünya Sergisi'nde Osmanlı Temsili. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

Chandler, A. (1987). The Paris Exposition Universelle of 1900. *World's Fair Magazine*, VII, (3): 8 - 14. <http://charon.sfsu.edu/publications/index.html> Erişim tarihi: 08.01.2020.

Çelik, Z. (2005) Şarkın Sergilenişi, 19.Yüzyıl Dünya Fuarlarında İslam Mimarisi. (Çev. Nurettin Elhüseyni). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Daily official program: World's Fair Louisiana Purchase Exposition, St. Louis, U.S.A.,

1904.

Derin, S. (2020). "1904 St. Louis Dünya Fuarı ve Osmanlı Temsiliyeti: Celal Esad Arseven Sergisi", *Art-Sanat*, 13: 87 – 116.

Ersoy, A. (2000). On the Sources of the "Ottoman Renaissance": Architectural Revival and its Discourse during the Abdülaziz Era (1861-76). Ph.d. diss., Harvard University.

Eyice, S. (1992). "Büyük Çarşı." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 6: 509-513.

Final Report of the Louisiana Purchase Exposition Commission. (1906). Washington, Gov't print. off.

Findling, J. E. & Pelle, K. D. (Eds.). (2008). *Encyclopedia of World's Fairs and Expositions*, foreword by Vicente González Loscertales, 2nd revised edition, Jefferson, North Carolina, and London: McFarland & Company, Inc., Publishers.

Gautier, A. H. (1867). *Les Curiosités de L'Exposition Universelle de 1867*, Paris: C. Delgrave et Cie.

Göğüş, C. (2006). 19.Yüzyıl Avusturya Gazeteleri Işığında Osmanlı İmparatorluğunun 1873 Viyana Dünya Sergisine Katılımı. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

Greenhalgh, P. (1988). *Ephemeral Vistas. The Expositions Universelles, Great Exhibitions and World's Fairs 1851 – 1939*. Manchester: Manchester University Press.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı.

Livre d'or de l'Exposition, Exposition Universelle de 1889 (Paris, France, 1889).

Mainardi, P. (1987). *Art and Politics of the Second Empire: The Universal Expositions of 1855 and 1867*. New Haven and London.

Mattie, E. (2007). *Dünya Fuarları*. İFM yayınları.

Musavver Şikago Sergisi Gazetesi, (The Chicago Fair Illustrated), (15 Ekim 1893), No: 4-6, Chicago: J.B. Campell & Co.

Nikou, M. (1997). National architecture and international politics: Pavilions of the Near Eastern nations in the Paris International Exposition of 1867. Columbia University, ProQuest, UMI Dissertations Publishing.

Official Directory of the Louisiana Purchase Exposition World's Fair, Saint Louis, 1904.

Ormos, I. (2016). "Between Stage Dekor and Reality, The Cairo Street at the World's Columbian Exposition of 1893 at Chicago". *The Arabist, Budapest Studies in Arabic*, 37: 115 – 134.

Pemsel, J. (1989). *Die Wiener Weltausstellung von 1873: Das gründerzeitliche Wien am Wendepunkt*. Vienna.

The universal Exposition of 1904. Exhibits, Architecture, Ceremonies, Amusements,

St. Louis, 1904, 4 Volume in One.

Truman, B. C. (1893). History of the World's fair; being a complete description of the World's Columbian exposition from its inception.

Yarar, S. (2018). Uluslararası Sergilerde Mimari Temsil ve Uygulama Süreçlerinin Osmanlı – Mısır Rekabeti Üzerinden Değerlendirilmesi (1851 – 1915). Doktora Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.

<http://www.levantineheritage.com/pangalo.htm> (Erişim Tarihi: 03.12.2017)

[https://www.flickr.com/photos/13476480@N07/40999438801\(01.012.2019](https://www.flickr.com/photos/13476480@N07/40999438801(01.012.2019)

<https://archive.org/details/sheppsworldsfair00sheprich> (28.11.2019)

ÇALIŞANLARIN MOTİVASYONUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER: MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİNDE BİR ANALİZ¹

Şükriye KILIÇ AKSOY²

Özet

Bu çalışmanın amacı, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi çalışanlarının motivasyonları üzerinde etkili olan faktörleri belirlemektir. Bu amaçla, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin Merkez ve İlçelerde bulunan birimlerinde görev yapan 207 idari (kadrolu) personele anket uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS 22.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiksel yöntemler olarak, sayı, yüzde, ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi personelinin motivasyonunu yüksek düzeyde etkileyen faktörler sırasıyla şunlardır: yöneticilerin çalışanlar arasında adil davranması, çalışanların işyerinde çalışma arkadaşları ile ilişkilerinin iyi olması, aldıkları ücret (maaş+ikramiye) seviyesi, yöneticilerin özel günlerde (nikah töreni, doğum günü vb.) çalışanlarının yanında olmasıdır.

Anahtar Sözcükler: Motivasyon, Motivasyon Faktörleri, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Çalışanlar.

Araştırma Makalesi | Geliş Tarihi 16.01.2020 - Kabul Tarihi: 08.05.2020

Atif: Kılıç Aksoy, Ş. (2020).

"Çalışanların Motivasyonunu Etkileyen Faktörler: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinde Bir Analiz"
Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), sayı 7, s. 89-111.

¹ Bu makale Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde kabul edilen Yüksek Lisans Tezinden hazırlanmıştır.

² Doktora Öğrencisi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşleme Anabilim Dalı. E-posta: skaksoy@mehmetakif.edu.tr Orcid: 0000-0001-7473-5921

FACTORS AFFECTING THE MOTIVATION OF EMPLOYEES: AN ANALYSIS AT MEHMET AKİF ERSOY UNIVERSITY

Abstract

Purpose of this study is to determine the factors that are effective on motivations of Mehmet Akif Ersoy University employees. For this purpose, a questionnaire was applied to 207 permanently working administrative staff of Mehmet Akif Ersoy University located in the centre and districts. Data obtained from the research was analysed using SPSS 22.0. In the evaluation of the data; number, mean, average and standard deviation were used as descriptive statistical methods. According to the results obtained from the research, the factors that affect the motivation of Mehmet Akif Ersoy University staff highly are as follows in descending order: the managers' fair behaviour among the employees, the good relations of the employees with their colleagues at the workplace, the level of wages (salary + bonuses), and the managers' support to the personnel on their special days (ceremony, birthday, etc.).

Key Words: Motivation, Motivation Factors, Mehmet Akif Ersoy University, Employees.

Giriş

İşletmelerin, kurumların birincil unsuru 'insan'dır. Bir yöneticinin, örgütteki asıl işi çalışanların yeteneğini ve potansiyelini örgüt lehine ortaya çıkarmaktır. Bunun için en güçlü araç, motivasyondur. Çalışanların görevinde başarılı ve verimli olabilmesi için maddi, mali, fiziki ve psiko-sosyal yönden motive edilmeleri gerekmektedir. Motivasyonu yüksek olan insan, işini severek ve isteyerek yapmaya çalışır. İşinden zevk alarak çalışan personel, maksimum performans sergiler. Her çalışanın motivasyonunu artıran nedenler farklı olabilir. İnsanları motive eden faktörler, onların ihtiyaç ve beklentilerine bağlıdır. Ancak, bu ihtiyaç ve beklentiler zaman içerisinde değişebilir. Örneğin, 20'li yaşlarda kişinin amacı, sadece bir iş sahibi olmak, 30'lu yaşlarda işinde kariyer ve ücrete önem vermek ve 50'li yaşlarda işinden emekli olmak olabilir. Sonuç şu ki, kişiyi motive eden unsurlar, zamana ve iş deneyimine göre değişebilmektedir. Yöneticiler de, çalışanlarının hangi motivasyon faktörlerinden etkilendiklerini bilip, onları sağlamaya çalışmalıdır. Yönetici, işletmenin amaçlarının ancak çalışanlarla beraber gerçekleştirilebileceğinin farkında olmalıdır. Yöneticinin başarısı, çalışanlarının örgüt amaçları doğrultusunda çalışmalarına, yetenek ve bilgilerini bu yönde harcamalarına bağlıdır. Eğitim hizmeti veren bir kurum olarak üniversitelerde de çalışanların motivasyonu çok önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada, çalışanların motivasyonlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Motivasyonun Tanımı ve Önemi

Motivasyon, bir insanı belirli bir amaç için harekete geçiren güç, enerji demektir (Yılmaz ve Eroğlu, 2010,s.77). Motivasyon, insanların ve diğer organizmaların davranışlarını yönlendirme ve onlara enerji vermesiyle ilgilidir (Feldman, 1997,s.275).

Motivasyon, kişilerin bekleyiş ve ihtiyaçları, amaçları, davranışları ve kendilerine performansları hakkında bilgi verilmesi konuları ile ilgilidir (Özkalp ve Kirel, 2011, s.277). Motivasyon, kişilerin, belirli amaçlar etrafında harekete geçirilmesine yönelik olup, ihtiyaçların, dürtülerin ve güdülerin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Motivasyon, çalışanların isteklendirilmeleri ve bu yolla kişisel ihtiyaçlarını en iyi biçimde tatmin edeceklerine inandırılmaları sürecidir (Ataman, 2009,s.521). Ayrıca motivasyonu, bir hedefe ulaşma doğrultusunda gayrete ilişkin yoğunluk, istikamet ve kararlılık olarak da tanımlayabiliriz (Robbins ve Judge, 2012,s.204).

Motivasyon tanımlarına göre, motivasyonun temelinde insan davranışını tetiklemesi, bu davranışı yönlendirmesi ve davranışı sürdürmesi olarak üç ana faktörü bulunmaktadır (Sökmen, 2010,s.158):

Motivasyonun iki seviyesi vardır: hayatta kalmak ve başarılı olmak. İnsan hayatta kalmak için güvenliğe, beslenmeye, barınmaya ihtiyaç duyar. Bunlar günlük hayatımızın temel fizyolojik ihtiyaçlarıdır. İnsan, bu temel ihtiyaçları giderirse başarı, duygusal tatmin, kişisel gelişim, değerli olmak, kabul edilmek gibi diğer ihtiyaçlara bakmaya başlar. Yani insanı harekete geçiren düşünceleri, inançları, kısaca ihtiyaçlarıdır (Genç, 2007,s.255)

Motivasyon, gerek çalışanlar ve gerekse işletmeler bakımından şu faydaları sağlayabilir; Motivasyon, çalışanların temel ekonomik ihtiyaçlarını, toplumsal ihtiyaçlarını karşılamaya ve çalışanların yeteneklerini geliştirecek önlemlerin araştırılmasına imkân sağlayacaktır. Çalışanların “ego”larını tatmine yönelecektir. Kurumların, çalışanların verimliliğine, toplumsal ve ekonomik refah koşullarının geliştirilmesine dönük bir rekabet ortamı içine girmelerine ve bireylerin yaratıcılık ve liderlik özelliklerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayacaktır. Çalışanları, sağlanan motivasyon olanaklarından daha çok yararlanmaya yönlterek kişiler arası olumlu rekabeti geliştirecektir. Değişen ekonomik, teknolojik ve toplumsal koşullara göre işletmeleri “esnek motivasyon” sistemlerini kabule zorlayacaktır (Ay, 2007,s.16)

Yönetici, motivasyon ve insan ihtiyaçlarını anlamının, organizasyonel hedeflerin ancak çalışanlarla beraber gerçekleştirilebileceği gerçeğinin farkında olmalıdır. Yöneticinin başarısı, astlarının örgütsel amaçlar doğrultusunda çalışmalarına, bilgi, yetenek ve güçlerini bu yönde harcamalarına bağlıdır. Motivasyon ile performans çok yakından ilişkilidir. Kendisi motive olmayan bir yöneticinin çalışanlarını motive etmesi ve performans göstermesi beklenmemelidir (Yılmaz ve Eroğlu, 2010,s.66).

Motivasyon Kuramları

Motivasyon kuramları, kapsam ve süreç kuramları olmak üzere iki kısımda incelenebilir (Çalışkan,2008,s.83). Kapsam kuramları insanları nelerin güdülediği konusu üzerinde dururken, süreç kuramları ise bireylerin nasıl güdülendiği konusuna yanıt bulmaya çalışır (Can vd., 2006,s.102).

Kapsam Kuramları

Kapsam Kuramları, ihtiyaçları vurgulayarak motivasyonu başlatan faktörleri açıklamaya

çalışırlar (Sökmen, 2010,s.172)

Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı: Bu yaklaşıma göre bütün insan ihtiyaçları aşağıdan yukarıya doğru beşli bir kademe içinde incelenebilir:1-Fizyolojik İhtiyaçlar: yemek yeme, su içme, uyku ve cinsellik gibi ihtiyaçları kapsar (Koçel, 2014,s.735). 2-Güvenlik İhtiyaçları: Örgütsel çalışma ortamı açısından güvenlik ihtiyaçları; işgörenler için huzur içinde çalışabilme, tatmin edici sosyal yardımlar ve yan ödemelerle iş güvenliğinin sağlanması şeklinde yansır (Şimşek, 2007,s.218). 3-Ait Olma ve Sevgi İhtiyaçları: (Sosyal İhtiyaçlar) gruba mensup olma, kabul edilme, dostluk (Koçel, 2014:s.735) bir grubun üyesi haline gelme ve sevilme arzularını yansıtır (Şimşek, 2007,s.218). 4-Saygınlık (Değer) İhtiyaçları: tanınma ve prestij kazanma, kendine güven duyma (Koçel, 2014,s.735) kabul ve saygı görme istek ve beklentileriyle ilgilidirler (Şimşek, 2007,s.218). 5-Kendini Gerçekleştirme İhtiyacı: Görevi orijinal ve yaratıcı bir biçimde yapma arzusu, kişisel yaratıcılık ve keşif yapma ve bilimsel buluşlar (Eren, 2013,s.537)... Eğer, yönetici, personelin hangi ihtiyacını tatmin etmek istediğini anlayabilirse, o ihtiyaçlarını tatmin edebileceği ortamı yaratarak onların belirli yönde davranmalarını sağlayabilir (Koçel, 2010,s.623).

Herzberg'in Çift Faktör Kuramı: Çift faktör teorisinde, birinci grup Motive Edici Faktörler adı altında toplanmış olup, iş'in kendisini, sorumluluk, ilerleme imkanları, statü, başarıma ve tanınma gibi faktörleri kapsamaktadır (Tınaz,2013,s.9). İkinci grup faktörler ise Hijyen Faktörleri adı altında toplanmıştır. Ücret, maaş, çalışma koşulları, iş güvenliği, uygulanan nezaret tarzı gibi faktörler hijyen faktörlerini oluşturmaktadır (Koçel,2014,s.737). Bu teorinin yönetici açısından anlamı şudur: Hijyen faktörleri bulunması gereken asgari faktörlerdir. Bunlar yoksa personeli motive etmek mümkün değildir. Hijyen faktörlerin varlıkları ancak motivasyon için gerekli ortamı yaratır (Koç ve Topaloğlu,2010,s.205).

Alderfer'in E.R.G. (Existence, Relatedness and Growth) Kuramı: Clayton Alderfer, Maslow'un yaklaşımını değişikliğe uğratarak daha basitleştirmiştir. 1-Varolma İhtiyaçları; fiziksel olarak hayatta kalma ve neslini devam ettirme, bunun için her türlü tehlikeden uzak durup güvencede olmalıdır. 2-İlişkisel İhtiyaçlar; başka insanlarla hem çalışma ortamında ve hem de diğer sosyal yaşamda iyi ilişkiler kurma ve devam ettirmeye ilişkindir (Eren, 2013,s.543). 3-Gelişme veya Büyüme İhtiyaçları; Bir insanın kendisi ya da çevresi üzerinde yaratıcı üretici etkiler yapma, yeteneklerini kullanma, yeni yetenekler geliştirme istekleri de bu grupta toplanır (Acuner, 2010,s.42).

Mc Clelland'ın Başarıma İhtiyacı Kuramı: D. McClelland tarafından geliştirilen bu teoriye göre kişi üç grup ihtiyacın etkisi altında davranış gösterir. Bunlar:

1-İlişki Kurma İhtiyacı, İnsanın yaşamını yalnız başına sürdüremeyen ve toplumsal niteliğe sahip bir varlık olduğundan hareketle, diğer kişi ve gruplarla ilişki içinde bulunacağını vurgulamaktadır (Şimşek, 2007,s.222). 2-Güç Kazanma İhtiyacı, kuvvetli olan bir kişi ise, güç ve otorite kaynaklarını genişletme, başkalarını etki altında tutma ve gücünü koruma davranışlarını gösterecektir. 3-Başarıma İhtiyacı kuvvetli olan bir kişi ise kendisine ulaşılması güç ve çalışma gerektiren, anlamlı amaçlar seçerek, bunları gerçekleştirmek için gerekli yetenek ve bilgiyi elde edecek ve bunları kullanacak davranış gösterecektir (Koçel, 2014,s.739). Eğer personelin hissettiği ihtiyaçlar

belirlenebilirse, personel seçim ve yerleştirme sistemleri ona göre düzenlenebilir. Başarı gösterme ihtiyacı yüksek olan bir kişi, bunu elde edebileceği bir görev yapacağından dolayı sahip olduğu beceri ve bilgiyi tam olarak uygulamaya koyma fırsatını bulabilir (Ertürk, 2009,s. 148).

Kapsam kuramlarının tümü, motivasyonun en iyi bir şekilde ihtiyaçların yapısına odaklanarak anlaşılabilceğini varsaymaktadır. Her bir kuram olayları farklı bir şekilde açıklamış ve ihtiyaçlar hakkındaki kendi görüşünün en önemli açıklamayı getirdiğini belirtmektedir. Ancak, hiçbirinin ihtiyaçlarının kesin bir ifadesi olarak düşünülmemeli ve davranışı açıklamada özgün bir temel olarak kullanılmamalıdır. Kuramların farklı gereksinim desenlerini vurgulayıp, daha uygun bakış açısı getiren modeller olarak görülmesi daha uygun bir bakış açısı olacaktır (Özer ve Topaloğlu, 2008, s.18)

Süreç Kuramları

Süreç teorileri, motivasyonun işleyişini bilişsel faaliyetlerle açıklamaya çalışmakta ve davranışın ortaya çıkışından duruşuna kadar gerçekleşen faaliyetlerdeki değişiklikleri konu etmektedir (Koç ve Topaloğlu, 2010,s.207).

Victor H. Vroom'un Bekleyiş Kuramı: Bu modele göre iş ve görev başarısı büyük ölçüde ödüllendirilmiş bir davranışın fonksiyonudur (Şimşek,2007,s.226). Victor Vroom'a göre bir kişinin belli bir iş için gayret sarf etmesi, kişinin ödülü arzulama derecesi (valens) ve ödüllendirme olasılığına (bekleyiş) bağlıdır. Dolayısıyla; Motivasyon= Valens x Beklenti olarak gösterilebilir (Koçel, 2014,s.744). Kuramın üç temel kavramı; Valens, Beklenti ve Araçsallıktır. Valens, bir kişinin belirli bir gayret sarf ederek elde edeceği ödülü arzulama derecesini belirtir (Koçel, 2014,s.744). Beklenti, bireyin belli bir davranışının (çabasının) onu arzu ettiği bir sonuca (ödüle) ulaştıracağı yolundaki inancıdır (Budak ve Budak, 2010,s.67). Araçsallık kavramı ise bireyin belirli bir gayret ile belirli bir düzeyde performans göstermesini ifade eder. Bu performans da belirli bir şekilde ödüllendirilebilir. Bu ödüllendirme birinci kademe sonuç olarak düşünülmelidir. Örneğin bireyin maaş artışı (Budak ve Budak,2010,s.60).

Lawler ve Porter Bekleyiş-Değer Kuramı: Vroom'un beklenti (ümit) kuramını Lawler ve Porter isimli düşünürler bazı örgütsel koşulları ve gerçekleri göz önünde bulundurarak geliştirmişlerdir. Lawler ve Porter, ödüllendirme adaleti ve rol çatışması kavramlarını modele katmışlardır (Eren, 2013,s. 577). Modele göre bireyin çabası iki önemli faktör tarafından ortaklaşa olarak belirlenir. Birincisi, elde edeceği sonuçlara bireyin verdiği değer ve bireyin çabasının bu ödüllerin elde edilmesini ne derece sağlayacağı konusundaki inancı. İkincisi ise, birey elde edeceği ödülleri değerli buluyor ve çabaları sonucunda bu ödüllere ulaşabileceğine inanıyorsa belirli düzeyde çaba harcayacaktır (Koç ve Topaloğlu,2010,s.209).

Adams'ın Eşitlik Kuramı: Eşitlik Kuramı: Eşitlik Teorisi Modeli'ne göre, çalışanların gösterdikleri çaba karşılığında elde edecekleri sonucu adil bulup bulmamaları yani çalışma ortamına dair algıladıkları eşitlik veya eşitsizlik onların iş başarısı ve tatmini üzerinde belirleyicidir (Ataman, 2009,s.538 Birey kendisinin sarfettiği gayret ve karşılığında elde ettiği sonucu, aynı iş ortamında başkalarının sarf ettiği gayret ve elde ettikleri sonuç ile karşılaştırır (Koçel, 2014,s.748). Ödül adaletinde bir denge aramanın

önemli olduğuna ilişkin görüşler örgütlerdeki, düşmanlık, kin, aşırı hırs ve ihtirasların ortaya koyduğu olumsuz etkilerin azaltılması yönünden önemlidir (Eren, 2012,s.543)

Locke'un Amaç Kuramı: Edwin Locke tarafından geliştirilen bu motivasyon teorisine göre, kişilerin belirlediği amaçlar, onların motivasyon derecelerini de belirleyecektir. Erişilmesi zor ve yüksek amaç belirleyen kişi, elde edilmesi gayet kolay olan amaçlar belirleyen bir kişiye oranla daha yüksek performans gösterecek ve daha fazla motive olacaktır (Koçel, 2014,s.750). Amaç kuramı, çalışanların, amaçları uğruna bilinçli olarak eylemlerde bulunacağı tezi üzerine kurulmuştur. Bu teze göre çalışan, işinde kendisine uygun amaçlar koymaktan, bu amaçlara ulaşmak için çaba harcamaktan ve amaca ulaşmaktan haz duyar (Çalışkan, 2008,s.126).

Skinner'in Pekiştirme (Şartlandırma) Kuramı: Pekiştirme Kuramı, kişilerin elde ettikleri olumlu veya olumsuz sonuçlara göre bir davranışı yeniden gösterip göstermeyecekleri noktasına açıklık getirmektedir. Bu kurama göre, bireyler kişisel olarak en çok ödüllendirilen davranışa yönelmekte ve bireysel davranış ödüllerin kontrol edilmesiyle şekillendirilmektedir (Şimşek vd.,2011,s. 198). Buradan hareketle belirli olumlu davranışları göstermek ve onları pekiştirmek, alışkanlık haline getirmek için olumlu pekiştirme, olumsuz pekiştirme, ortadan kaldırma ve cezalandırma olarak dört yöntemden bahsedebiliriz (Eren, 2013,s.581).Olumlu Pekiştirme, arzulanan bir davranışı yapan bireyin bu davranışı devamlı surette tekrar etmesi için teşvik edilmesidir. Bu teşvik içsel veya dışsal ödüller aracılığıyla gerçekleştirilebilir. İçsel ödüller, yaptığı işi benimseme ve gurur duyma, takdir edilme, prestij, kabul edilme vb. şekillerde ortaya çıkar. Dışsal ödüller ise, prim, ikramiye, zam, terfi olarak ortaya çıkmaktadır (Ataman, 2009,s.542). Olumsuz Pekiştirme, istenen bir davranıştan sonra gerçekleşen memnun edici olmayan davranışın ortadan kaldırılmasıdır. Başka bir deyişle, bireye davranışının yönetimce istenmeyen bir davranış olduğunu hissettirmektir (Çalışkan, 2008,s.123). Son verme (Bitirme-Sönme), öğrenilen bir davranışın, gelecekte de yinelenmemesi için pekiştirilmemesi gerekir. Görmezlikten gelinen, ilgi gösterilmeyen davranış, belli bir süre sonra söner, kişi artık o davranışı göstermez olur (Çalışkan, 2008,s.123).Cezalandırma, çalışanı, istenmeyen davranışları karşısında bu davranışları değiştirmek ya da durdurmak için olumsuz sonuçlarla karşı karşıya bırakmaktır (Çalışkan, 2008,s.123). Örneğin, kişiyi afişe etme, eleştirme, pasif bir göreve atama, başka bir ilde çalışmaya zorlama, disiplin cezası verme, yetki ve sorumluluğunu minimuma indirme, işine son verme vb. gibi. (Ataman, 2009,s.542).

Motivasyonu Etkileyen Faktörler

Ekonomik Faktörler

Çalışan motivasyonunun artırılmasında kullanılan belli başlı ekonomik araçlar arasında; ücret artışı, primli ücret, kara katılım, ödüller ve sosyal yardımlar gelmektedir (Acuner, 2010,s.48).

Ücret Artışı: Ücret, işgörenin işletmeye girişi ve işletmede kalışının en önemli nedenlerinden birisidir. Bilimsel yönetimin öncüsü Taylor; yüksek ücretin işgörenleri daha iyi çalışmaya motive eden en önemli faktörlerden birisi olduğunu ileri sürmektedir

(Koç ve Topaloğlu, 2010,s.211). Ücret azalışı ise tehdit unsuru olarak kullanılır ve bu unsurun muhatabı eski gelir seviyesinde çalışmaya alışmış olan çalışandır ve bu sayede çalışanın daha fazla çalışması yönünde motive edilmesi mümkün olmaktadır. Ücret artışı, her zaman için sanıldığı kadar güçlü bir motivasyon aracı olmayabilir. Kişinin aldığı ücret ihtiyaçlarını karşılayabiliyor ve üstüne ücretinden arttırabiliyorsa, kişinin ücretine yapılacak olan zam motivasyon açısından pek bir şey anlam ifade etmeyecektir (Sevinç, 2015,s.14)

Ödüller: İşletme organizasyonları belirledikleri amaç ve hedeflere ulaşmak için işgö-
renlerin tutum ve davranışlarından memnuniyetlerini belirtmek ve bu davranışlarının
devamlılığını sağlayabilmek için çeşitli ekonomik ve mali ödüller ile ödüllendirme
yapabilirler (Koç ve Topaloğlu,2010,s.212). Ancak uygulamanın çok fazla başarılı ol-
duğu ifade edilemez. Günümüzde ödül sisteminin faydalı bir şekilde işleyişi, ödülün
bireysel olması, başarıyla orantılı olması ve hemen ödenir olmasıyla alakalıdır (Öztürk,
2019,s.31) Kamu kurumlarında ekonomik ödüllendirme genel anlamda üstün başarı
gösteren personele aylıkla ödüllendirme adı altında yapılan ek ödemeleri kapsar. Kamu
kurumlarında aylıkla ödüllendirme daha çok yılda bir kez alınan ücret haline dönerek
motivasyon özelliğini kaybetmiş bir araçtır (Sevinç,2015,s.15).

Sosyal Faydalar/Yararlar: Daha iyi şartlarda emekli olma imkanı, daha elverişli sağlık
güvencesi, gerekli olduğunda sorunsuz bir şekilde sağlanan ücretli veya ücretsiz izinler,
giyecek, yakacak, çocuk yardımları ve diğer işletmelerle kıyaslandığında daha çekici
olan benzer unsurlar, personelin işinden memnun olmasına ve kendini güvende hisset-
mesine katkıda bulunmaktadır (Koç ve Topaloğlu, 2010,s.212).

Psikolojik Faktörler

Çalışanların motivasyon düzeylerini yükseltmede en sık kullanılan psiko-sosyal araçlar
içerisinde; çalışmada bağımsızlık, sosyal katılma, statü, çevreye uyum, takdir ve psiko-
lojik güvence gibi araçlar gelmektedir.

Çalışmada Bağımsızlık: İşgörenlerin, çoğu bağıllık duygusunu tatmin etmek veya kişisel
gelişme gücünü artırmak amacıyla bağımsız çalışma ve inisiyatif kullanma gereksinme-
lerine önem verir (Budak ve Budak, 2010,s.70). Kamu kurumlarında personel amirleri
ile aynı çatı altında çalışma ortamı yerine, amirlerin gözetimi ve kontrolünden uzak bir
görevde çalışmayı tercih eder. Bunun nedeni personelin amir yanında baskı altında his-
setmesi ve olduğu gibi davranamayıp yaptığı işe odaklanamamasıdır (Sevinç,2015,s.16).

Sosyal Katılma: İşgören işe girdiği andan itibaren çeşitli sosyal gruplara girer. Yönetici-
ler, bireylerin sosyal gereksinmelerini gideren sosyal katılımı, engellemek yerine teşvik
etmelidir (Budak ve Budak, 2010,s.71). Araştırmalar (Hawthorne Araştırmaları), bir
gruba dahil olan ve bu grubun ilişkilerinden hoşnut olan çalışmaların iş verimliliğini
arttırdığını ortaya koymaktadır (Silah, 2005,s.110).

Değer ve Statü: Bireylerin çalışma dünyasında, elde etmek istedikleri statü ve başkaları
tarafından değer verilme gereksinmesi, sosyal yapı içinde saygınlık kazanma güdüsüyle
birleşir. Başkaları tarafından parmakla gösterilmek, beğeni kazanmak bu güdünün so-
nucudur (Sabuncuoğlu ve Tüz,2008,s.78) İşgörenlere değer verip gerçekleştirdikleri işi
takdir etmek ve işgörenlere işleriyle alakalı statü vermek işgörenler açısından tatmin

edici olmakla birlikte örgüt içinde motive edici bir etkidir (Öztürk,2019,s.33)

Gelişme ve Başarının Takdir Edilmesi: Çalışılan mevki ne olursa olsun, yapılan işin takdir edildiğini görme, kalifiye bir işçi olarak kabul edilme, hemen hemen herkes için derin bir motivasyon ve tatmin duygusu geliştirir (Koç ve Topaloğlu, 2010,s. 213).

Çevreye Uyum: İlk girdiği işte çalışma arkadaşları, varsa üstleri ve astlarıyla en kısa zamanda tanışmalı, onları tanımaya çalışırken kendini tanıtmalıdır. İçine kapanık, kendi dünyasında yaşamak isteyen bireyler, uzun vadede işletmeye olduğu kadar kendilerine de yararlı olmazlar (Sabuncuoğlu ve Tüz, 2008,s.80). Örgüt içinde uyumlu ve dayanışma esasına göre çalışma ortamı oluşturmayan, örgüt içi ve örgütler arası uyum gösterecek bir iletişim ve ilişki inşa edemeyen kısaca kendini çevreye uyduramayan organizasyonların başarı göstermesi ve mevcut başarının olması zordur (Öztürk, 2019,s.34)

Öneri Sistemi: Öneri, bir bireyin ya da grubun bir konu üzerindeki yargısı, görüşü veya düşüncesidir. Çalışanların iş ortamı ve genel iş akışındaki sorunlara getirdikleri çözümler ise “öneri sistemleri” olarak tanımlanır (Sabuncuoğlu ve Tüz, 2008,s.52). İş yerinde yöneticilere öneri sunabilen çalışanlar çevresinde saygınlıkla karşılanmaktadır. Öneri, örgüt yönetimi tarafından olumlu karşılandığı takdirde çalışan psikolojik tatmin yaşayacak ve önemli olduğunu hissederek kendisini örgütün bir parçası olarak görecektir ve bu durum motivasyonuna olumlu katkı sağlayacaktır (Kıray, 2019,s.28)

Psikolojik Güvence: Psikolojik güvence, fiziksel anlamdaki güvenceden öte, duygusal anlamda bir güvencedir. Bireyler bu güveni hissettikleri bir ortamda çalıştıkları zaman, kendilerini işlerine daha fazla verecek ve daha verimli olacaklardır (Acuner, 2010,s. 52). Psikolojik güvence iş ortamına bağlıdır ve bunun sağlanması için ilk görüş çalışma ortamını bozan olumsuz psikolojik unsurların ortadan kaldırılmasıyla ilgilidir. İkinci görüş ise olumlu çalışma şartlarının meydana getirilmesidir (Kıray,2019, s.29-30)

Sosyal Etkinlikler: İşgörenlerin boş zamanlarını değerlendirmek amacıyla işletmeler, sportif aktiviteler, geziler, özel günler ve eğlenceler gibi çeşitli nitelik ve içerikte sosyal uğraşlara yer verebilir (Koç ve Topaloğlu,2010,s.214).

Örgütsel ve Yönetmel Faktörler

Motivasyonda özendirici araçlar olarak örgütsel ve yönetmel içerikli bazı araçlardan yararlanmak olasıdır. Bu araçlardan ilgi çekici birkaçı aşağıda verilmiştir:

İşin Özellikleri: Genellikle yeterli derecede iş çeşitliliği, işgörenlerde motivasyonu artırmaktadır. Eğer bu çeşitlilik çok az olursa, kişiler sıkılmakta ve yorulmaktadır. Tam aksine, eğer işte çok fazla çeşitlilik olursa, bu kez de çalışanlar strese girmektedir. Çalışanların işlerinde tanınan özgürlük onların motivasyonunun artmasına neden olur (Acuner,2010,s.53).

Amaç Birliği: Örgüt ve işgörenin birbirinden farklı ve çoğu kez de çelişen amaçları vardır. Örneğin işgören örgütten adil ve yeterli ücret, iş güvenliği, uygun çalışma koşulları, tanınma ve saygı görme vb. istekleri bulunur (Budak ve Budak, 2010,s.71). Çalışanların amaçlarıyla örgütün amaçlarının aynı paydada birleştirilmesi; iyi derecede motive olmuş, başarıma isteği olan çalışanlara sahip olan örgütün verimliliğini artırma-

caktır (Kıray,2019,s.31)

Yetki ve Sorumluluk Dengesi: İşletme yöneticisi her konuda tek başına karar verme ve tüm çalışanları denetleme yeteneğine sahip olamaz. Bu durumda yetkilerinin bir bölümünü bir alt basamak yöneticilerine, onlar da gerektiğinde daha alt basamaktakilere devrederler (Sabuncuoğlu ve Tüz, 2008,s.85) İşletmelerdeki üst ve orta düzey yöneticilerin görev ve sorumluluklarını yetki ile birlikte alt kademelerine devretmeleri çalışan memnuniyetini arttırmaktadır. Sorumluluk devri ile astlar bir taraftan güç, bağımsızlık gibi psikolojik ihtiyaçlarını karşılarken, diğer taraftan kendilerine layık görülen yeni durumda başarılı olmak için çabalarını artırmaktadırlar (Kıdak ve Aksaraylı, 2009,s.79)

Eğitim ve Yükselme: İşletmelerde eğitim, işe alınan insanların işlerini etkili bir şekilde yapabilmeleri için sahip olmaları gereken bilgi, beceri ve tutumların onlara verilmesidir. Yükselmeye amaçlanan işe, yeni bilgi ve yeteneklerin kazanılması yoluyla daha iyi ve daha üst görevlere tırmanmaktır (Budak ve Budak, 2010,s.71;Koç ve Topaloğlu, 2010,s.214). Çalışanlar, çalıştıkları işlerinde yükselme olanakları isterler. Çünkü insanlar, işleri iyice öğrenip tecrübe kazandıkça, iş tekdüze bir hale gelecek, buldukları mevkilerde yetkilerini ve dolayısıyla sorumluluklarını yetersiz bulacaklardır. Bu sebeple daha yüksek yetki ve sorumluluklarla çalışmayı arzu edeceklerdir. İlerleme ya da yükselme yolları tıkanmış yöneticilerin çalışma istekleri azalacaktır. O halde, yükselme iş yerinde bir teşvik, yani bir güdüleme aracıdır (Işıksaçan, 2008,s.190).

İş Görenlerin Kararlara Katılması: Katılmalı Yönetim, bir işletmede çalışanların temsilcileri aracılığıyla o işletmede alınan ve kendilerini etkileyen tüm kararlara söz ya da oy hakkı ile katılmalarıdır (Bayraktaroğlu, 2010,s.146). Çalışanların kararlara katılması bireysel olarak hareket etme yerine ortak çalışma kültürünü oluşmasına katkı verir. Alınan ortak kararlar neticesinde beliren “biz” olgusu çok etkin bir motivasyon aracıdır (Işıksaçan, 2008,s.190)

İyi Bir İletişim Sistemi: Örgütlerde emir ve haberlerin, duygu ve düşüncelerin yayılmasını sağlayan iletişim, bireylerin örgüt içi davranışlarını etkiler ve yönlendirir. Örgüt içinde iyi düzenlenmiş iletişim sistemi, işgörenler ve yöneticiler açısından güdüleyici bir özellik arz eder (Budak ve Budak, 2010,s.72). İletişim, iki yönlü olup aşağıdan yukarı ve yukardan aşağıya işleyen dikey ve yatay özellikli olması büyük önem taşır ve ancak bu şekilde olduğunda anlam kazanır (Çolak Alsat, 2016,s.34)

Takım Çalışması: İyi bir takım çalışması, takım üyelerinin başarısı, üyelerin birbirleri ile uyumlu çalışması, üyelerin birbirine bağlı olması ve bir arada çalışarak başkalarını etkileyebilme beklentisini gerçekleştirmeleri üzerinde son derece etkilidir (Acuner,2010,s.59).

Kalite Kontrol Çemberleri: Bir örgütte kalite ile ilgili problemlerin çözümüne en üst düzeyde çalışanın katılması, kalitenin sağlanmasıyla ilgili sorumlulukların örgütün bütün üyeleri tarafından paylaşılması kalite kontrol çemberlerinin esasını oluşturur. Kalite Kontrol Çemberleri uygulamasının en temel özelliği, firma ile çalışanların amaçlarını uyumlaştırarak toplam kalite yönetimini etkin bir biçimde gerçekleştirebilmektir (Efil, 2010,s.208).

Fiziksel Koşullarının İyileştirilmesi: İş ortamındaki ışık, ses, nem, sıcaklık, kullanılan

renkler, iş araç-gereçlerinin yeterliliği, kullanılan araç ve makinelerin psikoteknik bakımdan kişiye uygun olup olmayışı ve benzeri çevresel koşullar, kişilerin motivasyon düzeyinde etkili olmaktadır (Fındıkçı, 2006,s. 401). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) güdüleyici bir faktör olarak, aldıkları önemli ortak kararlarında çalışma koşullarını şöyle nitelendirmektedir: “İş yaşamının, çalışma koşulları, çalışanın sağlığını ve ruhsal dengesini tehlikeye sokmamalı ve çalışanları düşünebilmek, sosyalleşebilmek ve toplum yaşamına katkıda bulunmak için, serbest zaman bırakılmalı ve bu arada kendisinin kişisel doyumunu desteklerken, ona kişisel kapasite ve yeteneklerini sergilemek ve geliştirmek fırsatı da vermelidir (Özgüven, 2003,s.147).

Adaletli ve Sürekli Bir Disiplin Sistemi: Adaletle disiplin, her şeyin önceden planlı ve programlı bir şekilde duyurulmasını gerekli kılar. Her olumlu ve olumsuz davranışın karşılığında ne görüleceği önceden saptanmalıdır (Eren, 2013,s.557). Adil, sürekli ve dikkatli bir disiplin sistemi kurmak, memnuniyetsizlik kaynağı değil, aksine işbirliği ve iş görme arzusunu kuvvetlendirici bir özendirme aracı olarak karşımıza çıkar (Eren, 2012,s.526).

Araştırmanın Amacı, Evreni, Örneklemi, Veri Analiz Yöntemi

Araştırmanın amacı, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi çalışanlarının motivasyonları üzerinde etkili olan faktörleri belirlemektir. Araştırmanın evrenini, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nin merkez ve ilçelerdeki birimlerinde kadrolu olarak çalışan 322 idari personel oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem seçilmemiş, evrenin (personelin) tamamına ulaşılması planlanmıştır. Ancak üniversitenin bazı birimlerinde çalışanlara anket uygulanmasına izin verilmemesi, bazı çalışanların da anket için gönüllü olmaması nedeniyle gönüllü olan 207 kişiye anket uygulanmıştır. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nde yürütülmüş olan bu çalışmada “Çalışanların Motivasyonlarını Etkileyen Faktörler: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nde Bir Uygulama Veri Toplama Formu” kullanılmıştır. Veri Toplama Formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çalışanların motivasyonlarını etkileyen faktörleri belirlemek için hazırlanmış olan sorular; ikinci bölümde ise demografik bilgileri öğrenmeye yönelik sorular bulunmaktadır. Veri Toplama Formunun birinci bölümünde çalışanların motivasyonlarını etkileyen faktörleri belirlemek için 25 adet ifadeye yer verilmiş olup ifadelerin ölçümünde 5'li Likert ölçeği (1-hiç etkilemez, 2-düşük etkiler, 3-orta etkiler, 4-yüksek etkiler, 5-çok yüksek etkiler) kullanılmıştır. Veri Toplama Formunun ikinci bölümünde demografik bilgilerin elde edilmesi için deneklerin yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, iş deneyimi, eğitim düzeyi, görevi, yöneticilik görevinin bulunup bulunmadığı, il merkezinde mi ilçelerde mi görev yaptığına yönelik sorular sorulmuştur. Motivasyonu Etkileyen Faktörler ölçeğindeki 24 maddenin güvenilirliğini hesaplamak için iç tutarlılık katsayısı olan “Cronbach Alpha” hesaplanmıştır. Ölçeğin genel güvenilirliği $\alpha=0.943$ olarak çok yüksek bulunmuştur. Skewness ve Kurtosis değerlerinin -1,96 ile +1,96 arasında farklılık göstermesi (Can,2013,s.85) temel alınarak gerçekleştirilen normallik analizinde motivasyon faktörlerinin Skewness değerinin -,643 ile ,170 arasında, Kurtosis değerinin -,077 ile ,339 arasında farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliliğinin ortaya koymak için açıklayıcı (açımlayıcı) faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizinin test edilebilmesi için ön varsayımlardan biri olan Barlett testi sonucunda faktör analizine dahil olan değişkenler arasında bir

ilişki olması beklenir. Barlett değerinin $p < 0.05$ durumunda değişkenler arasında bir ilişkinin olduğu kabul edilir (Büyüköztürk, 2009,s.126). Yapılan Barlett testi sonucunda ($p=0.000 < 0.05$) faktör analizine alınan değişkenler arasında ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Faktör analizinin test edilebilmesi için diğer bir varsayım ise Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testidir. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri ölçülen değişkenler için örnek (gözlem) büyüklüğünün yeterli olduğunu gösteren değerdir. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerinin 0,60'dan büyük olması durumunda örnek sayısının yeterli olduğu kabul edilir (Büyüköztürk, 2009,s.126). Yapılan test sonucunda ($KMO=0.932 > 0,60$) örnek büyüklüğünün faktör analizi uygulanması için yeterli olduğu tespit edilmiştir. Faktör analizi uygulamasında varimax yöntemi seçilerek faktörler arasındaki ilişkinin yapısının aynı kalması sağlanmıştır. Faktör analizi sonucunda değişkenler toplam açıklanan varyansı %63.071 olan 4 faktör altında toplanmıştır. Güvenirliğine ilişkin bulunan alpha ve açıklanan varyans değerine göre Motivasyonu Etkileyen Faktörler ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir araç olduğu anlaşılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 22.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiksel yöntemler olarak sayı, yüzde, ortalama ve standart sapma kullanılmıştır. Aritmetik Ortalamalar yorumlanırken aralıklar (Özdamar, 2003,s.32):

$1,00 \leq \bar{X} < 1,79$ ise katılımcıların, o motivasyon faktörlerinden hiç etkilenmediği; (hiç etkilemez),

$1,80 \leq \bar{X} < 2,59$ ise katılımcıların, o motivasyon faktörlerinden düşük düzeyde etkilendiği (düşük),

$2,60 \leq \bar{X} < 3,39$ ise katılımcıların, o motivasyon faktörlerinden orta düzeyde etkilendiği (orta),

$3,40 \leq \bar{X} < 4,19$ ise katılımcıların, o motivasyon faktörlerinden yüksek düzeyde etkilendiği (yüksek),

$4,20 \leq \bar{X} < 5,00$ ise katılımcıların, o motivasyon faktörlerinden çok yüksek düzeyde etkilendiği (çok yüksek) şeklinde değerlendirilmiştir.

İki bağımsız grup arasında niceliksel sürekli verilerin karşılaştırılmasında t-testi, ikiden fazla bağımsız grup arasında niceliksel sürekli verilerin karşılaştırılmasında Tek yönlü (One way) Anova testi kullanılmıştır. Anova testi sonrasında farklılıkları belirlemek üzere tamamlayıcı post-hoc analizi olarak Scheffe testi kullanılmıştır. Araştırmanın sürekli değişkenleri arasında pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular %95 güven aralığında, %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

Bulgular ve Yorumlar

Araştırmanın bu bölümünde çalışanların tanımlayıcı özelliklerine yönelik bulgulara ve çalışanların motivasyonunu etkileyen faktörlere yönelik bulgulara yer verilmiştir.

Çalışanların Tanımlayıcı Özelliklerine Yönelik Bulgular

Bu bölümde, araştırmaya katılan çalışanların ölçekler yoluyla toplanan verilerinin analizi sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır. Elde edilen bulgulara dayalı olarak açıklama ve yorumlar yapılmıştır.

Ankete katılan çalışanların %29,0'unun kadın, %71,0'inin erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların önemli bir kısmı erkeklerden oluşmaktadır. Medeni durumlarına bakıldığında, ankete katılan çalışanların % 29,0'u bekar, %71,0'i evlidir. Katılımcıların büyük bir kısmı evlilerden oluşmaktadır. Ankete katılan çalışanların %31,4'ü 20-29 yaş aralığında, %38,2'si 30-39 yaş aralığında, %22,2'si 40-49 yaş aralığında, %8,2'si 50 yaş ve üzerindedir. Görüldüğü gibi araştırmaya katılan personelin büyük bir kısmını 30-39 yaş aralığındaki çalışanlar oluşturmaktadır. Eğitim durumları incelendiğinde, ankete katılan çalışanların %11,1'inin lise ve altı mezunu, %18,8'inin önlisans mezunu, %56,5'inin lisans mezunu, %13,5'inin lisansüstü mezunu oldukları görülmektedir. Bu araştırmaya en fazla %56,5 ile lisans mezunları katılmıştır.

Ankete katılan çalışanların, %4,8'inin 1 yıldan az, %50,7'sinin 1-5 yıl arasında, %26,6'sının 6-10 yıl arasında, %3,9'unun 11-15 yıl arasında, %14,0'ünün 15 yıldan fazla bu kurumda çalıştıkları görülmektedir. Bu araştırmaya en fazla %50,7 ile 1-5 yıl arasında bu kurumda çalışanlar katılmıştır. Ankete katılan çalışanların, %78,3'ünün il merkezinde çalıştıkları ve %21,7'sinin ilçelerde çalıştıkları görülmüştür. Araştırmaya katılanların çoğunun il merkezinde oldukları görülmektedir. Ankete katılan çalışanların, %17,9'unun yöneticilik görevi olduğu, %82,1'inin yöneticilik görevi olmadığı görülmektedir.

Çalışanların Motivasyonlarını Etkileyen Faktörlere Yönelik Bulgular

Tablo 1. Motivasyonu Etkileyen Faktörlere İlişkin Ortalamalar

Faktörler	N	Ort	Ss	Min.	Max.
Yönetici İle İlişkiler	207	4,135	0,762	1,000	5,000
Fiziksel Sosyal Ortam	207	4,060	0,743	1,000	5,000
Çalışma Koşulları	207	4,000	0,779	1,000	5,000
Ödüllendirme ve Sosyokültürel Faaliyetler	207	3,331	1,008	1,000	5,000

Araştırmaya katılan çalışanların “yönetici ile ilişkiler” düzeyi yüksek ($4,135 \pm 0,762$); “fiziksel sosyal ortam” düzeyi yüksek ($4,060 \pm 0,743$); “çalışma koşulları” düzeyi yüksek ($4,000 \pm 0,779$); “ödüllendirme ve sosyokültürel faaliyetler” düzeyi orta ($3,331 \pm 1,008$); olarak saptanmıştır. Tablo 2'e göre, araştırmaya katılan çalışanların, “Yönetici ile ilişkiler”, “Fiziksel-sosyal ortam” ve “Çalışma koşulları” ile ilgili faktörlerden yüksek düzeyde; “Ödüllendirme ve sosyo-kültürel faaliyetler” ile ilgili faktörlerden orta düzeyde etkilendikleri görülmektedir. Araştırmaya katılan çalışanların “Yönetici İle İlişkiler” ile ilgili ifadelerine verdiği cevapların dağılımları Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2. Çalışanların Yönetici İle İlişkiler İle İlgili İfadelerine Verdiği Cevapların Dağılımları

“Yönetici İle İlişkiler” ile İlgili İfadeler	Hiç etkilemez		Düşük etkiler		Orta etkiler		Yüksek etkiler		Çok yüksek etkiler		Ort	Ss
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
İş Yerinizde Yöneticilerin Adaletli Davranması	6	2,9	8	3,9	19	9,2	65	31,4	109	52,7	4,270	0,982
İş Yerinizde Yöneticilerin Yapılan İşİ Takdir Etmesi	6	2,9	7	3,4	31	15,0	54	26,1	109	52,7	4,220	1,014
İş Yerinizde Yöneticilerin Çalışanlar Arasında Adil Davranması	5	2,4	9	4,3	17	8,2	66	31,9	110	53,1	4,290	0,962
İş Yerinizde Yöneticilerin Saygılı ve Nazik Davranması	4	1,9	1	0,5	20	9,7	76	36,7	106	51,2	4,350	0,827
İş Yerinizde Yöneticilerin Çalışanlarla Etkili İletişim Kurması (empati yapması)	5	2,4	8	3,9	27	13,0	75	36,2	92	44,4	4,160	0,961
İşinizde Kararlara Katılmanıza Fırsat Verilmesi	6	2,9	12	5,8	36	17,4	80	38,6	73	35,3	3,980	1,012
İş Yerinizde Yöneticilerin Çalışanların Problemleri İle İlgilenmesi	6	2,9	7	3,4	34	16,4	79	38,2	81	39,1	4,070	0,975
İş Yerinizde Yöneticilerin Çalışanların Düşüncelerini Önemsemesi	9	4,3	6	2,9	41	19,8	74	35,7	77	37,2	3,990	1,040
İşinizde İnsiyatif Kullanmanıza Fırsat Verilmesi	7	3,4	9	4,3	47	22,7	77	37,2	67	32,4	3,910	1,013
İş Yerinde Yaptığımız İşle İlgili Yetki Ve Sorumluluk Verilmesi	6	2,9	5	2,4	32	15,5	81	39,1	83	40,1	4,110	0,951

Araştırmaya katılan çalışanların “Yönetici İle İlişkiler” ile ilgili motivasyonlarını etkileyebilecek ifadelerle verdiği cevaplar incelendiğinde; “İş yerinizde yöneticilerin adaletli davranması”, “İş yerinizde yöneticilerin yapılan işi takdir etmesi”, “İş yerinizde yöneticilerin çalışanlar arasında adil davranması”, “İş yerinizde yöneticilerin saygılı ve nazik davranması” çok yüksek düzeyde etkilemektedir. “İş yerinizde yöneticilerin çalışanlarla etkili iletişim kurması (empati yapması)”, “İşinizde kararlara katılmanıza fırsat verilmesi”, “İş yerinizde yöneticilerin çalışanların problemleri ile ilgilenmesi”, “İş yerinizde yöneticilerin çalışanların düşüncelerini önemsemesi”, “İşinizde insiyatif kullanmanıza fırsat verilmesi”, “İş yerinde yaptığımız işle ilgili yetki ve sorumluluk verilmesi” çalışanların motivasyonunu yüksek düzeyde etkilemektedir. Tablo-3’e göre; araştırmaya katılan çalışanların en çok “yöneticilerin saygılı ve nazik davranması”ndan etkilendikleri görülmektedir.

Haktanıyan (2012)’ın çalışmasında, çalışanların daha çok yöneticiler tarafından takdir edilmekten ve yöneticilerin adaletli olmasından etkilendikleri ortaya konmuştur. Kaplan

(2007)'in çalışmasında da çalışanların adil davranılmasından motive olduklarını ifade etmiştir. Ay (2007), Karakaya ve Ay (2007) çalışmalarında takdir edilmekten motive oldukları ifade edilmiştir.

Araştırmaya katılan çalışanların "Fiziksel Sosyal Ortam" ile ilgili ifadelerle verdiği cevapların dağılımları Tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3. Çalışanların Fiziksel Sosyal Ortam İle İlgili İfadelere Verdiği Cevapların Dağılımları

"Fiziksel-Sosyal Ortam" İle İlgili İfadeler	Hiç etkilemez		Düşük etkiler		Orta etkiler		Yüksek etkiler		Çok yüksek etkiler		Ort	Ss
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
İş Yerinizin Temiz ve Düzenli Olması	6	2,9	7	3,4	35	16,9	85	41,1	74	35,7	4,030	0,962
İş Yerinizin Fiziksel Şartlarının İyi Olması (Isıtma, Havalandırma, Aydınlatma gibi.)	5	2,4	4	1,9	36	17,4	82	39,6	80	38,6	4,100	0,921
İş Yerinizde İşle İlgili Kullanılan Makina/teçhizat ve Malzemelerin Yeterli Olması (bilgisayar, Yazıcı vb.)	4	1,9	3	1,4	37	17,9	79	38,2	84	40,6	4,140	0,895
Çalıştığınız Kurumun Toplum Nezdinde İtibarının/İmajının Yüksek Olması	14	6,8	11	5,3	48	23,2	68	32,9	66	31,9	3,780	1,153
İş Yeri Çalışma Arkadaşlarınız İle İlişkilerinizin İyi Olması	4	1,9	6	2,9	23	11,1	76	36,7	98	47,3	4,250	0,904

Araştırmaya katılan çalışanların "Fiziksel Sosyal Ortam" ile ilgili motivasyonlarını etkileyebilecek ifadelerle verdiği cevaplar incelendiğinde;

" İş yerinizin temiz ve düzenli olması", "İş yerinizin fiziksel şartlarının iyi olması (ısıtma, havalandırma, aydınlatma gibi.)", " İş yerinizde işle ilgili kullanılan makina/teçhizat ve malzemelerin yeterli olması (bilgisayar, yazıcı vb.)", "Çalıştığınız kurumun toplum nezdinde itibarının/İmajının yüksek olması" çalışanların motivasyonunu yüksek düzeyde etkilemektedir.

" İş yerinde çalışma arkadaşlarınız ile ilişkilerinizin iyi olması" çalışanların motivasyonunu çok yüksek düzeyde etkilemektedir.

Çalışmamızda olduğu gibi Taşpınar (2006)'ın çalışmasında da çalışanlar arkadaşları ile arasının iyi olmasından motive olduklarını ifade etmiştir. İnfal ve Bodur (2011)'ün çalışmalarında ise, çalışanlar daha çok toplumsal saygı ve fiziksel koşullardan (Isıtma, havalandırma, aydınlatma gibi) etkilenmektedirler.

Tablo-3'e göre araştırmaya katılan çalışanların en çok "işyerinde çalışma arkadaşları ile ilişkilerinin iyi olması"ndan etkilendikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan çalışanların “Çalışma Koşulları” ile ilgili ifadelere verdiği cevapların dağılımları Tablo 4’te görülmektedir.

Tablo 4. Çalışanların Çalışma Koşulları İle İlgili İfadelere Verdiği Cevapların Dağılımları

“Çalışma Koşulları” İle İlgili İfadeler	Hiç etkilemez		Düşük etkiler		Orta etkiler		Yüksek etkiler		Çok yüksek etkiler		Ort	Ss
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
İş Yerinde Size, Almış Olduğunuz Eğitime Uygun İş Verilmesi	6	2,9	11	5,3	28	13,5	77	37,2	85	41,1	4,080	1,009
İş Yerinizde Görev Tanımlarının Açık ve Net Olarak Belirlenmiş Olması	6	2,9	10	4,8	35	16,9	80	38,6	76	36,7	4,010	0,997
İş Yerinizde İş Sağlığı Ve Güvenliği İle İlgili Gerekli Tedbirlerin Alınması	11	5,3	13	6,3	45	21,7	66	31,9	72	34,8	3,850	1,130
İş Yerinizde Çalışanların Kişisel Gelişiminin (Üst Eğitim, Seminer, Yabancı Dil Öğrenimi, Bilimsel Toplantılara Katılım vb.) desteklenmesi	9	4,3	10	4,8	43	20,8	67	32,4	78	37,7	3,940	1,082
İş Yerinizde Aldığınız Ücret (maaş + ikramiye) Seviyesi	5	2,4	9	4,3	36	17,4	64	30,9	93	44,9	4,120	1,003

Araştırmaya katılan çalışanların “Çalışma Koşulları” ile ilgili motivasyonlarını etkileyebilecek ifadelere verdiği cevaplar incelendiğinde;

“ İş yerinde size, almış olduğunuz eğitime uygun iş verilmesi”, “İş yerinizde görev tanımlarının açık ve net olarak belirlenmiş olması”, “İş yerinizde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili gerekli tedbirlerin alınması”, “İş yerinizde çalışanların kişisel gelişiminin (üst eğitim, seminer, yabancı dil öğrenimi, bilimsel toplantılara katılım vb.) desteklenmesi”, “ İş yerinizde aldığınız ücret (maaş + ikramiye) seviyesi” çalışanların motivasyonunu yüksek düzeyde etkilemektedir.

Tablo-4’e göre, araştırmaya katılan çalışanların, en çok “işyerinde aldıkları ücret (maaş+ikramiye) seviyesi”nden etkilendikleri görülmektedir.

Çalışmamızda ifade edildiği gibi İbicioğlu, Özdaşlı, Dalgar, ve Yılmaz, (2013) çalışmalarında çalışanların gelir düzeyi yani işyerinde aldıkları ücretten etkilendiklerini ortaya koymuşlardır. Taşpınar (2006)’ın çalışmasında da, çalışanların ücretlerinin tatminkar olmasının onları motive edeceğini belirtmişlerdir. İnfal ve Bodur (2011)’un çalışması da çalışanların ücret konusunu önemli bir motivasyon aracı olarak görmektedir.

Ancak Aydın (2013)’ın çalışmasında “ücret, aylık geliri düşük olanlar için önemli bir motivasyon faktörüdür. Ama çalışanın mesleği açısından değerlendirildiğinde ücret bir

motivasyon faktörü değildir” şeklinde ifade edilmiştir. Aynı konuya değinen Güven (2004), çalışmasında “ücret, herkes için öncelikli bir motivasyon tekniğidir” yargısı, herkes için geçerli değildir. Örneğin ekonomik imkanları yeterli olan sosyal nitelikli kişiler vb. özelliklere sahip çalışanlar için ücret, öncelikli bir motivasyon tekniği olmayabilmektedir.”

Araştırmaya katılan çalışanların “Ödüllendirme ve Sosyokültürel Faaliyetler” ile ilgili ifadelerine verdiği cevapların dağılımları Tablo 5’te görülmektedir.

Tablo 5. Çalışanların Ödüllendirme ve Sosyokültürel Faaliyetler İle İlgili İfadelerine Verdiği Cevapların Dağılımları

“Ödüllendirme ve Sosyokültürel Faaliyetler” İle İlgili İfadeler	Hiç etkilemez		Düşük etkiler		Orta etkiler		Yüksek etkiler		Çok yüksek etkiler		Ort	Ss
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
İş Yerinizde Özel Gün Ve Bayramlarda Çalışanlara Hediye Verilmesi	42	20,3	28	13,5	68	32,9	39	18,8	30	14,5	2,940	1,311
İş Yerinizde Yöneticilerin Özel Günlerde Çalışanların Yanında Olması (Nikah Töreni, Doğum Günü vb.)	21	10,1	17	8,2	52	25,1	64	30,9	53	25,6	3,540	1,241
İş Yerinizde İş Dışı Sosyal Aktiviteler (sportif ve Sanatsal Faaliyetler, Eğlence, Yemek, Gezi vb.) Düzenlenmesi	21	10,1	25	12,1	60	29,0	55	26,6	46	22,2	3,390	1,241
İş Yerinizde Başarılı Çalışanlara Ödül Verilmesi	23	11,1	20	9,7	56	27,1	54	26,1	54	26,1	3,460	1,280

Araştırmaya katılan çalışanların “Ödüllendirme ve Sosyokültürel Faaliyetler” ile ilgili motivasyonlarını etkileyebilecek ifadelerine verdiği cevaplar incelendiğinde;

“ İş yerinizde özel gün ve bayramlarda çalışanlara hediye verilmesi”, “ İş yerinizde iş dışı sosyal aktiviteler (sportif ve sanatsal faaliyetler, eğlence, yemek, gezi vb.) düzenlenmesi” çalışanların motivasyonunu orta düzeyde etkilemektedir.

“ İş yerinizde yöneticilerin özel günlerde çalışanların yanında olması (nikah töreni, doğum günü vb.)”, “İş yerinizde başarılı çalışanlara ödül verilmesi” çalışanların motivasyonunu yüksek düzeyde etkilemektedir.

Tablo-5’e göre, araştırmaya katılan çalışanların, en çok “işyerinde yöneticilerin özel günlerde (nikah töreni, doğum günü vb.) çalışanların yanında olmasından” etkilendikleri görülmektedir.

Tuncer (2013) buna benzer bir çalışmada, çalışanların en çok ödüllendirme tekniklerinden etkilendiği görülmüştür. Taşpınar (2006)’ın çalışmasında da, çalışanlar ödül-

lendirme faktörünün de onları etkileyeceği üzerinde durmuştur. Ayrıca, Taşpınar (2006) çalışmasında, bizim çalışmamızda olduğu gibi, çalışanlar doğum günü kutlamaları ve yöneticilerin saygılı ve nazik davranmalarından etkilendiklerini de ortaya koymuştur.

Araştırmaya katılan çalışanların motivasyonu etkileyen faktörlerin eğitim düzeyine göre ortalamaları Tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6. Motivasyonu Etkileyen Faktörlerin Eğitim Düzeyine Göre Ortalamaları

Faktörler	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Yönetici İle İlişkiler	Lise ve Altı	23	3,735	0,945	3,101	0,028	3 > 1 4 > 1
	Önlisans	39	4,036	0,971			
	Lisans	117	4,223	0,657			
	Lisansüstü	28	4,232	0,573			

Tablo-6'ya göre, araştırmaya katılan çalışanların, eğitim düzeyi yüksek olan çalışanlar, eğitim düzeyi düşük olan çalışanlara göre, "yöneticiler ile ilişkiler" ile ilgili faktörlerden daha çok etkilenmektedirler. Çalışanların eğitim düzeylerine göre fiziksel sosyal ortam, çalışma koşulları ve ödüllendirme ve sosyokültürel faaliyetler faktörlerine ilişkin anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p < 0.05$).

Araştırmaya katılan çalışanların motivasyonu etkileyen faktörlerin hizmet yılına göre ortalamaları incelendiğinde anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p < 0.05$). Çalışanların kurumdaki hizmet yılları motivasyonlarını etkilememektedir.

Araştırmaya katılan çalışanların motivasyonu etkileyen faktörlerin yaşa göre ortalamaları Tablo 7'de görülmektedir.

Tablo 7. Motivasyonu Etkileyen Faktörlerin Yaşa Göre Ortalamaları

Faktörler	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Fiziksel Sosyal Ortam	20-29 Yaş	65	4,046	0,775	3,247	0,023	4 > 1 4 > 2
	30-39 Yaş	79	3,924	0,731			
	40-49 Yaş	46	4,148	0,746			
	50 Yaş Ve üstü	17	4,506	0,453			
Ödüllendirme ve Sosyokültürel Faaliyetler	20-29 Yaş	65	3,158	1,072	4,472	0,005	3 > 1 4 > 1 3 > 2 4 > 2
	30-39 Yaş	79	3,196	0,966			
	40-49 Yaş	46	3,571	0,905			
	50 Yaş Ve üstü	17	3,971	0,910			

Tablo-7'ye göre, araştırmaya katılan 50 yaş ve üzerinde olan çalışanların "fiziksel-sosyal ortam" ile ilgili faktörlerden, 20-29 ve 30-39 yaş aralığında olan çalışanlara göre daha çok etkilendikleri görülmektedir.

Yine Tablo-7'den anlaşıldığı gibi, araştırmaya katılan çalışanlardan 40-49 yaş aralığında ve 50 yaş ve üzerinde olanlar, "ödüllendirme ve sosyo-kültürel faaliyetler" ile ilgili faktörlerden, 20-29 ve 30-39 yaş aralığında olanlara göre daha çok etkilenmektedirler.

Araştırma katılan çalışanların yaşa göre ortalamaları dikkate alındığında, yönetici ile

ilişkiler ve çalışma koşulları faktörlerinde anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır. ($p < 0.05$)

Araştırmaya katılan çalışanların motivasyonu etkileyen faktörlerin cinsiyete göre ortalamaları Tablo 8'de görülmektedir.

Tablo 8. Motivasyonu Etkileyen Faktörlere Cinsiyete Göre Ortalamaları

Faktörler	Grup	N	Ort	Ss	t	p
Yönetici İle İlişkiler	Kadın	60	4,335	0,622	2,445	0,015
	Erkek	147	4,053	0,800		
Fiziksel Sosyal Ortam	Kadın	60	4,260	0,649	2,507	0,013
	Erkek	147	3,978	0,765		
Çalışma Koşulları	Kadın	60	4,270	0,524	3,258	0,000
	Erkek	147	3,890	0,839		

Araştırmaya katılan çalışanların yönetici ile ilişkiler puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda Kadınların yönetici ile ilişkiler puanları ($x=4,335$), erkeklerin yönetici ile ilişkiler puanlarından ($x=4,053$) yüksek bulunmuştur. Kadınların fiziksel sosyal ortam puanları ($x=4,260$), erkeklerin fiziksel sosyal ortam puanlarından ($x=3,978$) yüksek bulunmuştur. Kadınların çalışma koşulları puanları ($x=4,270$), erkeklerin çalışma koşulları puanlarından ($x=3,890$) yüksek bulunmuştur. Cinsiyet değişkenine göre, ödüllendirme ve sosyokültürel faaliyetler puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. ($p < 0.05$)

Tablo-8'e göre, kadın çalışanların, "yönetici ile ilişkiler", "fiziksel-sosyal ortam" ve "çalışma koşulları" ile ilgili faktörlerden erkek çalışanlara göre daha çok etkilendikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan çalışanların motivasyonu etkileyen faktörlerin medeni duruma göre ortalamaları Tablo 9'da görülmektedir.

Tablo 9. Motivasyonu Etkileyen Faktörlerin Medeni Duruma Göre Ortalamaları

Faktörler	Grup	N	Ort	Ss	t	p
Ödüllendirme ve Sosyokültürel Faaliyetler	Bekar	60	3,104	1,005	-2,084	0,038
	Evli	147	3,424	0,999		

Araştırmaya katılan çalışanların ödüllendirme ve sosyokültürel faaliyetler puanları ortalamalarının medeni durum değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda Evlilerin ödüllendirme ve sosyokültürel faaliyetler puanları ($x=3,424$), bekarların ödüllendirme ve sosyokültürel faaliyetler puanlarından ($x=3,104$) yüksek bulunmuştur. Medeni durum değişkenine göre yönetici ile ilişkiler, fiziksel sosyal ortam ve çalışma koşulları puanlarında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. ($p < 0.05$)

Tablo-9'a göre, evli olan çalışanların, "ödüllendirme ve sosyo-kültürel faaliyetler" ile ilgili faktörlerden, bekar olanlara göre daha çok etkilendikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan çalışanların yönetici ile ilişkiler, fiziksel sosyal ortam, çalışma ko-

şulları, ödüllendirme ve sosyokültürel faaliyetler puanları ortalamalarının yöneticilik görevi durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. ($p < 0.05$)

Araştırmaya katılan çalışanların motivasyonu etkileyen faktörlerin çalışılan yere göre ortalamaları Tablo 10'da görülmektedir.

Tablo 10. Motivasyonu Etkileyen Faktörlerin Çalışılan Yere Göre Ortalamaları

Faktörler	Grup	N	Ort	Ss	t	p
Çalışma Koşulları	İl Merkezi	162	4,061	0,719	2,137	0,034
	İlçe	45	3,782	0,943		

Araştırmaya katılan çalışanların çalışma koşulları puanları ortalamalarının çalışılan yer değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda il merkezinde çalışanların çalışma koşulları puanları ($\bar{x}=4,061$), ilçede çalışanların çalışma koşulları puanlarından ($\bar{x}=3,782$) yüksek bulunmuştur. Çalışılan yer değişkenine göre, yönetici ile ilişkiler, fiziksel sosyal ortam ve ödüllendirme ve sosyokültürel faaliyetler puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. ($p < 0.05$)

Tablo-10'a göre, il merkezinde çalışanların, "çalışma koşulları" ile ilgili faktörlerden, ilçelerde çalışanlara göre daha çok etkilendikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan çalışanların motivasyonu etkileyen faktörler arasındaki ilişkileri belirlemeye yönelik korelasyon analizi Tablo 11'de görülmektedir.

Tablo 11. Motivasyonu Etkileyen Faktörler Arasındaki İlişkileri Belirlemeye Yönelik Korelasyon Analizi

Faktörler		Yönetici ile İlişkiler	Fiziksel Sosyal Ortam	Çalışma Koşulları	Ödüllendirme ve Sosyokültürel Faaliyetler
Yönetici İle İlişkiler	r	1,000			
	p	0,000			
Fiziksel Sosyal Ortam	r	0,654**	1,000		
	p	0,000	0,000		
Çalışma Koşulları	r	0,755**	0,641**	1,000	
	p	0,000	0,000	0,000	
Ödüllendirme ve Sosyokültürel Faaliyetler	r	0,551**	0,571**	0,533**	1,000
	p	0,000	0,000	0,000	0,000

Çalışma koşulları ve yönetici ile ilişkiler arasında yüksek, pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. Fiziksel-sosyal ortam ve yönetici ile ilişkiler arasında, çalışma koşulları ve fiziksel sosyal ortam arasında, ödüllendirme ve sosyokültürel faaliyetler ve yönetici ile ilişkiler arasında ödüllendirme ve sosyokültürel faaliyetler ve fiziksel sosyal ortam arasında ödüllendirme ve sosyokültürel faaliyetler ve çalışma koşulları arasında orta, pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır.

Sonuç

Bu araştırma kapsamında, 207 personele ait anket sonuçları değerlendirilmiştir. Araştırmamızda ele alınan motivasyon faktörleri, “yönetici ile ilişkiler”, “fiziksel sosyal ortam”, “çalışma koşulları” ve “ödüllendirme ve sosyo-kültürel faaliyetler” olarak dört grupta toplanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, çalışanların “yönetici ile ilişkiler”, “fiziksel-sosyal ortam” ve “çalışma koşulları” ile ilgili faktörlerden yüksek düzeyde; “ödüllendirme ve sosyo-kültürel faaliyetler” ile ilgili faktörlerden orta düzeyde etkilendikleri belirlenmiştir. “Yönetici İle İlişkiler” ile ilgili faktörlerden çalışanlar, en çok “yöneticilerin saygılı ve nazik davranması”ndan etkilenmektedirler. Daha sonra çalışanlar “Yönetici İle İlişkiler” ile ilgili faktörlerden sırasıyla “işyerinde yöneticilerin çalışanlar arasında adil davranması”ndan, “yöneticilerin adaletli davranması”ndan, “yöneticilerin yapılan işi takdir etmesi”nden çok yüksek düzeyde “yöneticilerin çalışanlarla etkili iletişim kurması”ndan, “çalışanların kararlara katılmasına fırsat verilmesi”nden, “yöneticilerin, çalışanların problemleri ile ilgilenmesi”nden, “yöneticilerin, çalışanlarının düşüncelerini önemsemesi”nden, “çalışanların inisiyatif kullanmalarına fırsat verilmesi”nden ve “yaptıkları işle ilgili yetki ve sorumluluk verilmesi”nden yüksek düzeyde etkilenmektedirler. “Fiziksel-Sosyal Ortam” ile ilgili faktörlerden en çok “çalışanların işyerinde çalışma arkadaşları ile ilişkilerinin iyi olması”ndan etkilenmektedirler. “Fiziksel-Sosyal Ortam” ile ilgili faktörlerden çalışanlar, sırasıyla “işyerinin temiz ve düzenli olması”ndan, “işyerinin fiziksel şartlarının (ısıtma, aydınlatma, havalandırma gibi) iyi olması”ndan, “işle ilgili kullanılan makine/teçhizat ve malzemelerin (bilgisayar, yazıcı vb.) yeterli olması”ndan ve “kurumun toplum nezdinde itibarının yüksek olması”ndan yüksek düzeyde etkilenmektedirler. “Çalışma Koşulları” ile ilgili faktörlerden en çok; “aldıkları ücret seviyesi”nden etkilenmektedirler. “Çalışma Koşulları” ile ilgili faktörlerden çalışanlar, sırasıyla “işyerinde, almış oldukları eğitime uygun iş verilmesi”nden, “işyerinde, görev tanımlarının açık ve net bir şekilde belirlenmiş olması”ndan, “işyerinde, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili gerekli tedbirlerin alınması”ndan ve “kişisel gelişimlerinin (üst eğitim, seminer, yabancı dil öğrenimi vb.) desteklenmesi”nden yüksek düzeyde etkilenmektedirler. “Ödüllendirme ve Sosyo-kültürel Faaliyetler” ile ilgili faktörlerden en çok “yöneticilerin özel günlerde (nikah töreni, doğum günü vb.) çalışanların yanında olması”ndan etkilenmektedirler. “Ödüllendirme ve Sosyo-kültürel Faaliyetler” ile ilgili faktörlerden çalışanlar, sırasıyla; “işyerinde başarılı çalışanlara ödül verilmesi”nden yüksek düzeyde; “özel gün ve bayramlarda hediye verilmesi”nden ve “iş dışı sosyal aktiviteler (piknik, gezi, eğlence vb.) düzenlenmesi”nden orta düzeyde etkilenmektedirler. Araştırmaya katılan çalışanların; eğitim düzeyi yüksek olanların, eğitim düzeyi düşük olanlara göre “Yönetici İle İlişkiler” ile ilgili faktörlerden; yaşları 50 ve üzerinde olan çalışanların, genç yaşta çalışanlara göre “Fiziksel-Sosyal Ortam” ile ilgili faktörlerden; kadınların erkeklere göre “Yönetici İle İlişkiler”, “Fiziksel-Sosyal Ortam” ve “Çalışma Koşulları” ile ilgili faktörlerden; evli olan çalışanların bekar olanlara göre “Ödüllendirme ve Sosyo-kültürel Faaliyetler” ile ilgili faktörlerden; il merkezinde çalışanların ilçelerde çalışanlara göre “Çalışma Koşulları” ile ilgili faktörlerden daha çok etkilendikleri görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Acuner, Ş.A. (2010). Örgüt Kültürünü Oluşturan Unsurların Çalışanlar Üzerindeki Etkileri, Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.
- Ataman, G. (2009). İşletme Yönetimi: Temel Kavramlar-Yeni Yaklaşımlar, İstanbul:-Türkmen Kitabevi.
- Aydın, H. (2013). Çalışanların Motivasyonunu Etkileyen Faktörler: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Avrupa Yakasına Bağlı Sosyal Tesislerde Bir Uygulama, İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Ay, Z. (2007). Sanayii İşletmelerinde Motivasyon ve Ülkemizdeki Motivasyon Uygulamaları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Bayraktaroğlu, S. (Ed.) (2010), Örgütsel Davranışta Güncel Konular, Bursa: Ekin Basım Yayım.
- Budak, G. ve Budak, G. (2010). İşletme Yönetimi, İzmir: Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi.
- Büyüköztürk, Ş., (2009), Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı, Ankara: Pegem Akademi.
- Can, A. (2013). SPSS İle Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi, Ankara: Pegem Akademi.
- Can, H. Aşan, Ö. ve Aydın, E.M. (2006). Örgütsel Davranış, İstanbul: Arıkan Basım Yayın Dağıtım.
- Çalışkan, E. N. (Ed.) (2008), Liderlik ve Motivasyon: Geleneksel ve Güncel Yaklaşımlar, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çolak Alsat, O. (2016). Çalışan Motivasyonunu Etkileyen Faktörlerin İş Tatminine Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Bir Uygulama, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya.
- Efil, İ. (2010). Toplam Kalite Yönetimi, Bursa: Dora Yayınları.
- Eren, E. (2012). Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Eren, E. (2013). Yönetim ve Organizasyon (Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar), İstanbul: Beta Yayınları.
- Ergül, H. F. (2005). Motivasyon ve Motivasyon Teknikleri, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (14): 67-79.
- Ertürk, M. (2010). İnsan Kaynakları Yönetimi, İstanbul: Beta Yayınları.
- Fındıkçı, İ. (2006). İnsan Kaynakları Yönetimi, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Feldman, R. S. (1997). Essentials of Understanding Psychology, United States of America: McGraw-Hill.,
- Genç, N. (2007). Yönetim ve Organizasyon: Çağdaş Sistemler ve Yaklaşımlar, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Güven, Y. (2004). Motivasyon Teori ve Araçlarının İncelenmesi; Seydişehir Eti Alüminyum A.Ş.'de Motivasyon Araçlarının İşgörenler Tarafından Algılanması Üzerine Bir Araştırma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Haktanyan, Y. (2012). İnsan Kaynakları Yönetiminde Motivasyonun Çalışanlara Etkisi Üzerine Bir Araştırma, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Işıksaçan, T. (2008). Etkili Motivasyon Pozitif Düşüncenin Sihirli Gücü, İstanbul: Kumsaati Yayınları.
- İbicioğlu, H., Özdaşlı, K., Dalgar, H. ve Yılmaz, T. (2013). Muhasebe Meslek Mensuplarının İçsel ve Dışsal Motivasyon Düzeylerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(9):93-105.
- İnfal, S., Bodur, S. (2011). Hemşirelerin Önem Verdikleri Motivasyon Araçları, İstanbul Üniversitesi Florence Nigthingale Hemşirelik Dergisi, 19(2):77-82.
- Karakaya, A. ve Ay, F.A. (2007). Çalışanların Motivasyonunu Etkileyen Faktörler: Sağlık Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma, Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 35(1): 55-67
- Kıdak, L. ve Aksaraylı, M. (2009). Sağlık Hizmetlerinde Motivasyon Faktörleri, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1):75-94.
- Kıray, İ. (2019). Motivasyon Faktörlerinin Satış Personelinin Motivasyonu ve Performansı Üzerindeki Etkisini İncelemeye Yönelik Bir Araştırma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
- Koç, M. ve Topaloğlu, M. (2010). Yönetim Bilimi, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Koçel, T. (2010). İşletme Yöneticiliği, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Koçel, T. (2014) İşletme Yöneticiliği, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Özdamar, K. (2003) Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özer P.S. ve Topaloğlu T. (2008). Motivasyonda Kapsam Kuramları. C. Serinkan (Ed.) Liderlik ve Motivasyon içinde. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Özgüven, İ. E. (2003). Endüstri Psikolojisi, Ankara: Sistem Ofset.
- Özkalp, E. ve Kirel, Ç. (2011). Örgütsel Davranış, Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım.
- Robbins, S. P. ve Timothy A. J. (Ed.) (2012). Örgütsel Davranış= Organizational Behavior, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Öztürk, A. (2019). Motivasyon Faktörlerinin Sivil Havacılık Yer İşletmelerindeki Personeller Üzerindeki Etkileri ve Bu Motivasyon Faktörlerinin İş Performansı ile Olan İlişkinin İncelenmesi Bir İstanbul Örneği, İstanbul Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Sabuncuoğlu, Z ve Tüz, M. V. (2008). Örgütsel Psikoloji, Bursa: Alfa Aktüel Yayın.
- Sevinç, H. (2015). Kamu Çalışanlarının Motivasyonunda Kullanılan Araçlar, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (39): 944-964.

- Silah, M. (2005). Endüstride Çalışma Psikolojisi, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Sökmen, A. (2010). Yönetim ve Organizasyon, Ankara: Detay Yayıncılık
- Şimşek, M.Ş. (2007). Yönetim ve Organizasyon, Konya: Adım Matbaacılık.
- Şimşek, M.Ş., Akgemci, T. Ve Çelik, A. (2011). Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Taşpınar, F. (2006). Motivasyon Araçlarının İşgören Motivasyonu Üzerindeki Etkisi: Afyonkarahisar İlindeki Termal Otel İşletmelerinde Bir Araştırma, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Afyon.
- Tınaz, P. (2013). Çalışma Yaşamından Örnek Olaylar: Motivasyon, İş Tutumları, İş Stresi, İletişim, Mülakat, Performans Değerlendirme, Eğitim, Örgüt İklimi, Örgüt Kültürü, İş Etiği, Mobbing, İstanbul: Beta Yayıncılık
- Tunçer, P. (2013). Örgütlerde Performans Değerlendirme ve Motivasyon, Sayıştay Dergisi, (88).
- Yılmaz, A. ve Eroğlu, C. (2010). Meslek Yüksekokulları İçin Davranış Bilimleri ve Örgütsel Davranış, Ankara: Detay Yayıncılık

ALTERNATİF YATIRIM ARAÇLARININ GETİRİLERİNİN OTOREGRESİF BÜTÜNLEŞİK HAREKETLİ ORTALAMA YAKLAŞIMI İLE TAHMİNİ

Zehra ABDİOĞLU¹

Berat HARMAN²

Özet

Otoregresif bütünleşik hareketli ortalama modelleri zaman serisi tahminlerinde sıklıkla başvurulan bir yaklaşımdır. Bu çalışmada altın, hisse senedi, euro, dolar, konut ve petrol olmak üzere toplam altı alternatif yatırım aracının getiri tahminleri otoregresif bütünleşik hareketli ortalama modelleri kapsamında gerçekleştirilmiştir. 2010:01-2019:09 dönemine ilişkin aylık veri seti kullanılarak alternatif yatırım araçlarının gelecekte sağlaması beklenen getiri düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Analizler 2019:10-2020:12 dönemi itibarıyla ortalama olarak yatırımcısına en yüksek getiriyi sağlayan yatırım aracının dolar, en düşük getiriyi sağlayan yatırım aracının ise petrol olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Otoregresif Bütünleşik Hareketli Ortalama, Getiri Tahmini.

Araştırma Makalesi | Geliş Tarihi 06.03.2020- Kabul Tarihi: 27.05.2020

Atıf: Abdioğlu, Z. ve Harman, B. (2020).

"Alternatif Yatırım Araçlarının Getirilerinin Otoregresif Bütünleşik Hareketli Ortalama Yaklaşımı ile Tahmini". Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), sayı 7, s. 112-136.

1 Doç. Dr. Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü.
E-posta: maras@ktu.edu.tr Orcid: 0000-0002-1653-2840

2 Arş. Gör. Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü.
E-posta: berat.harman@giresun.edu.tr Orcid: 0000-0002-0780-6854

FORECASTING THE RETURNS OF ALTERNATIVE INVESTMENT INSTRUMENTS USING THE AUTOREGRESSIVE INTEGRATED MOVING AVERAGE METHOD

Abstract

The autoregressive integrated moving average model is a statistical approach extensively used for time series forecasting. In this study, the return of six alternative investment instruments, (gold, stocks, euro, dollar, house, and oil) was estimated using by autoregressive integrated moving average method. The expected return levels of alternative investment instruments were determined, using the monthly data set for the period 2010: 01-2019:09. The findings of this study show that the investment instrument providing the highest return on the investor is the dollar, while the investment instrument providing the lowest return on the investor is the oil for the period of 2019:10-2020: 12.

Keywords: Box-Jenkins Method, Return Forecasting.

1. Giriş

Yatırımcılar yatırım yaptıkları aracın getirisi ile riski arasında karşılaştırmalar yapmak suretiyle alternatif yatırım araçları arasından seçimde bulunurlar. Bir taraftan beklenen getirilerini yükseltmek isterlerken diğer taraftan da risklerini minimize etmeyi arzu ederler. Alternatif yatırım araçları arasında etkin bir tercihte bulunmak yatırımcılar açısından son derece önem arz etmektedir. Altın, döviz, hisse senedi gibi yatırım araçlarının gelecekte sağlayacağı getirilerin tahmin edilmesi sadece portföy yöneticilerinin riskten korunması noktasında hayati öneme sahip değildir. Bunun yanı sıra para politikası yapımcılarının etkin politika izlemelerine de olanak sağlayacaktır. Doğru getiri tahminlerinin varlığı yatırımcılar açısından yatırımlarını yönlendirecekleri piyasalarda belirsizliğin azalmasına yardımcı olarak beklentileri şekillendirmekte ve riskten büyük ölçüde kaçınmaya imkân tanımaktadır. Bu nedenle bu çalışmada otoregresif bütünleşik hareketli ortalama (ARIMA) yöntemi kullanılarak seçilen bazı yatırım araçlarının gelecekte sağlayacağı getiri düzeylerinin tespit edilmesi

amaçlanmıştır. Çalışmada alternatif yatırım araçları olarak altın, hisse senedi, konut, petrol ve kur serileri ele alınmıştır. 2010:01-2019:09 dönemine ilişkin aylık veri seti kullanılarak Box-Jenkins metodolojisi kapsamında her bir yatırım aracına ilişkin getiri serileri için uygun modeller belirlenmiştir. Belirlenen modeller tanısız kontrolden geçirilerek ileriye yönelik kestirimler yapılmıştır. Yatırım aracının gelecek dönem tahmini getiri düzeyleri değerlendirilerek en karlı yatırım aracının hangisi olduğuna karar verilmiştir.

ARIMA modellerinin finansal zaman serileri tahminlerinde özellikle kısa dönemli tahminlerde güçlü ve etkin olduğu bilinmektedir. En popüler ve geleneksel zaman serisi modeli olarak bilinen ARIMA modelleri finans ve ekonomi alanında ileriye yönelik tahminlerde sıklıkla kullanılan bir yaklaşımdır (Pai ve Lin, 2005; Nochai ve Nochai, 2006; Merh vd., 2010; Adebisi vd., 2014; Tripathy, 2017; Ashik ve Kannan, 2017).

ARIMA ve benzeri kestirim modellerinin daha çok hisse senedi getiri ve fiyat tahminlerinde kullanıldığı dikkatleri çekmektedir. Pai ve Lin (2005), ARIMA modellerinin zaman serisi analizlerinde ileriye yönelik tahminlerde en yaygın kullanıma sahip yaklaşım olduğunu ancak doğrusal olmayan ilişkileri tam olarak belirleme noktasında yetersiz olduğunu vurgulayarak destek vektör makineleri yaklaşımını kullanmışlardır. Çalışmada 10 işletmeye ilişkin hisse senedi getiri tahmininde ARIMA modelini, destek vektör makineleri modelini ve hibrit modelleri kullanarak hisse senedi fiyatlarının tahmininde bireysel ARIMA ve bireysel destek vektör makineleri modellerinin daha iyi tahmin performansı sergilediğini belirlemiştir. Benzer şekilde Merh vd. (2010), Hindistan'ın 5 hisse senedi endeksine ilişkin gelecek dönem tahminlerinde ARIMA modelleri, yapay sinir ağları ve hibrit modellerin performanslarını simülasyon yaklaşımıyla kıyaslamışlardır. Farklı hisse senedi endeksleri için farklı yaklaşımların en iyi tahmin performansını yakaladığı yönünde bulgular edinmişlerdir. Kumar ve Thenmozhi (2012), hem ARIMA hem de yapay sinir ağları yöntemleriyle S&P500 ve Nifty endeks getirilerini kullanarak hibrit modelin en uygun sonucu verdiğini tespit etmişlerdir.

Adebiyi vd. (2014), New York ve Nijerya borsa endeksleri için ARIMA modellerini kullanarak fiyat tahmininde bulunmuşlardır. ARIMA modellerinin kısa dönem tahminlerde iyi performansa sahip olduğunu ve hisse senedi fiyat tahminlerinde diğer modellerle rekabet etme gücüne sahip olduğunu ortaya koymuşlardır. Yenice ve Tekindal (2015), beşli kırılğan ülkeler olarak ifade edilen Türkiye, Brezilya, Endonezya, Güney Afrika ve Hindistan için hisse senedi fiyat tahmininde ARIMA modellerini kullanmışlardır. Çalışmada ARIMA modelleri ile elde edilen tahmini hisse senedi kapanış fiyatlarını gerçek kapanış fiyatlarıyla karşılaştırmak suretiyle tahmin performanslarını ülkeler bazında kıyaslamışlardır. Ashik ve Kannan (2017), Nifty 50 hisse senedi fiyatlarını ARIMA modelleri ile tahmin etmişlerdir. Edinilen bulguya göre işlem günleri yaklaştığında hisse senedi fiyatları yavaşlayan bir azalış eğilimi göstermektedir.

Keskin Benli ve Yıldız (2014), İstanbul altın borsası verilerini kullanarak altın fiyatlarının tahmininde basit üstel düzgünleştirme, Holt'un doğrusal trend modeli, ARIMA modeli ve yapay sinir ağları yöntemlerini kullanmışlardır. Analizler neticesinde ARIMA modellerinin en iyi tahmin performansını sergilediğini belirlemişlerdir. Guha ve Bandyopadhyay (2016), Hindistan emtia borsası için altın fiyatlarının gelecek tahmininde Box-Jenkins modellerini temel almışlardır. ARIMA(1,1,1) modelinin en iyi tahmin performansını sağladığını ifade etmişlerdir. Singh ve Kumar (2017), Hindistan için ileriye yönelik altın fiyatlarının tahmininde ARIMA modellerini baz alarak gerçekleştirdikleri analizde gerçek altın fiyatları ile tahmini altın fiyatlarının birbirine yakın değerler aldığını diğer bir ifadeyle modelin performansının kısa dönemde iyi olduğunu vurgulamışlardır. Tripathy (2017), Hindistan için ileriye yönelik altın fiyat tahmininde ARIMA modellerini kullanarak bir dönem önceki altın fiyatlarının t dönemi altın fiyatları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Hadjixenophontos ve Christodoulou-Volos (2017), üç farklı döviz kuru için ARIMA modellerini kullanarak ileriye doğru kur tahmininde bulunmuşlardır. Euroya karşı Macar forint ve Kore wonu döviz kurlarına ilişkin ileriye yönelik tahminlerin güvenilir olduğunu belirlemişlerdir.

Saraç ve Hacımamoğlu (2018), klasik ayrıştırma ve ARIMA modellerini kullanarak Türkiye için 2010:01-2017:02 dönemine ilişkin konut fiyat endeksi tahminini gerçekleştirmişlerdir. 2018:08 tarihine kadar aylık konut fiyat endeksi kestirimi bulguları konut fiyat endeksinin önemli ölçüde yavaşlama eğilimine gireceğini göstermiştir. Çağlayan Akay vd. (2019), ARIMA modellerinin yanı sıra rassal orman ve hibrit rassal orman yöntemlerini kullanarak Türkiye konut fiyat endeksi serisi için modellerin öngörü performanslarını kıyaslamışlardır. Hibrit modelin öngörü performansının daha iyi olduğu yönünde bulgulara ulaşmışlardır.

ARIMA modelleri kapsamında seçilen altı alternatif yatırım aracına ilişkin getiri tahminin amaçlandığı bu çalışmada öncelikle kullanılan veri seti ve yöntem tanıtılmıştır. Daha sonra edinilen bulgulara yer verilerek değerlendirmeler yapılmıştır.

2. Veri Seti ve Yöntem

Tablo 1'de 2010:01-2019:09 dönemi itibariyle ele alınan yatırım araçlarına ilişkin açıklayıcı özet bilgilere yer verilmiştir. Çalışmada hisse senedi, altın, dolar, euro, petrol ve konut olmak üzere toplam 6 alternatif yatırım aracına yer verilmiştir. Her bir yatırım aracı için getiri serisi $R_t = \log(P_t/P_{t-1})$ işleminden yararlanılarak elde edilmiştir. R_t , ilgili yatırım aracının t dönemindeki getirisini; P_t , yatırım aracının t dönemindeki fiyatını ve P_{t-1} ise yatırım aracının $t-1$ dönemindeki fiyatını ifade etmektedir.

Tablo 1: Veri Seti

Açıklama	Kısaltmalar (Getiri)
Altın vadeli işlemleri fiyatı	$R_{altın}$
BİST100 kapanış fiyatı (1986=100)	R_{his}
Dolar/TL satış kuru	R_{dolar}
Euro/TL satış kuru	R_{euro}
Ham petrol vadeli işlemleri fiyatı	R_{petrol}
Konut fiyat endeksi (2017=100)	R_{konut}

Tablo 2'de getiri serilerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler sunulmuştur. Tablodan gözleneceği üzere ele alınan dönem boyunca alternatif yatırım araçlarından en yüksek ortalama getiriyi dolar kuru sağlamaktadır. Dolar kurunu sırasıyla euro kuru, konut, hisse senedi ve altın takip etmektedir ve ele alınan dönem itibarıyla yatırımcısına en düşük getiriyi sağlayan yatırım aracı petroldür. Getirisi en çok değişkenlik sergileyen yatırım aracı petrol olurken en az değişken getiri serisi konut olmuştur. Jarque-Bera test istatistiği incelendiğinde sadece iki getiri serisinin normal dağılımlı olduğu diğer serilerin ise normal dağılıma sahip olmadığı gözlenmektedir.

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler

	R_{min}	R_{max}	R_{min}	R_{max}	R_{min}	R_{max}
Ortalama	0.002938	0.005632	0.011730	0.009410	0.007991	-0.002719
Medyan	0.005109	0.007117	0.011241	0.007936	0.008128	0.012730
Maksimum	0.117742	0.131277	0.187212	0.180498	0.017248	0.509932
Minimum	-0.114789	-0.143907	-0.087166	-0.106837	-0.011230	-0.271307
Std. Sapma.	0.042444	0.062825	0.035580	0.032541	0.004800	0.108475
Eğiklik	-0.054270	-0.091751	0.956093	0.952281	-1.012317	0.297562
Basıklık	3.277879	2.293663	7.583161	9.699283	5.301913	6.702838
Jarque-Bera	0.430157	2.574157	119.1988	234.4541	45.42340	67.98170
Olasılık	0.806478	0.276076	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000

Çalışmada seçilen yatırım araçlarının gelecekte beklenen getirilerinin tahmin edilmesi amacıyla ARIMA modelleri kullanılmıştır. Zaman serilerinde öngörü tahmininde kullanılan ARIMA yöntemi Box ve Jenkins (1970) tarafından geliştirilmiştir. Box ve Jenkins (1970)'in ARIMA modelleri, finans ve ekonomide öngörü tahminlerinde en sık kullanılan modellerden biridir. ARIMA modelleri kısa vadeli tahminler üretme noktasında önemli bir performansa sahiptir (Adebiyi vd., 2014; Tripathy, 2017). Bu yöntem zaman serilerinin mevcut değerlerinin, geçmiş değerleri ve beyaz gürültü süreci ile fonksiyonel ilişkilerini tanımlamakta ve açıklamaktadır (Kumar ve Thenmozhi, 2012).

ARIMA modelleri iktisadi değişkenlerin kendi geçmiş değerleri ile olasılıklı hata terimleri tarafından açıklanabileceğini ileri sürerek değişkenin gelecekte nasıl bir davranış sergileyeceği konusunda öngörü yapmaya olanak sağlamaktadır. Ekonomik

birimler açısından gelecekle ilgili olarak karar alma sürecinde tahminlerin veya öngörülerin önemi büyüktür.

ARIMA modeli, AR (otoregresif süreç), I (bütünleşme derecesi) ve MA (hareketli ortalama süreci) bileşenlerinden oluşmaktadır. p, AR sürecinin derecesi olmakla birlikte p. dereceden AR modeli (1) numaralı denklemde gösterilmiştir. (1) numaralı denklemde y_t ; incelenen değişkeni, ε_t ise hata terimini göstermektedir (Enders, 2004, s.48).

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 y_{t-1} + \beta_2 y_{t-2} + \dots + \beta_p y_{t-p} + \varepsilon_t \quad (1)$$

q, MA sürecinin derecesi olmak üzere q. dereceden MA modeli (2) numaralı denklemde gösterildiği biçimdedir.

$$y_t = \varepsilon_t + \theta_1 \varepsilon_{t-1} + \theta_2 \varepsilon_{t-2} + \dots + \theta_q \varepsilon_{t-q} \quad (2)$$

p, AR sürecinin ve q, MA sürecinin derecesi olmakla birlikte ARMA(p,q) modeli (3) numaralı denklemdeki gibidir.

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 y_{t-1} + \beta_2 y_{t-2} + \dots + \beta_p y_{t-p} + \varepsilon_t + \theta_1 \varepsilon_{t-1} + \theta_2 \varepsilon_{t-2} + \dots + \theta_q \varepsilon_{t-q} \quad (3)$$

p, AR sürecinin ve q, MA sürecinin derecesi ve d; serinin bütünleşme derecesini temsil etmek üzere ARIMA(p,d,q) modeli (4) numaralı denklemdeki gibi ifade edilmektedir.

$$\Delta^d y_t = \beta_0 + \beta_1 \Delta^d y_{t-1} + \dots + \beta_p \Delta^d y_{t-p} + \varepsilon_t + \theta_1 \varepsilon_{t-1} + \dots + \theta_q \varepsilon_{t-q} \quad (4)$$

Box-Jenkins yönteminin 4 aşamadan oluştuğu bilinmektedir. İlk aşama belirleme aşamasıdır. Bu aşamada otokorelasyon (ACF) ve kısmi otokorelasyon (PACF) fonksiyonları incelenerek uygun AR ve MA dereceleri belirlenmektedir. Belirlenme aşamasında otokorelasyon (ρ_k) ve kısmi otokorelasyon (ϕ_{kk}) katsayılarından yararlanılarak aşağıda gösterilen Tablo 3'teki yol izlenmektedir.

Tablo 3: Otoregresif ve Hareketli Ortalama Süreçlerinin ACF ve PACF'ye göre Belirlenmesi

	AR(p)	MA(q)
ACF	$\rho_k \neq 0, \quad \forall_k$	$\rho_k \neq 0, \quad k \leq q$ $\rho_k = 0, \quad k > q$
PACF	$\phi_{kk} \neq 0, \quad k \leq p$ $\phi_{kk} = 0, \quad k > p$	$\phi_{kk} \neq 0, \quad \forall_k$

Kaynak: Watson ve Teelucksingh, 2002, s.212.

Tablo 3'e göre AR(p) süreci için otokorelasyon katsayılarında üstel olarak azalma söz konusu iken kısmi otokorelasyon katsayılarında p gecikmeleri boyunca önemli sivriliklerin ortaya çıkması gerekmektedir. MA(q) süreci için ise otokorelasyon katsayılarında q gecikmeleri boyunca önemli sivriliklerin olması ve kısmi otokorelasyon katsayılarının üstel olarak azalması gerekmektedir. ARMA(p,q) süreci için ise hem otokorelasyon hem de kısmi otokorelasyon katsayılarının üstel olarak azalması gerekmektedir. Belirlenme aşamasında cimrilik esası dikkate alınmaktadır.

Box-Jenkins yönteminin ikinci aşaması tahmin aşamasıdır. Bu aşamada belirlenen AR ve MA dereceleri ile model tahmin edilmektedir. Eğer bir zaman serisi sadece pür AR sürecine sahipse en küçük kareler, sadece MA sürecine sahipse maksimum benzerlik ve her iki sürece de sahipse doğrusal olmayan optimizasyon yöntemleri ile katsayılar tahmin edilmektedir (Yamak ve Erdem, 2017, s.81).

Üçüncü aşama tanı koyma aşamasıdır. Otoregresif katsayıların durağanlık koşulunu, hareketli ortalama katsayılarının ise tersine çevrilebilirlik koşullarını sağlaması

gerekmektedir. Tanı koyma aşamasında bir önceki aşamada tahmin edilen modelin hata terimlerinin beyaz gürültülü olup olmadıkları incelenerek modelin uygun bir model olup olmadığına karar verilir. Bu aşamada Ljung-Box (LB) istatistikleri önem arz etmektedir. Box-Jenkins modellerinde belirleme aşamasında birbirine alternatif çok sayıda model belirlenebilmektedir. Bu modeller arasından en uygun olanı tespit etmek amacıyla modellerin Akaike bilgi kriteri (AIC) ve Schwarz bilgi kriteri (SHC) gibi istatistikleri ile açıklayıcılık güçleri (R²) karşılaştırılır. En küçük AIC ve SHC ve en büyük R²'ye sahip modeller uygun model olarak belirlenir. Ayrıca modellerin tanısal testlerinin sonuçları da model seçiminde önemlidir.

Box-Jenkins yönteminin son aşaması kestirim aşamasıdır. Bu aşamada uygun model kullanılarak ileriye yönelik tahminler yapılır. Alternatif modeller arasında tahmin performanslarının kıyaslanması için ortalama karesel hatanın karekökü (RMSE), ortalama mutlak hata (MAE), ortalama mutlak yüzdelik hata (MAPE) ve Theil eşitsizlik katsayısı (Theil) gibi istatistikler kullanılmaktadır. Alternatif modeller içinde ilgili istatistiklerin minimum olduğu model, tahmin performansı en iyi model olarak tercih edilmektedir.

Çalışmada getiri serilerinin otokorelasyon ve kısmi otokorelasyonları incelenerek mevsimsel frekanslarda istatistiksel olarak anlamlı olup olmadıkları araştırılmıştır. Mevsimsel frekanslarda anlamlı sivrilmeler gösteren serilere mevsimsel fark (D) işlemi uygulanarak mevsimsel farkı alınmış seriler için ARIMA sürecinin belirleme, tahmin, tanı koyma ve kestirim aşamaları tekrar edilmiştir. ARIMA(p,d,q)(P,D,Q) mevsimsel bileşenli ARIMA modelleri kapsamında P, mevsimsel oto-regresif sürecin derecesini; D, mevsimsel entegrasyon derecesini ve Q, mevsimsel hareketli ortalama sürecinin derecesini ifade etmektedir.

ARIMA modelleri ile tahmin yapılırken serilerin ortalama ve varyanslarının zaman içinde değişim göstermemesi gerekmektedir. Diğer ifadeyle serilerin durağan olması gerekmektedir. Çalışma kapsamındaki serilerin durağan oldukları seviyelerin tespitinde Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin (KPSS) birim kök testleri birlikte kullanılmıştır. Dickey-Fuller (1979; 1981) yaklaşımında hata

terimlerinin istatistiksel olarak bağımsız ve homojen olmaları varsayımı söz konusudur. Diğer standart birim kök testlerinden farklı olarak KPSS birim kök testinde sıfır hipotezi serinin (trend) durağan olduğunu ifade etmektedir. LM test istatistiği Kwiatkowski, Phillips, Schmidt ve Shin (1992) tablo kritik değeri ile karşılaştırılarak serinin durağan olup olmadığına karar verilir.

3. Bulgular

ARIMA modelleri kapsamında serileri modellemeye geçmeden önce serilerin birim kök analizleri gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ele alınan tüm getiri serilerinin ADF ve KPSS birim kök testlerine ilişkin bulgular aşağıdaki Tablo 4'te verilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde yatırım araçlarına ilişkin getiri serilerinin tamamının %1 anlamlılık düzeyinde ADF ve KPSS testlerine göre seviyesinde durağan oldukları gözlenmektedir.

Tablo 4: ADF ve KPSS Birim Kök Testleri

Değişkenler	ADF Test Sonuçları		KPSS Test Sonuçları	
	Sabit	Sabit+Trend	Sabit	Sabit+Trend
R _{ALTIN}	-11.5568 (0) ^a	-11.5321 (0) ^a	0.1951 ^a	0.1793 ^a
R _{BIST}	-11.6096 (0) ^a	-11.5737 (0) ^a	0.0347 ^a	0.0331 ^a
R _{DOLAR}	-8.1040 (1) ^a	-8.2040 (1) ^a	0.1365 ^a	0.0284 ^a
R _{EURO}	-9.4274 (0) ^a	-9.5363 (0) ^a	0.2633 ^a	0.0416 ^a
R _{KONUT}	-5.4726 (0) ^a	-5.4617 (0) ^a	0.3363 ^a	0.3281 ^a
R _{PETROL}	-11.2389 (0) ^a	-11.1932 (0) ^a	0.0754 ^a	0.0743 ^a

Optimal gecikme uzunlukları parantez içinde gösterilmiştir. ADF testinde optimal gecikme uzunluğu SHC'ye göre belirlenmiştir. a, %1 düzeyinde serinin durağan olduğunu ifade etmektedir.

Çalışmada durağan olan getiri serileri için ARIMA modellerinin belirlenmesi aşamasına geçilmiştir. Ele alınan getiri serilerinin otokorelasyon ve kısmi otokorelasyon

katsayılarından yararlanılarak alternatif modeller belirlenmiştir. Alternatif modellerin katsayı anlamlılıkları, hata terimlerinin beyaz gürültü sürecine sahip olup olmadıkları, modellerin R2, AIC ve SHC değerleri ve model kestirim performansını ölçmede kullanılan MAE, MAPE, RMSE ve Theil istatistikleri birlikte değerlendirilerek en uygun olan model seçilip bu model çerçevesinde geleceğe yönelik getiri tahminleri yapılmıştır.

Altının getirisine ait otokorelasyon ve kısmi otokorelasyon fonksiyonları incelenerek belirlenen alternatif ARIMA modellerine ait bulgulara Tablo 5'te yer verilmiştir. Altının getirisi için korelogram incelendiğinde mevsimsel frekanslarda anlamlı sivrilmeler gözlemlendiği için serinin mevsimsel farkı alınarak bazı alternatif modeller belirlenmiştir. Katsayı anlamlılıkları, açıklayıcılık gücü, AIC, SHC, RSS, LB istatistikleri ve tahmin performans ölçütleri değerlendirilerek altın getirisi için AR(1) AR(6) MA(1) MA(3) modeli kestirim aşamasında kullanılacak model olarak seçilmiştir.

Tablo 5: Altının Getirisi İçin Alternatif ARIMA Modeli Tahminleri

	$p=1,6$ $q=1,3$	$p=1,3$ $q=1$	$p=1$ $q=1,3$	$p=1,2$ $q=1,2$	$P=1$ $D=1$
				$P=1$ $D=1$	
Sabit	0.0032 (0.4684)	0.0035 (0.4379)	0.0036 (0.4326)	-0.0011 (0.7578)	-0.0009 (0.8013)
β_1	-0.6702^a (0.0061)	0.7788 ^b (0.0204)	0.8981 ^a (0.0003)	-1.1715 ^a (0.000)	
β_2				-0.9855 ^a (0.000)	
β_3		0.1002 (0.1491)			
β_6	0.1674^b (0.0490)				
θ_1	0.6453^a (0.0094)	-0.8614 ^a (0.0094)	-0.9776 ^a (0.0001)	1.1143 ^a (0.000)	

θ_2				0.9737 ^a	
				(0.000)	
θ_3	0.0820 (0.0691)		0.0978		
			(0.1262)		
λ_1				-0.5118 ^a	-0.4895 ^a
				(0.000)	(0.000)
R^2	0.0519	0.0156	0.0161	0.3212	0.2328
AIC	-3.4369	-3.4190	-3.4194	-2.9950	-2.9793
SHC	-3.2945	-3.3003	-3.3007	-2.8170	-2.9030
RSS	0.1964	0.2039	0.2038	0.2504	0.2830
LB(6)	0.8589 (0.651)	2.6445	2.4337	2.1455	8.4079
		(0.450)	(0.487)	(0.143)	(0.135)
LB(12)	7.0510 (0.531)	9.8828	9.5336	7.2436	15.275
		(0.360)	(0.390)	(0.404)	(0.170)
MAE	0.0331	0.0332	0.0329	0.0343	0.0383
MAPE	136.0158	108.8665	106.4247	263.2478	224.8659
RMSE	0.0417	0.0423	0.0420	0.0460	0.0499
Theil	07861	0.8639	0.8616	0.5248	0.5754

Parantez içindeki değerler olasılık değerleridir. p, AR sürecinin derecesini; q, MA sürecinin derecesini; P, mevsimsel AR sürecinin derecesini; Q, mevsimsel MA sürecinin derecesini ve D, mevsimsel entegrasyon derecesini ifade etmektedir. a<0.01, b<0.05 ve c<0.10

Tablo 6'da BİST getiri serisi için otokorelasyon ve kısmi otokorelasyon fonksiyonları çerçevesinde belirlenen alternatif ARIMA modellerine ilişkin tahmin bulguları sunulmuştur. Anlamlılık testleri ve tanısal test istatistikleri uygun modelin AR(3) AR(6) MA(3) olduğunu göstermiştir.

Tablo 6: BİST Getiri Serisi İçin Alternatif ARIMA Modeli Tahminleri

	$p=1,2 \ q=2$	$p=3,6 \ q=3$	$p=2,3 \ q=2$	$p=4 \ q=4$	$p=1,2 \ q=1,2$ P=1 D=1
Sabit	0.0054 ^a (0.0000)	0.0056 (0.6392)	0.0059 (0.3230)	0.0055 (0.1187)	-0.0001 (0.9769)
β_1	-0.1485 ^c (0.0843)				-0.4349 ^b (0.0215)
β_2	0.7853 ^a (0.0000)		-0.6073 ^b (0.0161)		-0.4793 ^b (0.0261)
β_3		0.7431 ^a (0.000)	-0.1588 ^c (0.0520)		
β_4				0.5266 ^b (0.0470)	
β_6		0.2458 ^b (0.0281)			
θ_1					0.4713 ^a (0.0004)
θ_2	-0.9949 ^b (0.0126)		0.7135 ^a (0.0032)		0.7702 ^a (0.000)
θ_3		-0.9392 ^a (0.000)			
θ_4				-0.7323 ^a (0.0018)	
λ_1					-0.5929 ^a (0.000)
R ²	0.1027	0.1177	0.0504	0.0527	0.4257
AIC	-2.7006	-2.7220	-2.6688	-2.6867	-2.3693

SHC	-2.5819	-2.6033	-2.5501	-2.5917	-2.1913
RSS	0.4072	0.4004	0.4309	0.4299	0.4736
LB(6)	7.3018 ^c (0.063)	4.1254 (0.248)	5.4331 (0.143)	6.4040 (0.171)	4.8751 ^b (0.027)
LB(12)	16.300 ^c (0.061)	14.310 (0.112)	17.150 ^b (0.046)	13.637 (0.190)	11.150 (0.132)
MAE	0.0490	0.0479	0.0492	0.0485	0.0538
MAPE	165.4899	186.8941	138.5368	125.4475	186.6961
RMSE	0.0589	0.0578	0.0599	0.0596	0.0667
Theil	0.7382	0.6734	0.7742	0.7760	0.4511

Parantez içindeki değerler olasılık değerleridir. p, AR sürecinin derecesini; q, MA sürecinin derecesini; P, mevsimsel AR sürecinin derecesini; Q, mevsimsel MA sürecinin derecesini ve D, mevsimsel entegrasyon derecesini ifade etmektedir. a<0.01, b<0.05 ve c<0.10

Dolar getiri serisi için belirlenen modellere ilişkin istatistikler Tablo 7'de özetlenmiştir. Buna göre çeşitli kriterler altında dolar getiri serisi için uygun modelin AR(1) MA(1) MA(2) olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7: Dolar Getiri Serisi İçin Alternatif ARIMA Modeli Tahminleri

	p=1,2 q=3	q=1	p=1 q=1,2	p=1,2	p=1,2,3 q=1
Sabit	0.0117 ^b (0.0103)	0.0117 ^b (0.0147)	0.0120 ^a (0.0000)	0.0117 ^a (0.0073)	0.0120 ^a (0.0000)
β_1	0.4343 ^a (0.0002)		0.7835 ^a (0.0003)	0.4196 ^a (0.0003)	1.3088 ^a (0.0000)
β_2	-0.2913 ^a (0.0023)			-0.2731 ^a (0.0000)	-0.6308 ^a (0.0025)
β_3					0.1979

					(0.2392)
β_4					
θ_1	0.4746 ^a		-0.3847 ^b (0.0282)		-0.9152 ^a
	(0.000)				(0.0000)
θ_2			-0.4666 ^a (0.0000)		
θ_3	0.0589 (0.5634)				
R^2	0.1800	0.1691	0.1972	0.1779	0.1894
AIC	-3.9526	-3.9741	-3.9726	-3.9673	-3.9461
SHC	-3.8339	-3.9028	-3.8539	-3.8723	-3.8036
RSS	0.1193	0.1209	0.1168	0.1196	0.1179
LB(6)	3.2453 (0.355)	4.0624 (0.540)	1.6380 (0.651)	3.7423 (0.442)	3.0276 (0.220)
LB(12)	6.3831 (0.701)	6.7631 (0.818)	4.2080 (0.897)	6.8855 (0.736)	5.2900 (0.729)
MAE	0.0240	0.0235	0.0236	0.0238	0.0234
MAPE	116.8771	113.1516	119.4829	114.8766	115.0178
RMSE	0.0323	0.0322	0.0318	0.0323	0.0321
Theil	0.5729	0.5707	0.5632	0.5736	0.5617

Parantez içindeki değerler olasılık değerleridir. p, AR sürecinin derecesini; q, MA sürecinin derecesini; P, mevsimsel AR sürecinin derecesini; Q, mevsimsel MA sürecinin derecesini ve D, mevsimsel entegrasyon derecesini ifade etmektedir. a<0.01, b<0.05 ve c<0.10

Euro getiri serisi için otokorelasyon ve kısmi otokorelasyon fonksiyonları yardımıyla belirlenen alternatif modellere ait bulgular Tablo 8'de yer almaktadır. Katsayı anlamlılıkları, tahmin performansları ve tanısal test istatistikleri birlikte değerlendirilerek euro getiri serisi için uygun modelin AR(1) AR(3) MA(1) MA(3) olduğu saptanmıştır.

Tablo 8: Euro Getiri Serisi İçin Alternatif ARIMA Modeli Tahminleri

	p=1,2	q=1,2	p=1 q=1	p=1,3 q=1,3
Sabit	0.00094 ^b (0.0120)	0.0094 ^b (0.0142)	0.0094 ^b (0.0165)	0.0095 ^b (0.0143)
β_1	0.1404 ^a (0.0062)		-0.5572 ^a (0.0002)	-1.1438 ^a (0.000)
β_2	-0.1766 ^c (0.0771)			
β_3				0.1440 (0.2582)
θ_1		0.1751 ^a (0.0002)	0.7515 ^a (0.000)	1.3068 ^a (0.000)
θ_2		-0.1788 ^b (0.0113)		
θ_3				-0.3079 ^a (0.0055)
R ²	0.0461	0.0549	0.0530	0.0630
AIC	-3.9988	-4.0078	-4.0058	-3.9775
SHC	-3.9039	-3.9128	-3.9108	-3.8351
RSS	0.1161	0.1150	0.1153	0.1140
LB(6)	1.8524 (0.763)	0.9876 (0.912)	1.4998 (0.827)	0.8638 (0.649)
LB(12)	6.7851 (0.746)	5.5264 (0.853)	5.4545 (0.859)	5.7426 (0.676)
MAE	0.0220	0.0218	0.0216	0.0215
MAPE	235.4265	235.3873	223.9517	215.0266

RMSE	0.0318	0.0315	0.0316	0.0314
Theil	0.6966	0.6839	0.6903	0.6788

Parantez içindeki değerler olasılık değerleridir. p, AR sürecinin derecesini; q, MA sürecinin derecesini; P, mevsimsel AR sürecinin derecesini; Q, mevsimsel MA sürecinin derecesini ve D, mevsimsel entegrasyon derecesini ifade etmektedir. $a < 0.01$, $b < 0.05$ ve $c < 0.10$

Konut getirisine ait seçilen alternatif ARIMA modelleri Tablo 9'da verilmiştir. Çeşitli kriterlere göre konut getirisi için uygun olan modelin AR(1) MA(4) olduğu tablodan gözlenmektedir.

Tablo 9: Konut Getiri Serisi İçin Alternatif ARIMA Modeli Tahminleri

	p=1,2 q=1,2	p=1 q=4	p=1,4 q=4	p=1,3 q=1,3 P=1 D=1 Q=1
Sabit	0.0079 ^a (0.000)	0.0079 ^a (0.000)	0.0079 ^a (0.000)	0.0003 (0.6817)
β_1	-0.0077 (0.9615)	0.5447 ^a (0.000)	0.5429 ^a (0.000)	0.4782 ^a (0.000)
β_2	0.5667 ^a (0.000)			
β_3				0.4456 ^a (0.000)
β_4			-0.1987 (0.2234)	
θ_1	0.5973 ^a (0.0007)			
θ_2	-0.3175 ^b (0.0247)			
θ_3				-0.3605 ^a

				(0.0091)
θ_4		<i>0.2849^a</i> (0.000)	0.5078 ^a (0.0014)	
λ_1				-0.1376 (0.5210)
φ_1				-0.8505 ^a (0.0038)
R^2	0.3799	<i>0.3693</i>	0.3851	0.5384
AIC	-8.2158	<i>-8.2349</i>	-8.2405	-8.0685
SHC	-8.0734	<i>-8.1399</i>	-8.1218	-7.8905
RSS	0.0016	<i>0.0016</i>	0.0016	0.0014
LB(6)	4.2551 (0.119)	<i>2.3746</i> (0.667)	2.1376 (0.544)	3.7433 ^c (0.053)
LB(12)	11.504 (0.175)	<i>14.995</i> (0.132)	12.325 (0.196)	12.593 ^c (0.083)
MAE	0.0028	<i>0.0027</i>	0.0027	0.0027
MAPE	63.4375	<i>64.1358</i>	64.8885	237.3151
RMSE	0.0037	<i>0.0038</i>	0.0038	0.0037
Theil	0.2122	<i>0.2130</i>	0.2117	0.3878

Parantez içindeki değerler olasılık değerleridir. p, AR sürecinin derecesini; q, MA sürecinin derecesini; P, mevsimsel AR sürecinin derecesini; Q, mevsimsel MA sürecinin derecesini ve D, mevsimsel entegrasyon derecesini ifade etmektedir. a<0.01, b<0.05 ve c<0.10

Son olarak petrol getirisine ait otokorelasyon ve kısmi otokorelasyon fonksiyonları çerçevesinde belirlenen alternatif ARIMA modellerine ilişkin bulgular Tablo 10'da yer almaktadır. Tablo 10 incelendiğinde baz alınan çeşitli kriterlere göre uygun modelin AR(1) AR(3) MA(1) MA(3) olduğu gözlenmektedir.

Tablo 10: Petrol Getiri Serisi İçin Alternatif ARIMA Modeli Tahminleri

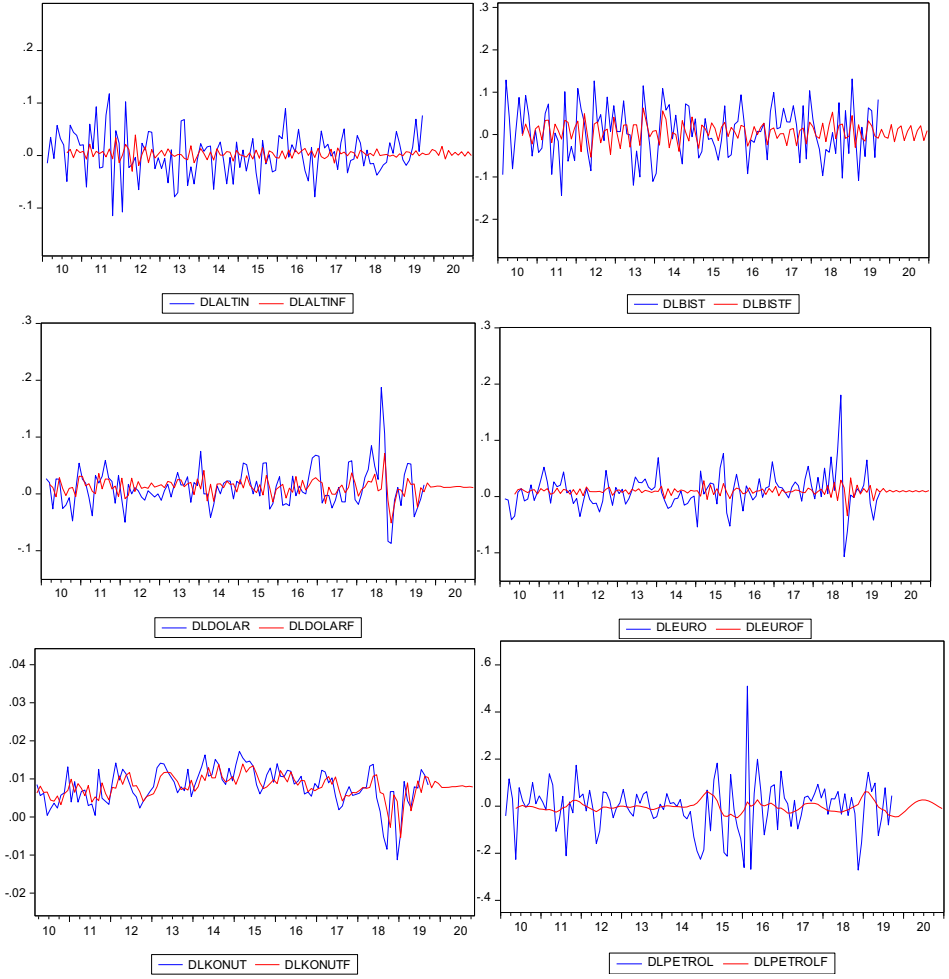
Parametre/ Model	p=1 q=1	p=1,3 q=1,3	p=1 q=1 P=1 D=1	p=1 P=1,2 D=1
sabit	-0.0028 (0.7678)	-0.0026 (0.7842)	-0.0027 (0.7957)	-0.0018 (0.8147)
β_1	0.6926 ^b (0.0226)	1.2738 ^a (0.000)	-0.0051 (0.9479)	-0.0174 (0.8380)
β_2				
β_3		-0.4605 ^a (0.000)		
θ_1	-0.7732 ^a (0.0053)	-1.3642 ^a (0.000)		
θ_2				
θ_3		0.5272 ^a (0.0034)		
λ_1			-0.2612 ^a (0.0016)	-0.3283 ^a (0.0004)
λ_2				-0.2944 ^a (0.0037)
R ²	0.0127	0.0654	0.0704	0.1627
AIC	-1.5568	-1.5509	-1.1737	-1.2387
SHC	-1.4619	-1.4085	-1.0720	-1.1115
RSS	1.3359	1.2646	1.7292	1.5574
LB(6)	2.2402 (0.692)	2.0842 (0.353)	1.4717 (0.832)	1.4787 (0.687)

LB(12)	9.7304 (0.464)	8.5462 (0.382)	4.4278 (0.926)	3.6716 (0.932)
MAE	0.0778	0.0747	0.0990	0.0956
MAPE	120.1714	105.1621	136.6659	150.4063
RMSE	0.1077	0.1063	0.1331	0.1316
Theil	0.8918	0.8162	0.7690	0.6727

Parantez içindeki değerler olasılık değerleridir. p, AR sürecinin derecesini; q, MA sürecinin derecesini; P, mevsimsel AR sürecinin derecesini; Q, mevsimsel MA sürecinin derecesini ve D, mevsimsel entegrasyon derecesini ifade etmektedir. $a < 0.01$, $b < 0.05$ ve $c < 0.10$

Çalışmada sırasıyla altın, hisse senedi, dolar, euro, konut ve petrol için getiri serilerine ilişkin uygun modellerden yararlanılarak Box-Jenkins yönteminin son adımı olan ileriye doğru kestirim aşamasına geçilmiştir. Öncelikle 2010:01-2019:09 dönemine ait tahmini getiri değerleri ile gerçekleşen getiri değerlerine ait grafikler Şekil 1'de sunulmuştur. Şekil 1'de ayrıca gözlem dışı tahmini getiri değerlerine de 2019:10-2020:12 dönemi itibariyle yer verilmiştir. Grafikler, ARIMA modelleri kapsamında gerçek getiri serilerine ilişkin uç değerlerin tahmin başarısının sınırlı olduğunu ancak olağan dönemler için tahmin performansının nispeten daha iyi olduğunu göstermektedir. Özellikle konut, dolar ve hisse senedi getirisi için belirlenen ARIMA modelleri için tahmin hatasının en az olduğu grafiklerden gözlenmektedir.

Ele alınan altı yatırım alternatifi için 2019:10-2020:12 dönemine ait kestirim rakamlarına Tablo 11'de yer verilmiştir. Alternatif yatırım araçları için 2019:10-2020:12 dönemine ilişkin getiri ortalamaları değerlendirildiğinde gelecekte en yüksek ortalama getiriyi sağlayan yatırım aracının dolar olduğu ve onu sırasıyla, euro, konut, altın, hisse senedi ve petrolün takip ettiği gözlenmektedir. Dolar, Euro ve konut getirilerinin tahmin dönemi boyunca hep pozitif değer aldığı dikkatleri çekmektedir. Ayrıca ortalama getirisi negatif olan tek yatırım alternatifinin ise petrol olduğu tablodan izlenmektedir.

Şekil 1: Getiri Tahminleri

Tablo 11: Getiri Serileri İçin İleriye Yönelik Tahmin Değerleri: 2019:10-2020:12

Ay	R _{ALTIN}	R _{BİST}	R _{DOLAR}	R _{EURO}	R _{KONUT}	R _{PETROL}
2019M10	0.001683	0.012630	0.019320	0.014454	0.00766	-0.045444
2019M11	0.00289	-0.0052	0.011828	0.007767	0.009382	-0.044222
2019M12	0.011487	-0.00877	0.012549	0.011252	0.008837	-0.032536
2020M01	0.008798	0.023313	0.013613	0.008134	0.007749	-0.021020
2020M02	0.000306	-0.01713	0.013424	0.010737	0.007748	-0.006912
2020M03	0.017491	0.013823	0.011262	0.008262	0.007783	0.005676
2020M04	-0.00654	0.020492	0.011554	0.010644	0.007962	0.016409
2020M05	0.009768	-0.01396	0.011511	0.008295	0.007971	0.023585
2020M06	0.000273	0.008178	0.012485	0.010625	0.008088	0.026929
2020M07	0.006187	0.021023	0.013001	0.008303	0.008195	0.026245
2020M08	0.000801	-0.01452	0.013087	0.010621	0.007945	0.022070
2020M09	0.007289	0.009538	0.011458	0.008305	0.008052	0.015211
2020M10	-0.00108	0.020724	0.011433	0.010619	0.007884	0.006788
2020M11	0.00726	-0.01416	0.011859	0.0083070	0.008070	-0.002018
2020M12	0.00007	0.009161	0.011094	0.0106185	0.008036	-0.010078
Ortalama	0.004445	0.00433	0.012632	0.0097967	0.008091	-0.001287

Sonuç

Altın, döviz, hisse senedi gibi yatırım araçlarının gelecekte sağlayacağı getirilerin tahmini portföy yöneticilerinin riskten korunması ve para politikası yapımcılarının etkin politika izlemeleri açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle bu çalışmada, seçilen altı alternatif yatırım aracının gelecekte sağlayacağı getiri düzeyleri ARIMA modelleri kapsamında tahmin edilerek gelecekte yatırımcısına en yüksek getiriyi sağlayacak olan yatırım aracının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla altın, hisse senedi, dolar, euro,

konut ve petrol getiri serileri için ele alınan 2010:01-2019:09 dönemi itibariyle Box-Jenkins modelleri çerçevesinde uygun modeller belirlenerek geleceğe yönelik kestirimler yapılmıştır.

Alternatif ARIMA modelleri içerisinde en uygun olarak belirlenen modeller ile hem ele alınan dönem (2010:01-2019:09) ve hem de örneklem dışı gözlemler (2019:10-2020:12) için tahminlere yer verilmiştir. Edinilen bulgular ARIMA modellerinin özellikle getiri serilerine ilişkin olağan dışı gözlemleri tahmin etme başarısının sınırlı olduğunu ancak olağan gözlem değerleri için daha iyi performans sergilediğini göstermiştir.

Ele alınan yatırım araçları içerisinde tahmini değerlerin gerçekleşen değere en yakın eğilim izlediği yatırım aracının konut, dolar ve BİST olduğu gözlenmiştir. Bunun yanı sıra getiri serileri için kestirim bulguları, 2019:10-2020:12 dönemi itibariyle yatırımcısına en yüksek ortalama getiriyi sağlayacak yatırım aracının dolar olduğunu ve onu sırasıyla hisse senedi ve altının takip ettiğini göstermiştir. Ek olarak ortalama getirisi en düşük olan yatırım aracının petrol olduğu tespit edilmiştir. Edinilen bu bulgular yatırımcılara en karlı yatırım noktasında bilgi verirken aynı zamanda portföy yöneticileri için risklerini minimize edecek yatırım alternatifleri konusunda yol göstermektedir. Ayrıca etkin para politikası yürütme noktasında para politikası yapımcıları için de bilgi sunmaktadır.

Kaynakça

- Adebiyi, A.A., Adewumi, A.O. ve Ayo, C.K. (2014). Stock Price Prediction Using the ARIMA Model, 16th International Conference on Computer Modelling and Simulation, 105-111. DOI:10.1109/UKSim.2014.67.
- Ashik, M.A. ve Kannan, S.K. (2017). Forecasting National Stock Price Using ARIMA Model. Global and Stochastic Analysis, 4(1), 77-81.
- Box, G. E. P. ve Jenkins, G. (1970). Time Series Analysis, Forecasting and Control, San Francisco: Holden Day.

Çağlayan Akay, E., Topal, K. H., Kızıllarslan, Ş. ve Bülbül, H. (2019). Türkiye Konut Fiyat Endeksi Öngörüsü: ARIMA, Rassal Orman ve ARIMA-Rassal Orman. İstanbul Finans Kongresi, 1-2 Kasım, İstanbul.

Dickey, D. A., ve Fuller, W. A. (1979). Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Journal of the American Statistical Association*. 74 (366), 427-431.

Enders, W. (2004). *Applied Econometric Time Series*, USA: John Wiley & Sons, Inc.

Guha, B. ve Bandyopadhyay, G. (2016). Gold Price Forecasting using ARIMA Model. *Journal of Advanced Management Science*, 4(2), 117-121.

Hadjixenophontos, A. ve Christodoulou-Volos, C. (2017). Predictability of Foreign Exchange Rates with the AR (1) Model. *Journal of Applied Finance and Banking*, 7(4), 39-58.

Keskin Benli, Y. ve Yıldız, A. (2014). Altın Fiyatının Zaman Serisi Yöntemleri ve Yapay Sinir Ağları İle Öngörüsü. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (42), 213-224.

Kumar, M. ve Thenmozhi, M. (2012). A Hybrid ARIMA-EGARCH and Artificial Neural Network Model in Stock Market Forecasting: Evidence for India and the USA. *International Journal of Business and Emerging Markets*, 4(2), 160-178.

Merh, N, Saxena, V. P. ve Pardasani, K. R. (2010). A Comparison between Hybrid Approaches of ANN and ARIMA for Indian Stock Trend Forecasting. *Journal of Business Intelligence*, 3(2), 23-43.

Nochai, R. ve Nochai, T. (2006). ARIMA Model for Forecasting Oil Palm Price. *Proceedings of the 2nd IMT-GT Regional Conference on Mathematics, Statistics and Applications*, Universiti Sains Malaysia, Penang, June 13-15.

Pai, P. ve Lin, C. (2005). A Hybrid ARIMA and Support Vector Machines Model in Stock Price Prediction. *Omega*, 33, 497-505.

- Saraç, H. ve Hacımamoğlu, T. (2018). Konut Fiyat Endeksi Verilerinin Klasik Ayrıştırma ve ARIMA Yöntemi ile Tahmin Edilmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(59), 1080-1091.
- Singh, K. ve Kumar, A. (2017). Autoregressive Integrated Moving Average Model for Gold Price Forecasting: Evidence from the Indian Market. Indian Journal of Research in Capital Markets, 4(3),33-43.
- Triphaty, N. (2017). Forecasting Gold Price with Auto Regressive Integrated Moving Avarage Model. International Journal of Economics and Finance Issues, 7(4), 324-329.
- Watson, P. K. ve Teelucksingh, S. S. (2002). A Practical Introduction to Econometric Methods: Classical and Modern. University of West Indies Press.
- Yamak, R., ve Erdem, H. F. (2017). Uygulamalı Zaman Serisi Analizleri, Eviews Uygulamalı. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Yenice, S. ve Tekindal, M.A. (2015). Forecasting the Stock Index of Frigle Five Countries through Box-Jenkins Methods. International Journal of Business and Social Science, 6(8), 180-191.

Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS)

Adres: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Akdeniz Üniversitesi Enstitüleri Binası B Blok 2. Kat Dumlupınar Bulvarı
07058 Kampus / ANTALYA

Tel: 0242 227 44 00 – 1479

E-Mail: aksosdergi@gmail.com

Web: aksos.akdeniz.edu.tr